

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ

& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

1993-2017 Είκοσι τέσσερα χρόνια λειτουργίας του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία: Η ειρήνευση και συμφιλίωση στην περιοχή ως διαρκές ζητούμενο

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελισάβετ ΤΟΥΦΑ

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Στέλιος Περράκης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Όλγα Τσόλκα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ελισάβετ Τούφα, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
Το χρονικό της διάσπασης της Γιουγκοσλαβίας: Από την κατάρρευση του κομμουνισμού στις Συμφωνίες του Dayton και την ανεξαρτησία του Κοσόβου	9
Η απάντηση της διεθνούς κοινότητας στις παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και ο απώτερος σκοπός της ειρήνης και συμφιλίωσης στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας	11
ΜΕΡΟΣ 1 ^ο	
Η κληρονομιά του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία μέσα από τα επιτεύγματά του	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Η καταγραφή της ιστορίας μέσα από την δικαστική αναζήτηση της αλήθειας	17
1. Δίκες που σκιαγραφούν και τεκμηριώνουν τα γεγονότα	17
2. Η συνεισφορά της μαρτυρίας των θυμάτων στην αποδεικτική διαδικασία	20
3. Οι ομολογίες των ενόχων και η διευκόλυνση του έργου του δικαστηρίου	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η συμβολή του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία στην εξέλιξη του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου.....	24
1. Οι καινοτομίες	24
2. Ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής του δικαίου	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Η εγκαθίδρυση ευνομούμενων και δημοκρατικών κοινωνιών στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας.....	30
1. Η απομάκρυνση εγκληματιών από θέσεις ευθύνης.....	30
2. Η δημιουργία εθνικών δικαστηρίων για τη δίωξη εγκλημάτων πολέμου και η σχέση τους με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία	32
ΜΕΡΟΣ 2 ^ο	
Η επίτευξη σταθερής ειρήνης και συμφιλίωσης στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας ως τελικό ζητούμενο και απώτερη συνέπεια του έργου του Δικαστηρίου: Ευχολόγιο ή ρεαλιστικός στόχος; Εξετάζοντας τα δεδομένα	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία μέσα από την οπτική των λαών: Πολιτικό δικαστήριο, κομιστής δικαιοσύνης ή αναγκαίο κακό;	37

1. Το χρονικό της συνεργασίας με το δικαστήριο και οι σκοπιμότητες.....	37
2. Ήρωες και Εγκληματίες πολέμου: Οι αντικρουόμενες ιστορικές θέσεις ως εμπόδιο εγκαθίδρυσης μιας κοινά αποδεκτής αλήθειας.....	42
3. Η δικαιοσύνη μέσα από το πρίσμα της εθνικής ταυτότητας και οι προσπάθειες του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία για την προβολή του έργου του	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Η ειρηνική συμβίωση και συμφιλίωση στις πολυεθνικές κοινωνίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας: εχθροί, συμπολίτες, αόρατοι	56
1. Ο στόχος της κοινωνικής ηρεμίας και ευημερίας σε Βοσνία, Κροατία και Κόσοβο	56
2. Η σύσταση επιτροπών ειρήνης και συμφιλίωσης ως εναλλακτικό μέσο επίτευξης του απώτερου στόχου της συμφιλίωσης	63
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	67
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	67
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	67
ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ.....	73

Περίληψη

Η 31^η Δεκεμβρίου 2017 σηματοδοτεί την ολοκλήρωση των εργασιών του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ), το οποίο ιδρύθηκε ως εξαναγκαστικό μέτρο του κεφαλαίου VII του Χάρτη ΟΗΕ, αποτελώντας έτσι μια ιδιότυπη απάντηση της διεθνούς κοινότητας στα εγκλήματα που διαπράχθηκαν κατά την περίοδο των πολέμων στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Κατά τη διάρκεια των είκοσι τεσσάρων χρόνων λειτουργίας του εργάστηκε με γνώμονα την τιμωρία των ενόχων, την αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων, την αποκατάσταση της ειρήνης και τη συμφιλίωση των λαών της περιοχής.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται μια συνολική αποτίμηση του έργου του δικαστηρίου, ενώ διερευνάται ειδικότερα η εν τέλει συμβολή του στην ουσιαστική επίτευξη του απώτερου στόχου της σταθερής ειρήνης και συμφιλίωσης. Προς το σκοπό αυτό, στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η πολύτιμη κληρονομιά του ΔΠΔΓ μέσα από τα επιτεύγματά του, ενώ στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η στάση των κρατών και των λαών της πρώην Γιουγκοσλαβίας απέναντι στο δικαστήριο, αλλά και το γενικότερο κλίμα της συμβίωσης των διαφορετικών εθνικών ομάδων.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι το ΔΠΔΓ, αντιμετωπίζοντας με ευρηματικότητα τις προκλήσεις, κατόρθωσε να αφήσει ως παρακαταθήκη ένα πλούσιο ιστορικό και νομολογιακό αρχείο, ενώ πέτυχε σε σημαντικό βαθμό την δημοκρατικοποίηση και την ισχυροποίηση του δικαίου στα κράτη που προέκυψαν από τη διάσπαση. Δυστυχώς, παρά τη θετική του επιρροή στην περιοχή, ο δύσκολος για έναν αμιγώς δικαστικό μηχανισμό, σκοπός της συμφιλίωσης δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι επετεύχθη, όπως καταδεικνύεται από την αδυναμία εγκαθίδρυσης μιας κοινά αποδεκτής αλήθειας που θα οδηγούσε στην καθολική αποδοχή του δικαστηρίου ως κομιστή δικαιοσύνης, αλλά και την σε μεγάλο βαθμό έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ των εθνικών ομάδων. Εντούτοις και δεδομένου ότι η συμφιλίωση απαιτεί χρόνο, θα μπορούσε κανείς να πει ότι το ΔΠΔΓ εν τέλει, έθεσε τις βάσεις, ενώ η ολοκλήρωση του οικοδομήματος της συμφιλίωσης επαφίεται στους ίδιους τους λαούς της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Λέξεις – Κλειδιά: Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ),
αποτίμηση, ειρήνευση, συμφιλίωση

1993 – 2017. Twenty- four years of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: The constant need of achieving peace and reconciliation

Elisavet Toufa

Abstract

The 31st of December 2017 is the date of the official closure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY). The tribunal, established in accordance with Chapter VII of the UN Charter, was the unprecedented response of the International Community to the horrendous crimes committed during the Balkan wars and for twenty four years it was aiming at sentencing those responsible for the committed crimes, preventing future atrocities as well as bringing peace and reconciliation among the peoples in the Balkan area.

The current thesis is an effort towards an overall assessment of the tribunal's work, especially its contribution to the ultimate goal of establishing a stable peace and achieving reconciliation. In this framework, its first part presents the valuable legacy of the ICTY by referring to its achievements, while the second part focuses on the attitude of the states and their people towards the tribunal, as well as the general atmosphere within the multiethnic communities.

The thesis comes to the conclusion that the ICTY demonstrated ingenuity in its effort to overcome the hardships and managed to create a notable historical and judicial record, while achieving to a significant degree the democratization and strengthening of rule of law within the states that succeeded the former Yugoslavia. Unfortunately, despite its positive contribution, it cannot be deduced that the extremely challenging for a judicial mechanism objective of reconciliation was met, as it is demonstrated by its inability to establish a commonly accepted truth, which would lead to a unanimous respect of its work, as well as the almost absolute absence of substantial communication between the different ethnic groups. Nevertheless, considering the fact that the process of reconciliation takes time, it can be argued that conclusively, the ICTY has laid the foundations for a better future that relies mainly on the peoples of the former Yugoslavia.

Key words: International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY),
assessment, peace, reconciliation

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το χρονικό της διάσπασης της Γιουγκοσλαβίας: Από την κατάρρευση του κομμουνισμού στις Συμφωνίες του Dayton και την ανεξαρτησία του Κοσόβου

Η αρχή του τέλους για την Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας συμπίπτει με αυτή του κομμουνισμού. Οι ισχυρές αντιθέσεις που χαρακτήριζαν τις έξι σοσιαλιστικές δημοκρατίες που αποτελούσαν την πρώην Γιουγκοσλαβία (Βοσνία Ερζεγοβίνη, Κροατία, Μαυροβούνιο, Σερβία, Σλοβενία, και FYROM, συμπεριλαμβανομένων και των δύο αυτόνομων επαρχιών εντός της Σερβίας, το Κόσοβο και τη Βοϊβοντίνια), ειδικότερα δε εν όψει των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που ταλάνιζαν τους πληθυσμούς τους τη δεκαετία του 1980 και το κενό στην διοίκηση που εξομάλυνε τις διαφορές και διατηρούσε την εύθραυστη συνοχή της Ομοσπονδίας, οδήγησαν μια δεκαετία αργότερα και συγκεκριμένα την 25^η Ιουνίου 1991 στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Σλοβενίας και της Κροατίας και ουσιαστικά, στην έναρξη των πολέμων στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Οι δημοκρατίες της Σλοβενίας και της Κροατίας δεν ήταν διατεθειμένες να συνεχίσουν να επωμίζονται τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα των άλλων, όπως της Βοσνίας Ερζεγοβίνης και της FYROM, ενώ οι αποσχιστικές τάσεις ενισχύονταν και από τα εθνικιστικά αισθήματα που καλλιεργούσαν οι πολιτικές ηγεσίες του Slobodan Milosevic στη Σερβία και του Franjo Tudman στην Κροατία. Οι πράξεις εξάλλου του Milosevic καταδείκνυαν τις προθέσεις του για τον απόλυτο έλεγχο της ευρύτερης περιοχής της Γιουγκοσλαβίας, προκαλώντας ανησυχία και αντιδράσεις στις λοιπές δημοκρατίες.¹

Η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας τον Ιούνιο του 1991 τόσο από μέρους της Σλοβενίας, όσο και της Κροατίας δεν σηματοδότησε τις ίδιες εξελίξεις για τις δύο δημοκρατίες. Στην περίπτωση της Σλοβενίας και μετά τον πόλεμο των δέκα ημερών, υπογράφηκε την 7^η Ιουλίου 1991 η συμφωνία του Brioni, μεταξύ Σλοβενίας, Κροατίας και Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, τερματίζοντας έτσι τις εχθροπραξίες και οδηγώντας σταδιακά στην απώλεια επιρροής των δυνάμεων

---

¹ Clark Janine Natalya (2014). International Trials and Reconciliation, Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, Routledge, p. 22

της Γιουγκοσλαβίας στην περιοχή της Σλοβενίας. Η περίπτωση της Κροατίας είναι διαφορετική, λόγω του σερβικού πληθυσμού της δημοκρατίας της Κροατίας, ο οποίος αντέδρασε στην απόσχιση από τη Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας και τον υποβιβασμό του σε μειονότητα, δημιουργώντας εντός της Κροατίας τη Σερβική Δημοκρατία της Krajina. Οι πολεμικές συγκρούσεις περιορίστηκαν τον Φεβρουάριο του 1992 με την αποχώρηση του γιουγκοσλαβικού στρατού, όμως δεδομένης της σερβικής κυριαρχίας σε περιοχή εντός της Κροατίας, ήταν ζήτημα χρόνου να κλιμακωθούν οι εντάσεις που στην ουσία δεν εξέλειπαν, με το τέλος να γράφεται το 1995 με την επιχείρηση «Καταιγίδα (Storm)» από μέρους της Κροατίας, που σκοπό είχε την ανάκτηση του ελέγχου στην περιοχή της Krajina.

Εν τω μεταξύ μία ακόμη δημοκρατία, αυτή της Βοσνίας Ερζεγοβίνης διεξήγαγε την 29^η Φεβρουαρίου και 1^η Μαρτίου 1992 δημοψήφισμα για την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της. Η πληθυσμιακή σύνθεση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης (43% Βόσνιοι Μουσουλμάνοι, 33% Σέρβοι και 17% Κροάτες) προμήνυε τη σφοδρότητα του τρίτου κατά σειρά πολέμου στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας που έμελλε να είναι και ο πιο αιματηρός. Το τέλος του τριετούς πολέμου, που εκτιμάται ότι άφησε πίσω του πάνω από 100.000 νεκρούς, χιλιάδες εξαφανισμένους και 2.000.000 εκτοπισμένους², επισφραγίστηκε από τη συμφωνία του Dayton, η οποία επετεύχθη την 21^η Νοεμβρίου 1995, μεταξύ του Alija Izetbegovic, ως εκπροσώπου των Βόσνιων Μουσουλμάνων, του Slobodan Milosevic, από την πλευρά των Σέρβων και του Franjo Tudman εκπροσώπου των Κροατών και υπογράφηκε επίσημα στο Παρίσι την 14^η Δεκεμβρίου 1995.

Οι πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας ολοκληρώνονται το 1999, μετά τον επί 78 ημέρες βομβαρδισμό στόχων σε Σερβία και Κόσοβο από νατοϊκές δυνάμεις. Από το 1998 μαίνονταν συγκρούσεις μεταξύ του Απελευθερωτικού Στρατού του Κόσοβου (KLA) που στόχευε στην ανεξαρτητοποίηση της περιοχής και των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων, οι οποίες το 1999 εν τέλει αποχωρούν από την περιοχή, τη διοίκηση της οποίας αναλαμβάνει η διεθνής κοινότητα. Σχεδόν μια δεκαετία αργότερα, την 17^η Φεβρουαρίου 2008 το Κόσοβο κήρυξε μονομερώς την ανεξαρτησία του.

Η FYROM και το Μαυροβούνιο, ανεξάρτητα κράτη από το 1991 και το 2006, αντίστοιχα, δεν συνάντησαν αντιστάσεις από την πλευρά του Βελιγραδίου. Στην

---

² Από τον ιστότοπο του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ)

περίπτωση της FYROM αναταραχές ξέσπασαν το 2001 μεταξύ των Αρχών της χώρας και Αλβανών αυτονομιστών, οι οποίες τερματίστηκαν με τη συμφωνία της Οχρίδας τον Αύγουστο του ίδιου έτους.

Η απάντηση της διεθνούς κοινότητας στις παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και ο απώτερος σκοπός της ειρήνης και συμφιλίωσης στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας

Οι πόλεμοι στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας σηματοδεύτηκαν από κατάφωρες παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, ενώπιον των οποίων η διεθνή κοινότητα δεν μπορούσε να μείνει αμέτοχη. Οι αναφορές για επιθέσεις και θανατώσεις αμάχων, οι εικόνες ανθρώπων από στρατόπεδα συγκέντρωσης που καταδείκνυαν κακομεταχείριση και βασανιστήρια προκάλεσαν τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης και άσκησαν πίεση στις κυβερνήσεις των κρατών, οι οποίες όφειλαν να αναλάβουν δράση.

Η αρχική απάντηση δόθηκε τον Οκτώβριο του 1992 με τη σύσταση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τη διερεύνηση περιπτώσεων εγκλημάτων πολέμου και λοιπών παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, βάσει του ψηφίσματος 780³ του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (ΣΑ). Συγκεκριμένα, ζητούνταν από το Γενικό Γραμματέα η σύσταση μια αμερόληπτης επιτροπής η οποία θα μελετούσε και θα ανέλυε τις πληροφορίες που υποβλήθηκαν στο ΣΑ βάσει του προγενέστερου ψηφίσματος 771⁴, σχετικά με παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και κατόπιν επιπρόσθετων δικών της ερευνών, θα συγκέντρωνε και θα του παρέδιδε τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία. Δυστυχώς, όπως ο ίδιος ο επικεφαλής της Επιτροπής, M. Cherif Bassiouni, μετά την παραίτηση του αρχικά ορισθέντος Frits Kalshoven, αναφέρει: «Με σκοπό να διασφαλισθεί ότι η Επιτροπή δεν θα επηρέαζε τις εν εξελίξει διαπραγματεύσεις για την

³ UN Resolution S/RES/780, 06/10/1992,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/780\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/780(1992))

⁴ UN Resolution S/RES/771, 13/08/1992,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/771\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/771(1992))

επίτευξη ειρήνης, τα Ηνωμένα Έθνη δεν της παρείχαν τους πόρους για να μπορέσει να επιτελέσει το έργο της διερεύνησης των παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Ακόμη και όταν κατάφερε να τους εξασφαλίσει, βρέθηκε αντιμέτωπη με μια σειρά γραφειοκρατικών εμποδίων»⁵.

Παρά ταύτα, εκτέλεσε με επιτυχία το σκοπό της και επί των προτάσεών της για τη σύσταση ενός ad hoc διεθνούς δικαστηρίου αναφορικά με τα γεγονότα στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, το ΣΑ απεφάνθη θετικά, υιοθετώντας το ψήφισμα 808⁶. Το ad hoc Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ) συστάθηκε τελικά, λίγους μήνες αργότερα, βάσει του ψηφίσματος 827 του ΣΑ⁷. Ήταν το πρώτο διεθνές δικαστήριο για εγκλήματα πολέμου μετά από τα δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκιο, ενώ ήταν και η πρώτη φορά που ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ίδρυε δικαστήριο για το σκοπό αυτό, να φέρει δηλαδή ενώπιον της δικαιοσύνης τους υπεύθυνους για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας από την 1^η Ιανουαρίου 1991 και εντεύθεν.

Η πρωτοτυπία του καθεστώτος ίδρυσής του, ως εξαναγκαστικό μέτρο του κεφαλαίου VII του Χάρτη του ΟΗΕ, προκάλεσε αντιδράσεις τόσο ως προς τη νομιμότητα, όσο και ως προς την αποτελεσματικότητά του. Στο προοίμιο του ψηφίσματος 827, το ΣΑ επισημαίνει τον τρισυπόστατο σκοπό της ίδρυσης του δικαστηρίου: απονομή δικαιοσύνης με την τιμωρία των ενόχων, αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων και συνεισφορά στην αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης⁸. Αναφορικά ειδικότερα με τον τελευταίο και τη σύνδεση της ειρήνευσης στην περιοχή με την εξατομίκευση της ποινικής ευθύνης και την πραγμάτωση της ανταποδοτικής δικαιοσύνης, γεννώνται κάποια ερωτηματικά. Μπορεί άραγε ένα δικαστήριο να επιφέρει την ειρήνη και είναι η απονομή δικαιοσύνης ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος να

---

⁵ Bassiouni Cherif (2003). Justice and Peace: The Importance of Choosing Accountability over Realpolitik. Case Western Reserve Journal of International Law 35(2), pp. 191-204

⁶ UN Resolution S/RES/808, 22/2/1993,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/808\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/808(1993))

⁷ UN Resolution S/RES/827, 25/05/1993,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/827\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/827(1993))

⁸ Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2006). Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 533-534

επιτευχθεί αυτή; Περαιτέρω δε, στο προοίμιο του ψηφίσματος 955⁹ του ΣΑ για την ίδρυση του ad hoc διεθνούς ποινικού δικαστηρίου για τη Ρουάντα (ΔΠΔΡ) αναφέρεται ως επιπρόσθετος, ακόμη πιο φιλόδοξος, κατά πολλούς, σκοπός, η συμβολή στη διαδικασία της εθνικής συμφιλίωσης, κάτι που πολύ αργότερα, με το ψήφισμα 1534¹⁰ το 2004, αποδίδεται και στο ΔΠΔΓ.

Η προηγούμενη εισαγγελέας του δικαστηρίου (1999-2007), Carla del Ponte, σε ομιλία της τον Οκτώβριο του 2003 στο London School of Economics, συνοψίζει όλες τις επιφυλάξεις που διατυπώθηκαν σε σχέση με την σύνδεση απόδοσης δικαιοσύνης και επίτευξης ειρήνης και συμφιλίωσης: *«Κάποιοι ισχυρίζονται ότι χωρίς δικαιοσύνη δεν μπορεί να υπάρξει ειρήνη και κάποιοι άλλοι ότι το να καταστούν υπόλογοι ενώπιον της δικαιοσύνης οι υπεύθυνοι για εγκλήματα, μπορεί να καθυστερήσει ή ακόμη και να εμποδίσει τη διαδικασία ειρήνευσης»*¹¹. Υπάρχουν εξάλλου τα ιστορικά παραδείγματα κατά τη μετάβαση στη μετακομμουνιστική εποχή χωρών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης που επέλεξαν να αφήσουν πίσω τους παρελθόν, χορηγώντας αμνηστία στους υπαιτίους, στην περίπτωση όμως της πρώην Γιουγκοσλαβίας, τα γεγονότα του παρελθόντος είναι αυτά που νομιμοποιούν την ύπαρξη των νέων χωρών και για το λόγο αυτό δεν θα μπορούσαν να αποσοβηθούν¹².

Η μη ενασχόληση με το παρελθόν δε, μπορεί παροδικά να επιφέρει την πολυπόθητη ειρήνη, η οποία όμως θα απειλείται πάντα από τη μνήμη των γεγονότων που περνά από γενιά σε γενιά ως ιστορική αλήθεια, εμποτισμένη με την πικρία των θυμάτων και τις εθνικιστικές ιδέες αυτών που θέλουν να τα εκμεταλλευτούν. Για το λόγο αυτό, η καταγραφή των γεγονότων, η ευκαιρία στα θύματα να ακουστούν και να αναζητήσουν δικαίωση, η εξατομίκευση της ποινικής ευθύνης που αίρει τον κίνδυνο στοχοποίησης ολόκληρων εθνικών ομάδων και η απομάκρυνση από θέσεις ευθύνης των ενόχων, σε συνδυασμό με την ισχυροποίηση και υπεροχή του δικαίου φαντάζει επιβεβλημένη για

---

⁹ UN Resolution S/RES/955, 08/11/1994,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/955\(1994\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/955(1994))

¹⁰ UN Resolution S/RES/1534, 26/03/2004,
[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534(2004))

¹¹ Del Ponte Carla (October 2003). The Role of International Criminal Prosecutions in Reconstructing Divided Communities. Public Lecture given at the London School of Economics on 20 October 2003

¹² Akrivoulis Dimitrios (2017). Memory, Forgiveness and Unfinished Justice in the Former Yugoslavia. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, Vol.19, issue 4, (pp. 366 – 387)

την διατήρηση της ειρήνης και μακροπρόθεσμα την επίτευξη της συμφιλίωσης στην περιοχή. Φυσικά όπως επισημαίνει και ο Akhavan: «δικαιοσύνη που δεν ακολουθείται από τη συμβολή των ανάλογων στρατιωτικών, πολιτικών και οικονομικών πόρων υπονομεύει τη σε βάθος χρόνου δυνατότητά της να αποτρέπει νέα εγκλήματα»¹³.

Την 31^η Δεκεμβρίου 2017 το ΔΠΔΓ, μετά την απαγγελία κατηγοριών σε 161 άτομα, εκ των οποίων όλοι βρέθηκαν εν τέλει ενώπιόν του και την επιβολή ποινών σε 90 εξ' αυτών, ολοκλήρωσε επίσημα τις εργασίες του και παρέδωσε τη σκυτάλη στο Μηχανισμό για τα Διεθνή Ποινικά Δικαστήρια (MICT). Στην ομιλία του ενώπιον του ΣΑ την 06/12/2017, ο πρόεδρος του δικαστηρίου, Carmel Agius, υποστήριξε ότι παρά τις δυσκολίες, τις αντιδράσεις και τις επικρίσεις, το δικαστήριο κατόρθωσε να επιτύχει τους σκοπούς του, δηλώνοντας: «αποστολή εξετελέσθη»¹⁴. Η αποτίμηση ακριβώς του έργου του δικαστηρίου και η εν τέλει συμβολή του στην ουσιαστική επίτευξη του απώτερου σκοπού της σταθερής ειρήνης και της συμφιλίωσης στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας είναι αυτό που θα επιχειρηθεί με την παρούσα εργασία.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος αναλύονται τα πλέον σημαντικά επιτεύγματα του δικαστηρίου, όπως κατά κύριο λόγο παρουσιάζονται από το ίδιο, στον ιστότοπό του. Αρχικά εξετάζεται η συμβολή του στην διαπίστωση και τεκμηρίωση των ιστορικών γεγονότων, μέσα από την εξέλιξη των δικαστικών διαδικασιών και τη συλλογή ενός εντυπωσιακού αριθμού αποδεικτικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων, τα πλέον αξιοσημείωτα, οι μαρτυρίες των θυμάτων και οι ομολογίες των ενόχων.

Εν συνεχεία, τεκμηριώνεται η προαγωγή και εξέλιξη του διεθνούς δικαίου, μέσα από χαρακτηριστικά παραδείγματα καινοτομιών και ζητημάτων ερμηνείας, στα οποία προέβη το δικαστήριο προκειμένου να επιτελέσει το έργο του και επισημαίνουν ακαδημαϊκοί που έχουν ασχοληθεί επισταμένως με το διεθνές ποινικό και ανθρωπιστικό δίκαιο.

Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με τη συνεισφορά του δικαστηρίου στην αναδιοργάνωση του κοινωνικοπολιτικού πλαισίου των χωρών της πρώην

¹³ Akhavan Payam (2001). Beyond Impunity: Can International Criminal Justice Prevent Future Atrocities? The American Journal of International Law, Vol. 95, No. 1, pp. 7-31

¹⁴ Agius Carmel, President of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (December 2017). Address to the United Nations Security Council on 6 December 2017, available at <http://www.icty.org/x/file/Press/Statements%20and%20Speeches/President/171206-president-agius-address-unsc-en.pdf>

Γιουγκοσλαβίας, μέσα από την απομάκρυνση των κύριων υπαιτίων από θέσεις ευθύνης, καθώς και την εκπλήρωση του μόνιμου αιτήματος για απόδοση δικαιοσύνης μέσω της μεταφοράς, ενώπιον των ιδρυθέντων για το σκοπό αυτό, εθνικών δικαστηρίων, όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού συμμετεχόντων στα εγκλήματα που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Στο δεύτερο μέρος επιχειρείται η αποτύπωση της επικρατούσας κατάστασης προκειμένου να διαπιστωθεί εν τοις πράγμασι η ουσιαστική ή μη συνεισφορά του ΔΠΔΓ στο πέρασμα σε μια νέα εποχή για την περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας που θα χαρακτηρίζεται από την εξομάλυνση των σχέσεων των διαφορετικών εθνικών ομάδων και την επικράτηση μιας σταθερής ειρήνης. Προς το σκοπό αυτό, αρχικά μελετάται η στάση των τοπικών πληθυσμών απέναντι στο ΔΠΔΓ, όπως αποτυπώνεται στα άρθρα και τις μελέτες ερευνητών με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περιοχή. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται εν συντομία το ιστορικό της συνεργασίας των εμπλεκόμενων χωρών με αυτό, εξετάζεται η αποδοχή ή μη των γεγονότων του παρελθόντος, καθώς και τον αν έχει επιτευχθεί ή όχι η εμπέδωση του αισθήματος δικαιοσύνης μέσα από τις αποφάσεις των δικαστικών Αρχών.

Ακολούθως γίνεται μια προσπάθεια σκιαγράφησης των σχέσεων των σημερινών πολυπολιτισμικών κοινωνιών της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η οποία θα μπορούσε να αυξήσει σημαντικά τις πιθανότητες επιτυχίας της εάν στηριζόταν σε επιτόπια έρευνα, κάτι που δυστυχώς ξεπερνά το παρόν πόνημα. Οι προγενέστερες δε σχετικές μελέτες δεν θα μπορούσαν να την υποκαταστήσουν εξ' ολοκλήρου, καθώς οι σχέσεις των τοπικών πληθυσμών επηρεάζονται όχι μόνο από τις ενέργειες του ΔΠΔΓ, που εξάλλου δεν είχε έως και πρόσφατα ολοκληρώσει τις εργασίες του, αλλά και από τις γενικότερες συνεχείς εξελίξεις. Ως εκ τούτου, γίνεται προσφυγή τόσο σε πρόσφατα δημοσιεύματα του διεθνούς τύπου, καθώς η έρευνα σε τοπικά μέσα ενημέρωσης έρχεται αντιμέτωπη με το εμπόδιο της γλώσσας, όσο και σε εκθέσεις διεθνών οργανισμών και μη – κυβερνητικών οργανώσεων.

Κλείνοντας, παρουσιάζεται η υποστηριζόμενη από πολλούς εναλλακτική πρόταση της στοιχειοθέτησης της αλήθειας και της επίτευξης συμφιλίωσης με τη σύσταση επιτροπών ειρήνης και συμφιλίωσης (TRCs), χωρίς όμως να ερευνώνται εις βάθος και να αξιολογούνται οι διαφορετικές δυνατότητες που έχει ο μηχανισμός αυτός,

προς την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού, σε σχέση με το ΔΠΔΓ και τα εν γένει δικαιοδοτικά όργανα.

ΜΕΡΟΣ 1^ο: Η Κληρονομιά του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία μέσα από τα επιτεύγματά του

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η καταγραφή της ιστορίας μέσα από την δικαστική αναζήτηση της αλήθειας

1. Δίκες που σκιαγραφούν και τεκμηριώνουν τα γεγονότα

Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα του δικαστηρίου, όπως και το ίδιο διατείνεται, είναι η καταγραφή και στοιχειοθέτηση των γεγονότων κατά τη διάρκεια των πολέμων στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας. Κατά τον τρόπο αυτό παραμένει λίγος χώρος για αμφισβήτηση, παραποίηση και εκμετάλλευση της ιστορίας από εθνικιστικές πολιτικές που μπορούν να διαταράξουν μια εύθραυστη ειρήνη.

Η επικρατούσα άποψη στους νομικούς κύκλους ήταν και ίσως παραμένει, ότι η αρμοδιότητα των δικαστηρίων περιορίζεται στην έκδοση δικαστικών αποφάσεων και πως η δικαστική αλήθεια απέχει από την ιστορική. Οι δικαστές δεν θα πρέπει να επιδιώκουν την ερμηνεία ιστορικών γεγονότων, πρωτίστως γιατί δεν έχουν τα εφόδια για κάτι τέτοιο. Η πρακτική πάρα ταύτα του ΔΠΔΓ παρείχε πολλά επιχειρήματα ενάντια στη θέση αυτή. Το δικαστήριο, ως αρμόδιο για τα εγκλήματα πολέμου, με την ευρύτερη έννοια, έπρεπε να αναζητήσει τις αιτίες, να συνδέσει τα γεγονότα με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και ως εκ τούτου να καταγράψει τις ιστορικές αλήθειες της περιοχής. Είναι χαρακτηριστικό για παράδειγμα ότι δεν μπορεί να αποφανθεί περί της ενοχής ή όχι των κατηγορουμένων για το έγκλημα της γενοκτονίας χωρίς να στοιχειοθετήσει τις γενικότερες προθέσεις τους και το πλαίσιο υπό το οποίο έδρασαν¹⁵.

Κατά την πρώτη του δίκη λοιπόν, με κατηγορούμενο τον Dusko Tadic, το δικαστήριο προσπάθησε να συνθέσει όλο το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου εξελίχθηκαν τα γεγονότα, κάτι που θα αποτελούσε τη βάση και για τη συνέχεια του έργου του. Εξάλλου, επρόκειτο για ένα διεθνές δικαστήριο στη σύνθεση του οποίου δεν μετείχαν τοπικοί δικαστές και ως εκ τούτου, εξέλειπε το στοιχείο της άμεσης

---

¹⁵ Ashby Wilson Richard (2005). Judging History: The Historical Record of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Human Rights Quarterly, Vol. 27, No. 3, pp. 908 - 942

σύνδεσης με την περιοχή και την ιστορία της. Σε ένα πολυσέλιδο τμήμα της ετυμολογίας του, κατέγραψε την ιστορία της δημιουργίας και της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας, το ιδεολόγημα της δημιουργίας μιας «Μεγάλης Σερβίας», το σχηματισμό των αυτόνομων σερβικών περιοχών εντός της Κροατίας και της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, τη σύνθεση και το ρόλο του γιουγκοσλαβικού εθνικού στρατού. Εν συνεχεία εστίασε στην καταγραφή της ιστορίας της περιοχής του Prijedor, όπου έλαβαν χώρα οι πράξεις του Tadic. Κατέγραψε τη σημασία της περιοχής, την κατάληψή της, την επίθεση και τα γεγονότα στην περιοχή Kozarac και την κακομεταχείριση των μη- Σέρβων¹⁶. Ιδιαίτερη σημασία πρέπει δε να δοθεί στα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν εντός των στρατοπέδων συγκέντρωσης, Omarska, Keraterm και Trnopolje.

Ειδικότερα η ύπαρξη των στρατοπέδων συγκέντρωσης και η λειτουργία τους ως τέτοια αμφισβητήθηκε, τα πολυάριθμα όμως στοιχεία που συγκέντρωσε το δικαστήριο σε μια σειρά δικών για τις συνθήκες κράτησης και την αντιμετώπιση των κρατουμένων δεν αφήνουν πια περιθώρια αμφιβολιών. Στις πιο χαρακτηριστικές αυτών, τη δίκη Kvočka και λοιπών, εντεταλμένων να υπηρετήσουν εντός του στρατοπέδου Omarska, περιγράφονται η δημιουργία τους, η διοίκηση και τα γεγονότα που λάμβαναν χώρα εντός αυτών¹⁷, ενώ σύμφωνα με την ετυμολογία του δικαστηρίου, ένας εκ των υπευθύνων για τη δημιουργία τους ήταν ο Milomir Stakić¹⁸, ηγετική μορφή της πολιτικής σκηνής του Prijedor, στον οποίο επεβλήθη η πρώτη ισόβια κάθειρξη στην ιστορία του δικαστηρίου.

Αντίστοιχα, έχουν στοιχειοθετεί και καταγραφεί, πέρα από κάθε αμφιβολία, τα πλέον βίαια γεγονότα, που έλαβαν χώρα στην περιοχή Lasva Valley, τα οποία κατέληξαν στη θανάτωση 116 Βόσνιων Μουσουλμάνων στο χωριό Ahmici. Στη δίκη Kuprescic και λοιπών αποτυπώνεται όλο το ιστορικό των διενέξεων μεταξύ των Βόσνιων Μουσουλμάνων και των Κροατών, οι οποίες αφορούν σε επιθέσεις κατά άμαχων πληθυσμών και των δύο πλευρών και κλιμακώνονται, όπως προαναφέρθηκε, με την επίθεση στο Ahmici¹⁹.

¹⁶ Prosecutor v. Dusko TADIĆ, Case no. IT-94-1-T, Trial Chamber Judgement, 7 May 1997, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>

¹⁷ Prosecutor v. Kvočka *et al.*, Case no. IT-98-30/1-T, Trial Chamber Judgement, 2 November 2001, <http://www.icty.org/x/cases/kvočka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>

¹⁸ Prosecutor v. Milomir Stakić, Case no. IT-97-24-T, Trial Chamber Judgement, 31 July 2003, <http://www.icty.org/x/cases/stakic/tjug/en/stak-tj030731e.pdf>

¹⁹ Prosecutor v. Kupreškić *et al.*, Case no. IT-95-16-T, Trial Chamber Judgement, 14 January 2000, <http://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf>

Εξαιρετικά σημαντική για την ιστορική αλήθεια που καταγράφει, αναφορικά με όσα εκτυλίχθηκαν κατά τον πόλεμο στην Κροατία και συγκεκριμένα στην περιοχή Vukovar και η δίκη Μρκσίε και λοιπών. Αφορά στην πολιορκία της περιοχής από τον Γιουγκοσλαβικό στρατό, η οποία καταλήγει στον διωγμό των Κροατών και το θλιβερό περιστατικό της μεταφοράς και θανάτωσης 200 ατόμων από το νοσοκομείο στην περιοχή Oncara²⁰.

Η πλέον όμως σημαντική, από τη σκοπιά ιδίως του διεθνούς δικαίου, πράξη του πολέμου στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, είναι η γενοκτονία στη Srebrenica. Στοιχειοθετείται και αποτυπώνεται αναλυτικά κατά κύριο λόγο στις αποφάσεις Radislav Krstić²¹, Popović και λοιπών²², Radovan Karadžić²³ και ολοκληρώνεται με την πρόσφατη απόφαση κατά του Ratko Mladić²⁴. Αν και το ίδιο το δικαστήριο στην πρώτη περίπτωση αρνήθηκε τη συμβολή του στην καταγραφή της ιστορικής αλήθειας²⁵, σε όλες τις περιπτώσεις οι αποφάσεις συγκλίνουν ως προς τα περιστατικά της θανάτωσης 7000-8000 ανδρών και αγοριών κατά τη διάρκεια της δεκαήμερης (10-19 Ιουλίου 1995) κατάληψης της Srebrenica από το στρατό της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας (RS) και ενώ η πόλη είχε ήδη ανακηρυχθεί σε ασφαλή ζώνη και φυλάσσονταν από ειρηνευτικές δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών. Ειδικότερα για τις αποφάσεις κατά Karadžić και Mladić, της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας αντίστοιχα της σερβικής δημοκρατίας της Βοσνίας, θα πρέπει να επισημανθεί ότι αποτυπώνεται στις πολυσέλιδες ετυμηγορίες του δικαστηρίου σχεδόν ολόκληρη η ιστορία των πολέμων και της διάσπασης της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Η τελευταία πράξη του πολέμου στην Κροατία, είναι η προσπάθεια ανακατάληψης της περιοχής της Krajina από τον κροατικό στρατό με την επιχείρηση

²⁰ Prosecutor v. Mrkšić *et al.*, Case no. IT-95-13/1-T, Trial Chamber Judgement, 27 September 2007, <http://www.icty.org/x/cases/mrksic/tjug/en/070927.pdf>

²¹ Prosecutor v. Radislav Krstić, Case no. IT-98-33-T, Trial Chamber Judgement, 2 August 2001, <http://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf>

²² Prosecutor v. Popović *et al.*, Case no. IT-05-88-T, Trial Chamber Judgement, 10 June 2010, <http://www.icty.org/x/cases/popovic/tjug/en/100610judgement.pdf>

²³ Prosecutor v. Radovan Karadžić, Case no. IT-95-5/18-T, Trial Chamber Judgement, 24 March 2016, http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf

²⁴ Prosecutor v. Ratko Mladić, Case no. IT-09-92-T, Trial Chamber Judgement, 22 November 2017, http://www.icty.org/x/cases/mladic/tjug/en/171122-1of5_1.pdf

²⁵ Ashby Wilson Richard (2005). Judging History: The Historical Record of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Human Rights Quarterly, Vol. 27, No. 3, pp. 908 - 942

«Καταιγίδα (Storm)» το 1995, η οποία κατέληξε στον εκτοπισμό περίπου 200.000 Σέρβων. Το χρονικό της επιχείρησης αποτυπώνεται στην απόφαση κατά Gotovina, Markac και Cermak²⁶, με τον τελευταίο να αθώνεται από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ενώ αργότερα οι άλλοι δύο από το εφετείο.

Κλείνοντας τη συνοπτική παρουσίαση των δικών που καταγράφουν την ιστορία των πολέμων στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και την πρώτη ολοκληρωμένη δίκη που αφορά στον πόλεμο του Κοσόβου, η οποία και κατέληξε στην απόφαση Limaj και λοιπών²⁷, σύμφωνα με την οποία ο απελευθερωτικός στρατός του Κοσόβου προέβη σε συστηματικές επιθέσεις κατά τόσο του σερβικού όσο και του αλβανικού πληθυσμού της περιοχής, ενώ επιβεβαιώθηκε και η ύπαρξη στρατοπέδου συγκέντρωσης στο Llapushnik/Lapušnik, καθώς και οι βιαιότητες που διαπράττονταν σε βάρος των κρατουμένων εκεί.

2. Η συνεισφορά της μαρτυρίας των θυμάτων στην αποδεικτική διαδικασία

Σημαντική στην πρόοδο των δικών και την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων ήταν η συνεισφορά των ίδιων των θυμάτων. Το δικαστήριο έδωσε τη δυνατότητα στα χιλιάδες θύματα του πολέμου να κάνουν γνωστή την ιστορία τους και εκείνα δε δίστασαν να βιώσουν ξανά, μέσα από τις λεπτομερείς περιγραφές τους, τα όσα δεινά πέρασαν. Η αφήγηση ενώπιον ενός οργάνου ικανού να διερευνήσει την ιστορική αλήθεια είναι για αυτά ζωτικής σημασίας, για πολλούς μάλιστα νοσηματοδοτεί την ύπαρξή τους.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός Κροάτη καθολικού, παντρεμένου με γυναίκα σερβικής καταγωγής, ο οποίος είδε μπροστά στα μάτια του να βιάζεται και να δολοφονείται η σύζυγός του και οι δύο κόρες του. Ο άνθρωπος αυτός εμφανίστηκε ενώπιον της Επιτροπής που ερευνούσε τις υποθέσεις παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, πριν από την ίδρυση του ΔΠΔΓ, προκειμένου να πει την ιστορία του. Την επόμενη μέρα τα μέλη της επιτροπής πληροφορήθηκαν ότι είχε αυτοκτονήσει,

---

²⁶ Prosecutor v. Gotovina *et al.*, Case no. IT-06-90-T, Trial Chamber Judgement, 15 April 2011, http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/en/110415_judgement_voll.pdf

²⁷ Prosecutor v. Limaj *et al.*, Case no. IT-03-66-T, Trial Chamber Judgement, 30 November 2005, <http://www.icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>

αφήνοντας πίσω του ένα σημείωμα στο οποίο έλεγε «Έζησα αρκετά για να πω την ιστορία μου, με την ελπίδα ότι κάποιος στο μέλλον θα την αφηγηθεί»²⁸.

Αξιοθαύμαστη για το κουράγιο που επέδειξε ήταν και η Grozdana Čećez, γυναίκα σερβικής καταγωγής από τη Βοσνία, θύμα βιασμού κατ' εξακολούθηση εντός του στρατοπέδου κράτησης Čelebići από τους δεσμώτες της. Όπως η ίδια δήλωσε στη δίκη κατά των Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo και Zejnir Delalić²⁹: «*Ημουν απολύτως εξαντλημένη ψυχολογικά και σωματικά. Σε σκοτώνουν ψυχολογικά. Δεν ήξερα πως θα μπορούσα να γυρίσω πίσω στο σύζυγο και τα παιδιά μου. Ένιωθα ότι το σώμα μου δεν ήταν δικό μου. Είχαν ποδοπατήσει την αξιοπρέπειά μου. Δεν ήμουν πια η ίδια γυναίκα.*»³⁰ Στην ίδια δίκη, χαρακτηριστικές για όσα συνέβαιναν στο Čelebići ήταν και οι μαρτυρίες δύο ακόμη κρατουμένων, των Milenko Kuljanin and Novica Đorđić, οι οποίοι κατέθεσαν ότι βασανίστηκαν συστηματικά με βάνουσα χτυπήματα και τεχνικές ηλεκτροσόκ.

Μια εξαιρετικά σημαντική μαρτυρία, καθώς συνεισέφερε στον χαρακτηρισμό των γεγονότων στη Srebrenica ως γενοκτονία, ήταν αυτή του «Μάρτυρα Ο», ενός νεαρού αγοριού 17 ετών τότε, ο οποίος επιβίωσε των κακομεταχειρίσεων και των μαζικών εκτελέσεων ανδρών και αγοριών, καθώς οι εκτελεστές δεν είχαν αντιληφθεί ότι εντός των νεκρών υπήρχαν και δύο επιζήσαντες. Όπως ο ίδιος δήλωσε: «*Μπορούσα να συμπεράνω ότι όλα ήταν καλά οργανωμένα. Επρόκειτο για συστηματικές θανατώσεις. Οι οργανωτές αυτού του σχεδίου δεν αξίζει να κυκλοφορούν ελεύθεροι.*»³¹

Όπως διαπιστώνουμε λοιπόν, οι μαρτυρίες των θυμάτων, άλλοτε λυτρωτικές για τα ίδια, ειδικότερα όταν αυτές συνεισφέρουν στην καταδίκη και τιμωρία των θυτών τους, είναι κυρίως ένα εξαιρετικά πολύτιμο αποδεικτικό μέσο για το δικαστήριο, που όπως προαναφέραμε, συνεισφέρει σημαντικά στην εξιχνίαση και αποτύπωση των ιστορικών γεγονότων.

---

²⁸ Bassiouni Cherif (2003). Justice and Peace: The Importance of Choosing Accountability over Realpolitik. Case Western Reserve Journal of International Law 35(2), pp. 191-204

²⁹ Prosecutor v. Mucić *et al.*, Case no. IT-96-21-Tbis-R117, Trial Chamber Judgement, 9 October 2001, <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/cel-ts011009e.pdf>

³⁰ Testimony of Grozdana Cecez in the case against Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo, and Zejnir Delalić, 17 & 18 March 1997

³¹ Testimony of Witness O in the case against Radislav Krstić, 13 April 2001

3. Οι ομολογίες των ενόχων και η διευκόλυνση του έργου του δικαστηρίου

Στα πλαίσια τέλους του έργου του δικαστηρίου για την καταγραφή της ιστορικής αλήθειας δεν θα μπορούσε να μην αναγνωρισθεί και η κεφαλαιώδους σημασίας συνεισφορά των μαρτυριών των ίδιων των θυτών, οι οποίοι ως μια πράξη μεταμέλειας και αναγνώρισης των όσων υπέφεραν τα θύματά τους, ομολογούν την ενοχή τους και παρέχουν στο δικαστήριο πληροφορίες, στις οποίες πολλές φορές το ίδιο δεν θα μπορούσε να έχει πρόσβαση. Ένα επιπρόσθετο, θετικό για το δικαστήριο στοιχείο, αναφορικά με τις ομολογίες ενοχής είναι η εξοικονόμηση πόρων, καθώς εκλείπουν οι λόγοι διεξαγωγής δίκης και το δικαστήριο επιβάλλει απευθείας ποινή στον κατηγορούμενο. Η ομολογία ενοχής πέρα από τη συμβολή στην στοιχειοθέτηση της αλήθειας μπορεί να είναι ευεργετική και για τα ίδια τα θύματα, που αισθάνονται έτσι ότι τίθεται ένα τέρμα σε όσα δεινά έχουν βιώσει με την αναγνώρισή τους από την πλευρά του ίδιου του θύτη τους³², προάγοντας έτσι και τη διαδικασία της συμφιλίωσης.

Η πρώτη ομολογία ενοχής, η οποία μάλιστα συνεισέφερε και στη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της γενοκτονίας στη Srebrenica ήταν αυτή του Drazen Erdemovic, στρατιώτη του σερβικού στρατού της Βοσνίας, ο οποίος παραδέχθηκε ότι μαζί με μια ομάδα άλλων στρατιωτών, ακολουθώντας τις εντολές των ανωτέρων τους, πυροβόλησαν και σκότωσαν ομάδα ανδρών Βόσνιων μουσουλμάνων, οι οποίοι είχαν μεταφερθεί με λεωφορεία από τη Srebrenica σε τοποθεσία κοντά στην Pilica, στην επαρχία Zvornik³³. Ο Erdemovic κατέθεσε και ως μάρτυρας στη δίκη κατά του Radislav Krstic, κατηγορουμένου επίσης για τη συμμετοχή του στα γεγονότα της Srebrenica.

Η λυτρωτική επίδραση της ομολογίας των ενόχων στα θύματα και η ένδειξη μεταμέλειας είναι ξεκάθαρη στις περιπτώσεις που οι καταδικασθέντες παρέχουν πληροφορίες σχετικά με την τύχη των αγνοουμένων και τον εντοπισμό των ομαδικών τάφων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Dragan Nolic, διοικητή του Susica, χώρου κράτησης Βόσνιων μουσουλμάνων στη Vlasenica, ο οποίος παρείχε πληροφορίες στη μητέρα που μέχρι τότε δεν έπαψε να αναρωτιέται για την τύχη των δύο υιών της³⁴. Ο

³² Clark Janine Natalya (2009). Plea Bargaining at the ICTY: Guilty Pleas and Reconciliation. The European Journal of International Law Vol. 20 no. 2

³³ Prosecutor v. Dražen Erdemović, Case no. IT-96-22-T, Trial Chamber Judgement, 29 November 1996, <http://www.icty.org/x/cases/erdemovic/tjug/en/erd-ts961129e.pdf>

³⁴ Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. Journal of Human Rights, 4:4, pp. 559-572

Dragan Nolic³⁵ ήταν ο πρώτος εναντίον του οποίου το ΔΠΔΓ απήγγειλε κατηγορίες για εγκλήματα πολέμου στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, ενώ η ομολογία της ενοχής του καθυστέρησε και ήταν αποτέλεσμα της διαπραγμάτευσης για μείωση της ποινής του. Παρά ταύτα, το γεγονός ότι συνεργάστηκε για την εξεύρεση του ομαδικού τάφου, καθώς και η συμβολή του στον τερματισμό της αβεβαιότητας και της αγωνίας των συγγενών των θυμάτων δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

Σημαντική για την στοιχειοθέτηση της πολιτικής των διωγμών των Βόσνιων μουσουλμάνων από την περιοχή της Δημοκρατίας της Σερβίας (RS) και την περαιτέρω προαγωγή της ειρηνικής συνύπαρξης και συμφιλίωσης, ήταν η οικειοθελής παράδοση και η ομολογία ενοχής της Biljana Plavsic³⁶, υψηλά ιστάμενης στην πολιτική ιεραρχία και μία εκ των υπεύθυνων για τη χάραξη του σχεδίου εθνοκάθαρσης. Παραδέχθηκε τη συμμετοχή της, ανέλαβε την ευθύνη και απολογήθηκε στα θύματα. Υπέρμαχος των δικαιωμάτων των Βόσνιων μουσουλμάνων θυμάτων, ο οποίος κατέθεσε στη δίκη της, την επαίνεσε για το θάρρος και εξέφρασε την αισιοδοξία ότι είναι δυνατόν η Βοσνία – Ερζεγοβίνη να επιστρέψει στους κανονικούς ρυθμούς ζωής³⁷.

Αξίζει τέλος να αναφερθούν οι περιπτώσεις που το ίδιο το δικαστήριο αναγνώρισε τη συμβολή της ομολογίας των ενόχων στη στοιχειοθέτηση της αλήθειας και την καταγραφή των γεγονότων, αυτή του Stevan Todorović³⁸, καθώς και του Miroslav Deronjić³⁹. Ο πρώτος ομολόγησε τη συμμετοχή του στις διώξεις του μη σερβικού πληθυσμού της περιοχής Samac, ενώ ο δεύτερος, ηγετική πολιτική μορφή, παραδέχθηκε τη συνεισφορά του στην επίθεση κατά του χωριού Glogova, που οδήγησε στο θάνατο 65 Βόσνιων μουσουλμάνων.

---

³⁵ Prosecutor v. Dragan Nikolić, Case no. IT-94-2-S, Trial Chamber Judgement, 18 December 2003, http://www.icty.org/x/cases/dragan_nikolic/tjug/en/nik-sj031218e.pdf

³⁶ Prosecutor v. Biljana Plavšić, Case no. IT-00-39&40/1-S, Trial Chamber Sentencing, 27 February, <http://www.icty.org/x/cases/plavsic/tjug/en/pla-tj030227e.pdf>

³⁷ Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. *Journal of Human Rights*, 4:4, pp. 559-572

³⁸ Prosecutor v. Stevan Todorović, Case no. IT-95-9/1-S, Trial Chamber Sentencing, 31 July 2001 <http://www.icty.org/x/cases/todorovic/tjug/en/tod-tj010731e.pdf>, par.81

³⁹ Prosecutor v. Miroslav Deronjić, Case no. IT-02-61-S, Trial Chamber Sentencing, 30 March 2004, <http://www.icty.org/x/cases/deronjic/tjug/en/sj-040330e.pdf>, par.236

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η συμβολή του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρόληψη Γιουγκοσλαβία στην εξέλιξη του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου

1. Οι καινοτομίες

Η πλέον πολυσυζητημένη καινοτομία του ΔΠΔΓ είναι η ίδια η ίδρυσή του. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, συστάθηκε το 1993 στα πλαίσια του κεφαλαίου VII του Χάρτη ΟΗΕ, ως εξαναγκαστικό μέτρο, για την αποκατάσταση της ειρήνης και ασφάλειας σε μια περιοχή που βίωνε τις φρικαλεότητες του πολέμου και των κατάφωρων παραβιάσεων του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από το 1991. Η νομιμότητα της σύστασής του αμφισβητήθηκε ήδη από την πρώτη δίκη την οποία ανέλαβε το δικαστήριο, με την προδικαστική ένσταση που κατέθεσε ο Tadic. Αρχική ενέργεια του δικαστηρίου ήταν να εξετάσει εάν έχει την εξουσία να ασκήσει έλεγχο στις αποφάσεις και ενέργειες ενός πολιτικού οργάνου, του Συμβουλίου Ασφαλείας (ΣΑ) του ΟΗΕ. Στα πλαίσια του δικαστικού ελέγχου που άσκησε το εφετείο επί της αρχικά αρνητικής απόφασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, απεφάνθη ότι ο δικαστικός έλεγχος του ΣΑ δεν συνιστά πολιτικό ζήτημα, με αποτέλεσμα το δικαστήριο να είναι σε θέση να κρίνει την αρμοδιότητά του, ελέγχοντας παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα των πράξεων του ΣΑ⁴⁰. Επρόκειτο εξάλλου για μια αρμοδιότητα που αναγνωρίζεται σε όλα τα δικαστήρια (Kompetenz – Kompetenz). Το εφετείο κατέληξε υπέρ της νομιμότητας σύστασης του ΔΠΔΓ, καθώς παρά το δικαιοδοτικό χαρακτήρα που έχει το όργανο αυτό, δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιος περιορισμός ως προς τα μέτρα που είναι σε θέση να λάβει το ΣΑ για την αποκατάσταση και διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης.

Πρωτοτυπία του δικαστηρίου ήταν και η υιοθέτηση μιας ειδικής διαδικασίας για την εξέταση όλων των αποδεικτικών στοιχείων που έχουν συγκεντρωθεί, χωρίς απαραίτητα την παρουσία του κατηγορουμένου (in absentia)⁴¹. Η διαδικασία αυτή, γνωστή ως η Διαδικασία του άρθρου 61, ήταν ουσιαστικά η απάντηση του δικαστηρίου στη μη πρόθεση συνεργασίας των κρατών, με αποτέλεσμα να μένουν ανεκτέλεστα τα

⁴⁰ Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2006). Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 535 - 536

⁴¹ Μπαντέκας Ηλίας (2017). Διεθνές Ποινικό Δίκαιο. Στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ.(επιμ.), Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας (σελ. 819 – 857). Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η έκδοση, σελ. 844

εντάλματα σύλληψης των διωκομένων⁴². Προβλέπεται λοιπόν ότι ο εισαγγελέας, ακόμη και εν απουσία του κατηγορουμένου, έχει τη δυνατότητα να αποδείξει βάσει των στοιχείων που έχει συγκεντρώσει, καλώντας ακόμη και μάρτυρες προς το σκοπό αυτό, ότι οι κατηγορίες σε βάρος του είναι βάσιμες. Στην περίπτωση αυτή εκδίδεται διεθνές ένταλμα σύλληψης που απευθύνεται σε όλα τα μέλη της διεθνούς κοινότητας⁴³. Χαρακτηριστικό είναι ότι η διαδικασία είχε ενεργοποιηθεί μεταξύ άλλων και στην περίπτωση του Radovan Karadzic, αλλά και του Ratko Mladic κατά το μεγάλο χρονικό διάστημα που διέφευγαν της σύλληψης. Οι επικρίσεις που έχει δεχθεί το δικαστήριο αναφορικά με την εν λόγω διαδικασία και οι οποίες αφορούν κυρίως την παραβίαση των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων είναι πολλές και για το λόγο αυτό προσπάθησε να προσφεύγει σε αυτή με φειδώ. Παρά ταύτα, δεν θα μπορούσαν να μην αναγνωρισθούν τα θετικά αποτελέσματα που απορρέουν από την εφαρμογή της, όπως επισημαίνονται από την πρώην πρόεδρο του ΔΠΔΓ (1997-1999), Gabrielle Kirk McDonald: *«η διαδικασία αυτή αποτελεί παρηγοριά για τα θύματα, δίνει τη δυνατότητα στο δικαστήριο να δημοσιοποιεί τη δουλειά του και μπορεί να προκαλέσει την αναφορά του προέδρου του ΣΑ για τη μη συμμόρφωση του κράτους που δεν συνεργάζεται»*⁴⁴.

Η λίστα όμως των πρωτοποριών του ΔΠΔΓ δεν περιορίζεται εδώ, καθώς πρόκειται για ένα δικαιοδοτικό όργανο χωρίς προηγούμενο, το οποίο μάλιστα ενέπνευσε και αποτέλεσε τη βάση και για άλλα διεθνή ποινικά δικαστήρια, όπως αυτό της Ρουάντα (ΔΠΔΡ), που συστάθηκε το 1994 υπό το ίδιο καθεστώς, ήτοι στα πλαίσια του κεφαλαίου VII του Χάρτη του ΟΗΕ, καθώς και για τα μικτά δικαστήρια (αποτελούμενα τόσο από διεθνείς όσο και εθνικούς δικαστές), της Σιέρρα Λεόνε, της Καμπότζης και του Λιβάνου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η McDonald: *«Το δικαστήριο αντιμετώπισε μεγάλες προκλήσεις στην προσπάθεια του να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει Κανόνες Διαδικασίας και Αποδείξεων χωρίς προηγούμενο, καθώς και να επιτύχει την αποδοτικότητα των δικών,*

---

⁴² Kirk McDonald Gabrielle (2004). Problems, Obstacles and Achievements of the ICTY. Journal of International Criminal Justice 2, pp. 558-571

⁴³ Μαρία – Ντανιέλλα Μαρούδα, Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η Εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου, Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, 2001, σελ. 94-95

⁴⁴ Kirk McDonald Gabrielle (2004). Problems, Obstacles and Achievements of the ICTY. Journal of International Criminal Justice 2, pp. 558-571

δημιουργώντας διαδικασίες που δεν αποτυπώνονταν στους Κανόνες»⁴⁵. Η κληρονομιά φυσικά τόσο του ΔΠΔΓ, όσο και των λοιπών διεθνών ποινικών δικαστηρίων είναι πολύτιμη για το μόνιμο πλέον δικαιοδοτικό μηχανισμό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ).

Στα πλαίσια αυτά, πρέπει να επισημανθεί ότι όλοι οι δικονομικοί κανόνες που αποτυπώνονται τόσο στο καταστατικό του, όσο και στον εσωτερικό κανονισμό του, καταγράφονται για πρώτη φορά συνεκτικά στα πλαίσια απονομής δικαιοσύνης για τις παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου. Επιπροσθέτως, το ΔΠΔΓ έχει αναπτύξει ένα αποτελεσματικό, όπως εκ των πραγμάτων αποδεικνύεται, πρόγραμμα για την προστασία των μαρτύρων, ενώ έχει συνεισφέρει και στη δημιουργία ενός σώματος δικηγόρων υπεράσπισης κατά τις δίκες ενώπιόν του. Εγκαθίδρυσε τέλος μια βάση δεδομένων, η οποία περιέχει όλο το εξαιρετικά πλούσιο νομολογιακό υλικό του, το οποίο μπορούν να συμβουλευθούν δικαστές και νομομαθείς ανά τον κόσμο.

2. Ζητήματα ερμηνείας και εφαρμογής του δικαίου

Το ΔΠΔΓ ήδη κατά την πρώτη δίκη του, κατά Tadic, πέρα από την αναγνώριση της αρμοδιότητας να κρίνει το ίδιο για την αρμοδιότητά του, κλήθηκε να λάβει μια σειρά αποφάσεων που έμελλαν να αποτελέσουν ορόσημα για το διεθνές δίκαιο. Κατ' αρχάς, όπως επισημαίνεται από την Μαρούδα Μ. *«Διερεύνησε το σύνολο του ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζεται σε συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα, διαπιστώνοντας ότι στην πλειοψηφία του αντανάκλα έθιμο»*⁴⁶. Επιπροσθέτως, αναγνώρισε ότι οι παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3, του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου II και λοιπών εθιμικών διατάξεων, που αφορούν σε μη διεθνείς συρράξεις, συνιστούν εγκλήματα πολέμου, επεκτείνοντας έτσι την προστασία του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και σε αυτές⁴⁷. Στα πλαίσια της ίδιας απόφασης κλήθηκε περαιτέρω να αποφανθεί περί του εάν οι σερβοβόσνιοι στρατιώτες που παρέμεναν στα εδάφη της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, μετά την αποχώρηση του

⁴⁵ Kirk McDonald Gabrielle (2004). Problems, Obstacles and Achievements of the ICTY. Journal of International Criminal Justice 2, pp. 558-571

⁴⁶ Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2001). Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η Εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 215

⁴⁷ Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2001). Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η Εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 216

γιουγκοσλαβικού στρατού, δρούσαν ως όργανο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, με άμεση συνέπεια οι συγκρούσεις που λάμβαναν χώρα να χαρακτηρισθούν διεθνείς. Το δικαστήριο εφάρμοσε ένα πολύ αυστηρό κριτήριο, προκειμένου να αποφανθεί περί της σχέσης των σερβοβοσνίων με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας, απορρίπτοντας έτσι την περίπτωση να δρουν ως όργανα της χώρας αυτής. Η απόφαση αυτή κατακρίθηκε, καθώς το ΔΠΔΓ εφάρμοσε σωρευτικά τα δύο κριτήρια που το Διεθνές Δικαστήριο έθετε ως εναλλακτικά σε αυτές τις περιπτώσεις, ήτοι αυτό του «αποτελεσματικού ελέγχου» ή του «de facto οργάνου ή πράκτορα»⁴⁸. Το εφετείο στη συνέχεια ανέτρεψε την κρίση αυτή του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.

Αξιοσημείωτη ήταν ειδικότερα η ενασχόληση του ΔΠΔΓ με το έγκλημα της γενοκτονίας και ειδικότερα με όσα διημείφθησαν στη Srebrenica. Συνολικά για το έγκλημα της γενοκτονίας έχουν κατηγορηθεί 19 άτομα, με την πρώτη απόφαση, αυτή κατά του Krstic, να τον καταδικάζει τελικά για παρότρυνση και παροχή βοήθειας στις πράξεις που τελέστηκαν. Η πρώτη καταδίκη για γενοκτονία ήταν αυτή του Popovic και του Beara, ενώ επισημαίνεται ότι το ανανεωμένο κατηγορητήριο κατά του Milosevic δεν περιλάμβανε την εν λόγω κατηγορία.⁴⁹ Κατά αντίθεση, τόσο ο Karadzic όσο και ο Mladic όχι μόνο κατηγορήθηκαν, αλλά και καταδικάστηκαν εν τέλει για το έγκλημα της γενοκτονίας που τελέστηκε στη Srebrenica, τη μόνη περίπτωση γενοκτονίας που αναγνώρισε το δικαστήριο στην ιστορία του, το οποίο μέσα από τη νομολογία του κατόρθωσε να καταγράψει λεπτομερώς τα στοιχεία που συνθέτουν το εν λόγω έγκλημα και να προσδιορίσει ειδικότερα το στόχο του. Εξετάζοντας την αντικειμενική υπόσταση του εν λόγω εγκλήματος, όπως αποτυπώθηκε από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ) και στα πλαίσια της λεγόμενης «βιολογικής γενοκτονίας», το ΔΠΔΓ έχει αποφανεί ότι και οι συστηματικοί βιασμοί γυναικών θα μπορούσαν να έχουν ως σκοπό τη μετάδοση καινούριας εθνικής ταυτότητας στα παιδιά τους⁵⁰.

---

⁴⁸ Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2001). Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η Εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 145-146

⁴⁹ Δασκαλοπούλου – Λιβαδά Φανή (2013). Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Από τη Νυρεμβέργη στη Χάγη. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.19

⁵⁰ Δασκαλοπούλου – Λιβαδά Φανή (2013). Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Από τη Νυρεμβέργη στη Χάγη. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.26

Ιδιαίτερα δε σημαντική ήταν γενικότερα η νομική αντιμετώπιση του βιασμού και της σεξουαλικής βίας σε καιρό πολέμου και κατ' επέκταση η νομολογία τόσο του ΔΠΔΓ, όσο και του ΔΠΔΡ. Τα εγκλήματα αυτά θεωρούνται εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, όπως αποτυπώνεται και στο καταστατικό του ΔΠΔ, το οποίο όμως αποφεύγει να δώσει έναν λεπτομερή και ακριβή ορισμό του βιασμού στο βαθμό που έκανε τουλάχιστον το ΔΠΔΓ στην απόφαση κατά του Anto Furundžija⁵¹. Στην ίδια απόφαση, το δικαστήριο καταδίκασε και οποιαδήποτε άλλη μορφή σεξουαλικής βίας, ενώ έκρινε ότι πέρα από έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, μπορεί να συνιστά και παραβίαση των συνθηκών της Γενεύης, αλλά και των νόμων και εθίμων του πολέμου. Στην απόφαση μάλιστα Mucić και λοιπών, αναγνώρισε το βιασμό ως βασανιστήριο και ως εκ τούτου ως παραβίαση του ανθρωπιστικού δικαίου.

Οι πρώτες καταδίκες του ΔΠΔΓ για το έγκλημα του βιασμού, ως εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας, είναι αυτή των Kunarac, Kovac και Vuković⁵². Στην απόφαση του δικαστηρίου αναλύονται τα δύο ουσιώδη τμήματα του εγκλήματος, η πράξη του βιασμού και η τέλεσή του στο πλαίσιο επιθέσεων κατά άμαχου πληθυσμού κατά τη διάρκεια μιας ένοπλης σύγκρουσης και είναι ακριβώς το δεύτερο αυτό μέρος που το καθιστά έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Το έγκλημα παύει πια να προσωποποιείται και στρέφεται συνολικά κατά της ανθρώπινης αξίας και ακεραιότητας⁵³. Στα πλαίσια της εν λόγω ετυμηγορίας του το δικαστήριο, επέκτεινε και τα στοιχεία της δουλείας, συμπεριλαμβάνοντας στους σκοπούς της στέρησης της ελευθερίας, πέρα από την αναγκαστική εργασία και τη σεξουαλική εκμετάλλευση.

Περαιτέρω, τέλος, εξέλιξη στην αντιμετώπιση των εγκλημάτων σεξουαλικής βίας ήταν και η σύνδεση του βιασμού με την εθνοκάθαρση κατά τη δίκη Krstić. Τα γεγονότα μάλιστα του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία και η επιμονή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων οδήγησαν το ΔΠΔ να συμπεριλάβει την αναγκαστική εγκυμοσύνη στα εγκλήματα σεξουαλικής βίας που διώκονται σύμφωνα με το καταστατικό του. Στην

⁵¹ Prosecutor v. Anto Furundžija, Case no. IT-95-17/1-T, Trial Chamber Judgement, 10 December 1998, <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>

⁵² Prosecutor v. Kunarac *et al.*, Case no. IT-96-23-T& IT-96-23/1-T, Trial Chamber Judgement, 22 February 2001, <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>

⁵³ Campbell Kirsten (2003). Rape as a 'crime against humanity': trauma, law and justice in the ICTY. *Journal of Human Rights*, 2:4, pp.507-515

υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος συμπεριλαμβάνεται και ο ειδικός δόλος του επηρεασμού της εθνικής σύνθεσης ενός πληθυσμού⁵⁴.

Απόφαση ορόσημο στην ιστορία του δικαστηρίου ήταν και η καταδίκη του στρατηγού του σερβικού εθνικού στρατού της Βοσνίας Stanislav Galic⁵⁵, καθώς ήταν ο πρώτος που καταδικάστηκε για πρόκληση τρόμου, ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, σε βάρος των κατοίκων του Σαράγεβο κατά την περίοδο 1991-1995⁵⁶.

Κλείνοντας τη σύντομη αναφορά στις δικαιοϊκές ερμηνείες του ΔΠΔΓ που έδωσαν νέα ώθηση στο διεθνές δίκαιο είναι και αυτή που αφορά στην ποινική ευθύνη ανωτέρων. Απεφάνθη λοιπόν ότι δεν απαιτείται η ύπαρξη επίσημης ιεραρχικής σχέσης για την αναγνώριση της ποινικής ευθύνης, κρίνοντας εν ολίγοις ότι για την ενοχή και τιμωρία του κατηγορουμένου δεν είναι απαραίτητη η στρατιωτική ιδιότητα. Στην υπόθεση δε των κατηγορουμένων για τη μεταχείριση των κρατουμένων στο στρατόπεδο Celebici διευκρίνισε και το επίπεδο γνώσης που απαιτείται από την πλευρά του ιεραρχικά ανώτερου αναφορικά με τις ενέργειες ή τις προθέσεις των κατωτέρων του προκειμένου να του αναγνωρισθεί η σχετική ευθύνη. Το δικαστήριο απεφάνθη λοιπόν ότι αρκεί ο ανώτερος να έχει έστω και έμμεσες ενδείξεις για την τέλεση των εγκληματικών πράξεων, οι οποίες και θα του επέτρεπαν να διερευνήσει περαιτέρω την υπόθεση και δεν απαιτείται να αποδειχθεί η πραγματική γνώση τέλεσής τους, θέση που πήρε και το εφετείο στην απόφαση κατά Blaskic^{57 58}.

---

⁵⁴ Δασκαλοπούλου – Λιβαδά Φανή (2013). Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Από τη Νυρεμβέργη στη Χάγη. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.52-53

⁵⁵ Prosecutor v. Stanislav Galic, Case no. IT-98-29-T, Trial Chamber Judgement, 5 December 2003, <http://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>

⁵⁶ Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. Journal of Human Rights, 4:4, pp. 559-572

⁵⁷ Prosecutor v. Tihomir Blaškić, Case no. IT-95-14-A, Appeal Chamber Judgement, 29 July 2004, <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/en/bla-aj040729e.pdf>

⁵⁸ Δασκαλοπούλου – Λιβαδά Φανή (2013). Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Από τη Νυρεμβέργη στη Χάγη. Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.208

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η εγκαθίδρυση ευνοούμενων και δημοκρατικών κοινωνιών στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας

1. Η απομάκρυνση εγκληματιών από θέσεις ευθύνης

Το ΔΠΔΓ έχει εκδώσει κατηγορητήρια σε βάρος 161 ατόμων, των οποίων την εμπλοκή σε παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου έχει διερευνήσει, επιβάλλοντας ποινές σε 90 και εκδίδοντας αθωωτικές αποφάσεις για 19, ενώ εξακολουθούν να βρίσκονται υπό καθεστώς στέρησης της ελευθερίας τους 9. Μεταξύ αυτών που κρατούνται είναι και ο Radovan Karadžić, καθώς και ο Ratko Mladić, επί πολλά χρόνια καταζητούμενοι και υψηλά ιστάμενοι στην πολιτική και στρατιωτική αντίστοιχα, ιεραρχία της σερβικής δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Κατηγορούμενοι για μια σειρά εγκλημάτων πολέμου, με την ευρεία έννοια, με το πλέον σημαντικό, αυτό της γενοκτονίας στη Srebrenica, έχουν πλέον καταδικασθεί σε 40 χρόνια φυλάκισης ο πρώτος, με την απόφαση να εκδίδεται την 24^η Μαρτίου 2016 και σε ισόβια κάθειρξη ο δεύτερος, σύμφωνα με την πρόσφατη απόφαση του δικαστηρίου την 22^α Νοεμβρίου 2017. Τα κατηγορητήρια σε βάρος τους είχαν εκδοθεί το 1995, αλλά διέφευγαν της σύλληψης για πολλά χρόνια και συγκεκριμένα μέχρι το 2008 ο πρώτος και το 2011 ο δεύτερος. Η σύλληψη όμως και καταδίκη των πλέον σημαντικών κατηγορουμένων για τα εγκλήματα που διεπράχθησαν στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας απέδειξε ότι δεν υφίσταται ατιμωρησία για κανένα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο πρόεδρος του ΔΠΔΓ Carmel Agius: *«Κατά τη γνώμη μου, το πρωταρχικό επίτευγμα του δικαστηρίου και η πιο σημαντική κληρονομιά του είναι ο ρόλος του στη μάχη κατά της ατιμωρησίας και η επιτυχής εκπλήρωση της αποστολής του να ασκήσει δίωξη κατά αυτών που φέρουν τη μεγαλύτερη ευθύνη για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία»*⁵⁹.

Είναι κατόρθωμα λοιπόν του δικαστηρίου να σπάσει μια μακρά παράδοση ατιμωρησίας των εγκλημάτων πολέμου και να καταστήσει υπόλογους επικεφαλείς κρατών, πρωθυπουργούς, μέλη κυβερνήσεων και στρατιωτικούς ηγέτες, αποδεικνύοντας

⁵⁹ Agius Carmel, President of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (October 2017). Address to the United Nations General Assembly on 18 October 2017, available at <http://www.icty.org/x/file/Press/Statements%20and%20Speeches/President/171018-president-agius-address-unga.pdf>

ότι όλοι, χωρίς καμία εξαίρεση, πρέπει να έρχονται αντιμέτωποι με τις πράξεις τους. Ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματά του λοιπόν, είναι ότι κατόρθωσε να απομακρύνει από τις θέσεις τους ανθρώπους που είναι υπεύθυνοι για την οργάνωση και εκτέλεση των πράξεων βίας που έλαβαν χώρα κατά τους πολέμους. Γεγονός είναι ότι μόνο κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μια σταθερή ειρήνη και να δοθεί η ελπίδα στους λαούς που υπέφεραν ότι τα πράγματα μπορούν να αλλάξουν.

Ο πρώτος αρχηγός κράτους που βρέθηκε ενώπιον του δικαστηρίου ήταν ο Slobodan Milosevic, κατά του οποίου απαγγέθηκαν για πρώτη φορά κατηγορίες το 1999 για εγκλήματα που διαπράχθηκαν στο Κόσοβο, με το κατηγορητήριο να διευρύνεται. Συνελήφθη το 2001, αφού είχε μόλις χάσει στις προηγούμενες εκλογές και ενώ βρισκόνταν στην κορυφή της πολιτικής σκηνης της Σερβίας από το 1997. Η δίκη του δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, καθώς πέθανε ενώ κρατούνταν, το 2006.

Ο τελευταίος επίσης επί χρόνια καταζητούμενος ήταν ο Goran Hadzic, πρόεδρος τη Σερβικής Δημοκρατίας της Krajina. Οι κατηγορίες σε βάρος του απαγγέθηκαν το 2004, ενώ συνελήφθη τελικά το 2011, χωρίς και αυτή η δίκη να ολοκληρωθεί, καθώς ο κατηγορούμενος απεβίωσε το 2016.

Πολιτικοί ηγέτες που βρέθηκαν ενώπιον του δικαστηρίου ήταν ακόμη ο πρώην Πρόεδρος της Σερβίας Milan Milutinovic⁶⁰, ο Πρωθυπουργός του Κοσόβου Ramush Haridaj, οι οποίοι και αθώωθηκαν, ενώ αξίζει να αναφερθεί και η οικειοθελής παράδοση της πρώην προέδρου της σερβικής δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης Biljana Plavsic.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα στρατιωτικών ηγετών, πέραν του Ratko Mladic, που αντιμετώπισαν τις κατηγορίες σε βάρος τους ήταν ο Κροάτης Ante Gotovina, ο οποίος αθώωθηκε στο εφετείο, ο Σερβοβόσνιος Radislav Krstic, καταδικασθείς από το εφετείο σε 35 χρόνια φυλάκισης, καθώς και οι Stanislav Galic και Zdravko Tolimir⁶¹, στους οποίους επεβλήθη η ποινή της ισόβιας κάθειρξης.

Για τη διεθνή κοινότητα ήταν σημαντικό μέσα από τις δίκες και καταδίκες αυτών που κατείχαν θέσεις ευθύνης, αν και στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του το ΔΠΔΓ είχε

---

⁶⁰ Prosecutor v. Milutinović *et al.*, Case no. IT-05-87-T, Trial Chamber Judgement, 26 February 2009, <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/en/jud090226-e1of4.pdf>

⁶¹ Prosecutor v. Zdravko Tolimir, Case no. IT-05-88/2-A, Appeal Chamber Judgement, 8 April 2015, http://www.icty.org/x/cases/tolimir/acjug/en/150408_judgement.pdf

περιορισθεί σε δίκες μικρότερης σημασίας, να δοθεί το μήνυμα ότι οι πλέον υπεύθυνοι των όσων είχαν συμβεί θα τιμωρηθούν και ότι απομακρύνοντάς τους από τα καθήκοντά τους θα διασφαλιζόνταν η ειρήνη και η δημοκρατική πορεία των χωρών που προέκυψαν από τη διάσπαση της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Στα πλαίσια αυτά αξίζει να επισημανθεί ότι κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στο Dayton απαγορεύθηκε η συμμετοχή των ήδη κατηγορουμένων από το δικαστήριο Radovan Karadzic και Ratko Mladic, ενώ στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη δεν επιτράπη σε κανέναν από αυτούς που σε βάρος τους εκκρεμούσαν τα κατηγορητήρια του ΔΠΔΓ να διατηρεί δημόσιο αξίωμα⁶².

2. Η δημιουργία εθνικών δικαστηρίων για τη δίωξη εγκλημάτων πολέμου και η σχέση τους με το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία

Η νομική παράδοση που δημιούργησε το ΔΠΔΓ θα υπολείπονταν του βαθμού του νοήματός της εάν δεν μπορούσε να μεταλαμπαδευτεί μεταξύ άλλων και σε ανάλογους μόνιμους δικαιοδοτικούς μηχανισμούς των νέων χωρών που προέκυψαν. Εξάλλου ο αριθμός των εγκλημάτων που τελέστηκαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία και οι περιορισμένοι πόροι του ΔΠΔΓ δεν επέτρεπε την από μέρους του διερεύνηση κάθε εγκλήματος και την τιμωρία κάθε δράστη⁶³. Επιπροσθέτως, η απροθυμία και ο βαθμός έλλειψης των νομικών εργαλείων για την εκδίκαση των υπαιτίων από τα τοπικά δικαστήρια είχε πλέον μετριασθεί.

Στα πλαίσια αυτά λοιπόν, οι δικαστές του ΔΠΔΓ το 2003 ανέλαβαν να αποτυπώσουν σε μια έκθεση τους στόχους και το πρόγραμμα ενεργειών του δικαστηρίου σε βάθος χρόνου, γνωστή ως Στρατηγική Ολοκλήρωσης, με σκοπό τη διασφάλιση της επιτυχούς και έγκαιρης ολοκλήρωσης των εργασιών του, συμπεριλαμβάνοντας στο σχεδιασμό τη συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών δικαιοδοτικών μηχανισμών, όπως επισημαίνεται και στις αποφάσεις 1503⁶⁴ και 1534⁶⁵ του Σ.Α.. Οι χρονικοί στόχοι που

---

⁶² Milanovic Marko (2016), The Impact of the ICTY on the Former Yugoslavia: An Anticipatory Post-Mortem. American Journal of International Law, Forthcoming, available at: <http://ssrn.com/abstract=2755505>

⁶³ Del Ponte Carla (October 2003). The Role of International Criminal Prosecutions in Reconstructing Divided Communities. Public Lecture given at the London School of Economics on 20 October 2003

⁶⁴ UN Resolution S/RES/1503, 28/08/2003, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1503\(2003\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1503(2003))

⁶⁵ UN Resolution S/RES/1534, 26/03/2004, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534\(2004\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534(2004))

τέθηκαν ήταν το Δικαστήριο να έχει ολοκληρώσει τη διεξαγωγή των ερευνών του μέχρι το τέλος του 2004, όπως και έγινε, τις δίκες σε πρώτο βαθμό μέχρι το τέλος του 2008 και συνολικά τις εργασίες του το 2010, το οποίο όπως αποδείχθηκε δεν κατέστη δυνατό, λόγω του αριθμού των κατηγορουμένων που διέφευγαν της σύλληψης και της πολυπλοκότητας των υποθέσεων. Προκειμένου όμως να μειωθεί ο όγκος δουλειάς του ΔΠΔΓ και να τηρηθούν, όσο αυτό είναι δυνατό, οι στόχοι που αποτυπώνονται στη Στρατηγική Ολοκλήρωσης, το Δικαστήριο ανέλαβε να διεξάγει τις μεγαλύτερης σημασίας δίκες ενώ μετέφερε σε τοπικούς δικαιοδοτικούς μηχανισμούς την εκδίκαση των υπολοίπων. Τα τοπικά δικαστήρια απέκτησαν πρόσβαση σε ένα μεγάλης έκτασης αποδεικτικό υλικό, που σε κάποιες περιπτώσεις είχε ήδη οδηγήσει σε απαγγελία κατηγοριών σε βάρος συγκεκριμένων προσώπων και σε άλλες έχρηζε περαιτέρω εμπλουτισμού με τη διεξαγωγή σχετικών ερευνών.

Συνολικά μεταφέρθηκαν από το ΔΠΔΓ, σύμφωνα με τις διατάξεις του *άρθρου 11 bis*⁶⁶ των κανόνων διαδικασίας και απόδειξης, οκτώ υποθέσεις που αφορούν σε δεκατρείς κατηγορουμένους, οι έξι εκ των οποίων στους δικαιοδοτικούς μηχανισμούς της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, μία σε αυτούς της Κροατίας και μία της Σερβίας, προκειμένου να δικασθούν σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία της εκάστοτε χώρας, αξιοποιώντας όλο το αποδεικτικό υλικό που είχε συλλέξει το γραφείο του Εισαγγελέα του ΔΠΔΓ. Η πρώτη υπόθεση μεταφέρθηκε από το ΔΠΔΓ στα δικαστήρια της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης τον Οκτώβριο του 2005, ενώ το Νοέμβριο του ίδιου έτους η δεύτερη απασχόλησε τις δικαστικές Αρχές της Κροατίας. Αντίστοιχα, τον Απρίλιο του 2007 μεταβιβάστηκε η μία και μοναδική υπόθεση στο δικαστήριο του Βελιγραδίου, το οποίο μάλιστα έκρινε ότι ο κατηγορούμενος δεν θα μπορούσε να προσαχθεί σε δίκη. Γενικότερα θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η τριμελής επιτροπή των μονίμων δικαστών που συγκροτούνταν για να αποφανθεί περί της μεταφοράς μιας υποθέσεως έδειχνε προτίμηση στην εκδίκαση αυτής από τις Αρχές του τόπου όπου τελέστηκαν τα εγκλήματα, πράγμα που δικαιολογεί και τη μεταφορά της πλειοψηφίας των υποθέσεων στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

---

⁶⁶ ICTY Rules of Procedure and Evidence, July 2015,
http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf

Η μεταφορά αυτή φυσικά δεν θα ήταν εφικτή εάν πρωτίστως δεν είχαν δημιουργηθεί οι κατάλληλοι μηχανισμοί απονομής δικαιοσύνης, εξέλιξη στην οποία καταλυτικό ρόλο έπαιξε η ίδρυση και λειτουργία του ΔΠΔΓ, ιδιαίτερα δε η Στρατηγική Ολοκλήρωσης. Έτσι λοιπόν και με τη βοήθεια της διεθνούς κοινότητας, μέσω της μεταφοράς της ανάλογης τεχνογνωσίας, το 2003 η Βοσνία – Ερζεγοβίνη ίδρυσε ειδικό τμήμα για την εκδίκαση εγκλημάτων πολέμου, το οποίο τέθηκε σε πλήρη λειτουργία το 2005, ενώ το 2003 κατά τόπους ειδικά δικαστήρια ίδρυσε και η Κροατία. Αντίστοιχα την ίδια χρονιά και στη Σερβία συστάθηκε ειδικό τμήμα για εγκλήματα πολέμου εντός του δικαστηρίου της περιφέρειας του Βελιγραδίου, ενώ στο Κόσοβο ήδη από το 2000 είχαν τοποθετηθεί στα τοπικά δικαστήρια διεθνείς δικαστές και εισαγγελείς που εργάζονταν από κοινού με τις αντίστοιχες τοπικές Αρχές.⁶⁷ Η λειτουργία των εθνικών δικαιοδοτικών μηχανισμών και οι εξελίξεις στην εκδίκαση των υποθέσεων που μεταφέρθηκαν αναφέρονται σε σχετικές εκθέσεις που συντάσσει και υποβάλλει ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ – OSCE) στον εισαγγελέα του ΔΠΔΓ, έτσι ώστε να παρακολουθείται στενά η πρόοδός τους.

Πέρα από τις οκτώ υποθέσεις που μεταφέρθηκαν, τα τοπικά δικαστήρια στο σύνολό τους, ήτοι όχι μόνο τα ειδικά για εγκλήματα πολέμου τμήματά τους, ασχολήθηκαν και με άλλες περιπτώσεις, απαγγέλλοντας κατηγορίες σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων που φέρονται να εμπλέκονται στα εγκλήματα που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια των πολέμων, κάτι που ήταν σκοπός και του ίδιου του ΔΠΔΓ, που δήλωνε αδυναμία να ασχοληθεί με το σύνολο των υπαιτίων. Όπως αποδεικνύεται εξάλλου, οι εθνικές Αρχές ήταν πλέον πρόθυμες και ικανές να το πράξουν, με τη συμβολή πάντα και της διεθνούς κοινότητας.

Αξίζει δε να επισημανθεί ότι το τοπίο στον τομέα απονομής της δικαιοσύνης και ισχυροποίησης του δικαίου άρχισε να μεταβάλλεται στα Βαλκάνια ήδη από το 1998⁶⁸. Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη διαθέτει διαφορετικούς δικαστικούς μηχανισμούς για τις δύο οντότητες, καθώς και τα δικαστήρια του Brcko. Επισημαίνεται ειδικότερα, ότι για την εκδίκαση των εγκλημάτων πολέμου στη δικαστική σύνθεση μετέχουν και διεθνείς

---

⁶⁷ International Center for Transitional Justice (2009), *Transitional Justice in the Former Yugoslavia*, ICTJ Publications

⁶⁸ McMahon Patrice & Miller Jennifer (2012). *From Adjudication to Aftermath: Assessing the ICTY's Goals beyond Prosecution*. Springer Science+Business Media B.V.

δικαστές, οι οποίοι σταδιακά αντικαθίστανται, καθώς αυξάνεται ο αριθμός των εθνικών δικαστών. Λόγω ακριβώς της πολυφωνίας αυτής των Αρχών στη Βοσνία δεν θα μπορούσε να πει κανείς ότι τα δικαστήρια λειτουργούν χωρίς προβλήματα, ενώ και η εγκαθίδρυση το 2002 ενός κρατικού δικαστηρίου με γενική δικαιοδοσία δεν φαίνεται να τα επιλύει, καθώς επιλαμβάνεται μόνο κατόπιν σχετικού αιτήματος των άλλων δικαστηρίων, έναντι των οποίων δεν του αναγνωρίζεται υπεροχή⁶⁹.

Στην Κροατία αντίστοιχα, πέρα από τα τέσσερα ειδικά δικαστήρια για τα εγκλήματα πολέμου στις περιοχές Zagreb, Osijek, Rijeka και Split, πολυάριθμες σχετικές δίκες έχουν διεξαχθεί και τα τακτικά τοπικά δικαστήρια. Δυσανάλογος ωστόσο είναι ο αριθμός των κατηγορουμένων με τους Σέρβους της Κροατίας να πλειοψηφούν, αν και έχουν βρεθεί ενώπιον της δικαιοσύνης και μέλη των κροατικών δυνάμεων για εγκλήματα που διέπραξαν σε βάρος αμάχων.⁷⁰ Πρόβλημα αποτελεί και το συχνό φαινόμενο του εκφοβισμού και της μη εμφάνισης μαρτύρων κατά τη διεξαγωγή των δικών, παρά το γεγονός ότι ήδη από το 2003 η Κροατία έχει υιοθετήσει σχετική νομοθεσία για την προστασία μαρτύρων, ενώ έχει συσταθεί και ειδικό τμήμα εντός του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την υποστήριξη των συμμετεχόντων στις δικαστικές διαδικασίες⁷¹.

Το ΔΠΔΓ επηρέασε, όπως προαναφέρθηκε, αν και έμμεσα, μιας και δεν ενεπλάκη ευθέως και τις εξελίξεις στον τομέα της δικαιοσύνης στη Σερβία⁷². Ειδικότερα δε, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η επιθυμία της κυβέρνησης Djindjic να επιδείξει ένα φιλικό πρόσωπο προς τους διεθνείς εταίρους, αλλά και η ελπίδα μεταφοράς των υποθέσεων σε βάρος των Σέρβων κατηγορουμένων από το ΔΠΔΓ στα εθνικά δικαστήρια από την πλευρά του λαού, οδήγησε στη σύσταση του ειδικού δικαστικού τμήματος του Βελιγραδίου⁷³. Παρά ταύτα το ΔΠΔΓ συνεισέφερε στη διευκόλυνση και βελτίωση του έργου των δικαιοδοτικών μηχανισμών της Σερβίας, παρέχοντας της πρόσβαση στο

---

⁶⁹ McMahon Patrice & Miller Jennifer (2012). From Adjudication to Aftermath: Assessing the ICTY's Goals beyond Prosecution. Springer Science+Business Media B.V.

⁷⁰ Dragovic-Soso Jasna - Gordy Eric (2010). Coming to Terms with the Past: Transitional justice and reconciliation in the post – Yugoslav lands. In Djokic Dejan - Ker-Lindsay James, New Perspectives on Yugoslavia: Key issues and Controversies. Routledge

⁷¹ McMahon Patrice & Miller Jennifer (2012). From Adjudication to Aftermath: Assessing the ICTY's Goals beyond Prosecution. Springer Science+Business Media B.V.

⁷² McMahon Patrice & Miller Jennifer (2012). From Adjudication to Aftermath: Assessing the ICTY's Goals beyond Prosecution. Springer Science+Business Media B.V.

⁷³ Orentlicher Diane (2008). Shrinking the space for denial - The Impact of the ICTY in Serbia. Open Society Justice Initiative, pp. 46-47

συγκεντρωθέν αποδεικτικό υλικό, κάτι που είχε μεγάλη σημασία, καθώς η ίδια δεν θα μπορούσε να διεξάγει έρευνες στις γειτονικές χώρες, ενώ οργάνωσε και σχετικές εκπαιδεύσεις δικαστών και εισαγγελέων σε ζητήματα διεθνούς ποινικού δικαίου.

Τελικώς, αν και οι προθέσεις και η αντιμετώπιση των δικαστών για τις υποθέσεις εγκλημάτων πολέμου ήταν οι δέουσες, οι εθνικιστικές τάσεις δημιούργησαν πολλά προβλήματα στην απονομή της δικαιοσύνης, με τον αριθμό των υποθέσεων επί των οποίων επιλαμβάνονται οι δικαστικές Αρχές να είναι μικρός και να μην αφορούν εγκληματίες που κατείχαν σημαντικές θέσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου. Από τις πλέον σημαντικές υποθέσεις, με αμφιλεγόμενες όμως, ίσως ακόμη και απογοητευτικές, ετυμηγορίες, ήταν αυτή της παραστρατιωτικής ομάδας “Scorpions”, υπεύθυνης για δολοφονίες αμάχων στο Podujevo και συμμετοχή στη γενοκτονία στη Srebrenica, καθώς και των δραστών των μαζικών εκτελέσεων στην Oncara το 1991⁷⁴. Αξιοσημείωτη εξέλιξη στο έργο των σερβικών Αρχών είναι ότι η εκδίκαση των υποθέσεων φέρνει τα θύματα, κυρίως από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και την Κροατία, ενώπιον της σερβικής κοινωνίας, η οποία καλείται έτσι να δεχθεί και να αντιμετωπίσει τα όσα συνέβησαν, ενώ προάγει και τη μεταξύ των χωρών συνεργασία⁷⁵.

Γεγονός είναι ότι η δικαστική συνεργασία μεταξύ των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας για τη δίωξη των υπευθύνων, αν και δύσκολη, είναι επιβεβλημένη, ενώ και το ΔΠΔΓ βρίσκεται σταθερά σε επικοινωνία με τους εθνικούς δικαστικούς μηχανισμούς, παρέχοντάς τους, όπως προαναφέρθηκε, αποδεικτικό υλικό αλλά και διοργανώνοντας επιτόπιες επισκέψεις και σεμινάρια για την επιμόρφωση των τοπικών δικαστών και νομικών.

---

⁷⁴ Dragovic-Soso Jasna - Gordy Eric (2010). Coming to Terms with the Past: Transitional justice and reconciliation in the post – Yugoslav lands. In Djokic Dejan - Ker-Lindsay James, *New Perspectives on Yugoslavia: Key issues and Controversies*. Routledge

⁷⁵ Orentlicher Diane (2008). Shrinking the space for denial - The Impact of the ICTY in Serbia. Open Society Justice Initiative, pp. 56-57

ΜΕΡΟΣ 2^ο: Η επίτευξη σταθερής ειρήνης και συμφιλίωσης στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας ως τελικό ζητούμενο και απώτερη συνέπεια του έργου του Δικαστηρίου: Ευχολόγιο ή ρεαλιστικός στόχος; Εξετάζοντας τα δεδομένα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία μέσα από την οπτική των λαών: Πολιτικό δικαστήριο, κομιστής δικαιοσύνης ή αναγκαίο κακό;

1. Το χρονικό της συνεργασίας με το δικαστήριο και οι σκοπιμότητες

Οι προθέσεις της εκάστοτε χώρας απέναντι στην αντιμετώπιση του παρελθόντος αντικατοπτρίζονται πρωτίστως στη συνεργασία και τη σχέση που έχει εγκαταστήσει με το δικαστήριο, το οποίο αντιμετώπισθηκε, αρχικώς τουλάχιστον, θετικά από τις Αρχές της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, εν αντιθέσει με αυτές της Σερβίας και Κροατίας. Η στάση βέβαια της κάθε χώρας δεν είναι σταθερή μέσα στο χρόνο και δεν εκφράζει πάντοτε, τουναντίον θα έλεγε κανείς, τα πραγματικά αισθήματα των λαών απέναντι στο δικαστήριο.

Θα πρέπει αρχικά να επισημανθεί ότι η υποχρέωση συνεργασίας με το δικαστήριο πηγάζει από την ίδια τη φύση του, ως οργάνου του ΟΗΕ, που δημιουργήθηκε μάλιστα ως εξαναγκαστικό μέτρο για την αποκατάσταση και διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή της Γιουγκοσλαβίας. Πολλά κράτη έσπευσαν στα πλαίσια αυτά να υιοθετήσουν σχετική νομοθεσία, μεταξύ αυτών, αν και αργότερα, και η χώρα μας. Η συνεργασία που ήταν όμως ζωτικής σημασίας για το δικαστήριο ήταν αυτή με τα ίδια τα κράτη που βίωσαν τα δεινά του πολέμου και δεσμεύονταν ως προς αυτή και από τη συνθήκη ειρήνης του Dayton και συνίστατο στην παροχή στοιχείων, την άδεια διεξαγωγής ερευνών και κυρίως τη σύλληψη και παράδοση των ενόχων.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η θετική διάθεση των Αρχών της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης απέναντι στο δικαστήριο αποτυπώθηκε και στη συνεργασία της με αυτό, αν και η τρισυπόστατη σύνθεση των κυβερνητικών αρχών οδήγησε και σε ανάλογη στάση απέναντί του. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση της πρώην προέδρου της σερβικής δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης Biljana Plavsic, η οποία τον Ιανουάριο του 1997 διατεινόταν ότι δεν θα υπάρξει καμία συνεργασία με το ΔΠΔΓ, ενώ παράλληλα

απομάκρυνε τον Ratko Mladic, εναντίον του οποίου το ΔΠΔΓ είχε ήδη απαγγείλει κατηγορίες, από τον σερβοβοσνιακό στρατό και το 2001 η ίδια παραδόθηκε οικειοθελώς στο ΔΠΔΓ, αναλαμβάνοντας την ευθύνη που της αναλογούσε για όσα είχαν συμβεί κατά τη διάρκεια του πολέμου⁷⁶. Η αλλαγή στη στάση της είναι εύκολο να εξηγηθεί αν προσέξει κανείς ότι μέχρι το 2004 η Βοσνία – Ερζεγοβίνη είχε εξασφαλίσει το άνοιγμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και στο ΝΑΤΟ. Σύμφωνα δε με την αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη για το 2016, η συνεργασία της χώρας με το ΔΠΔΓ κρίνεται ικανοποιητική⁷⁷.

Η στάση της Σερβίας απέναντι στο δικαστήριο, αν και γενικά αρνητική, δεν χαρακτηρίζεται από συνεκτικότητα, ενώ μπορεί κανείς να την αποτυπώσει διαχωρίζοντάς τη σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους. Από το 2000 – 2004, με μοναδική εξαίρεση τη σύλληψη και παράδοση του πρώην Προέδρου της, Slobodan Milosevic, η στάση της απέναντι στο ΔΠΔΓ χαρακτηριζόταν από έλλειψη συνεργασίας.

Τα αρνητικά αισθήματα απέναντι στο ΔΠΔΓ που είχε εμφυσήσει στους πολίτες της Σερβίας ο Milosevic, μέχρι την περίοδο εκείνη, ήταν δύσκολο να ανατραπούν και το όποιο θετικό σχόλιο από τα μέλη της πολιτικής σκηνής σχετικά με το δικαστήριο του κόστιζε σε δημοφιλία. Αυτό ίσχυε και στην περίπτωση της σερβικής δημοκρατίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Biljana Plavsic, η οποία το 1998 και μετά την πρόθεση συνεργασίας που επέδειξε με το ΔΠΔΓ, έχασε τις εκλογές από τον Nikola Poplasen, φανατικό πολέμιο του δικαστηρίου⁷⁸. Στην περίπτωση μάλιστα του τότε πρωθυπουργού της Σερβίας Zoran Djindjic, το τίμημα της θετικής στάσης του απέναντι στο ΔΠΔΓ ήταν η ίδια του η ζωή, καθώς πολλοί υποστηρίζουν ότι η δολοφονία του το 2003 οφείλεται στην πρόθεσή του να συνεργαστεί πλήρως με τη Δύση και να παραδώσει στις δικαστικές Αρχές τον Ratko Mladic⁷⁹. Ακόμη και η σύλληψη του

---

⁷⁶ McMahon Patrice & Forsythe David (2008). The ICTY's Impact on Serbia: Judicial Romanticism meets Network Politics. *Human Rights Quarterly*, vol. 30, No 2, pp. 412-435

⁷⁷ European Commission, Bosnia and Herzegovina 2016 Report, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 9/11/2016

⁷⁸ Gow James (2006). The ICTY, war crimes enforcement and Dayton: The ghost in the machine. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 5:1, pp. 49-65

⁷⁹ McMahon Patrice & Forsythe David (2008). The ICTY's Impact on Serbia: Judicial Romanticism meets Network Politics. *Human Rights Quarterly*, vol. 30, No 2, pp. 412-435

Milosevic, ήταν το αποτέλεσμα των πιέσεων που άσκησαν οι ΗΠΑ στη Σερβία, απειλώντας την με αποκλεισμό από τα διεθνή χρηματοδοτικά προγράμματα⁸⁰.

Η δεύτερη περίοδος συνεργασίας 2005 - 2008 χαρακτηρίζεται από μια ασταθή και μη συνεκτική στάση της Σερβίας απέναντι στο δικαστήριο. Το 2005 οι σερβικές Αρχές του έδωσαν πρόσβαση σε όσα αποδεικτικά στοιχεία είχε ανάγκη για να στοιχειοθετήσει τις κατηγορίες του, αλλά αρνήθηκαν να βοηθήσουν στη σύλληψη του Ratko Mladic. Οι εξωτερικές πιέσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ εξακολουθούν να αποτελούν την κινητήριο δύναμη της συνεργασίας των σερβικών Αρχών με το ΔΠΔΓ, όπως χαρακτηριστικά προκύπτει από το παράδειγμα της οικειοθελούς παράδοσης του στρατηγού Lazarevic τρεις ημέρες μετά την άφιξη του Ευρωπαίου Επιτρόπου για τη διεύρυνση, Olli Rehn, στο Βελιγράδι, καθώς και των συλλήψεων δύο ακόμη υπόπτων, τις οποίες ακολούθησαν η επανέναρξη των διαπραγματεύσεων για την είσοδο της Σερβίας στην Ε.Ε. και η υπογραφή συμφωνίας για την εφαρμογή πολιτικής χορήγησης βίζας⁸¹.

Η τρίτη περίοδος αφορά στην πλήρη συνεργασία της χώρας που έδινε προτεραιότητα στην ευρωπαϊκή της πορεία και την ένταξή της στην Ε.Ε. για την οποία η συνεργασία με το δικαστήριο αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση⁸². Ορόσημα στη συνεργασία των σερβικών Αρχών με το δικαστήριο είναι η σύλληψη του Radovan Karadzic τον Ιούλιο του 2008 στο Βελιγράδι, καθώς και αυτή του Ratko Mladic τον Μάιο του 2011, ακολουθούμενη λίγους μήνες αργότερα, τον Ιούλιο του 2011 από αυτή του Goran Hadzic, εξασφαλίζοντας έτσι για τη Σερβία το καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη στην Ε.Ε. χώρας. Αξίζει παρά ταύτα να επισημανθεί ότι σύμφωνα με την αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Σερβία του έτους 2016, η χώρα παρά τη θετική της ανταπόκριση σε αιτήματα συνεργασίας με το ΔΠΔΓ, έχει γενικά παρεκκλίνει

---

⁸⁰ Pawelec Maria & Grimm Sonja (2014). Does National Identity Matter? Political Conditionality and the Crucial Case of Serbia's (Non-)Co-operation with the ICTY. JCMS, Volume 52, Number 6, pp. 1290–1306

⁸¹ Pawelec Maria & Grimm Sonja (2014). Does National Identity Matter? Political Conditionality and the Crucial Case of Serbia's (Non-)Co-operation with the ICTY. JCMS, Volume 52, Number 6, pp. 1290–1306

⁸² Pawelec Maria & Grimm Sonja (2014). Does National Identity Matter? Political Conditionality and the Crucial Case of Serbia's (Non-)Co-operation with the ICTY. JCMS, Volume 52, Number 6, pp. 1290–1306

από τη στάση της πλήρους συνεργασίας, καθώς αρνείται να παραδώσει τρεις κατηγορούμενους για απείθεια απέναντι στις δικαστικές Αρχές⁸³.

Η πλέον μη συνεκτική, ακόμη και υποκριτική, στάση στο θέμα της συνεργασίας με το ΔΠΔΓ ήταν αυτή της Κροατίας, η οποία αν και ανοιχτά την υποστήριζε, στην πράξη την αρνήθηκε πολλές φορές⁸⁴. Όπως και στην περίπτωση της Σερβίας, οι πράξεις συνεργασίας της οφείλονταν στις εξωτερικές πιέσεις από ΗΠΑ και Ευρωπαϊκή Ένωση. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η έναρξη των διαπραγματεύσεων για την είσοδό της στην Ε.Ε. έγιναν ακριβώς μετά τη σύλληψη και παράδοση του Ante Gotovina, στέλνοντας το ανάλογο μήνυμα και στη Σερβία⁸⁵.

Αναλυτικότερα, το χρονικό της συνεργασίας της Κροατίας με το ΔΠΔΓ ξεκινά από την άρνηση της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου επί των επιχειρήσεων που συνιστούν για τους Κροάτες τον λεγόμενο «Πατριωτικό Πόλεμο – Homeland War» (Operations Flash και Storm) και φτάνει, όπως προαναφέρθηκε, μέχρι τη σύλληψη και παράδοση του πρωταγωνιστή του εν λόγω πολέμου, του στρατηγού Ante Gotovina. Το 1996 η Κροατία υπό την προεδρία του Franjo Tudjman ψηφίζει νόμο αναγνωρίζοντας τη δικαιοδοσία του ΔΠΔΓ για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας από το 1991, εξαιρώντας όμως ρητά τις επιχειρήσεις Flash και Storm, οι οποίες υπάγονταν αποκλειστικά στη δικαιοδοσία των κροατικών εθνικών δικαστηρίων, κίνηση η οποία φάνταζε επιβεβλημένη, καθώς οποιοδήποτε αρνητικό σχόλιο σχετικά με τον λεγόμενο «Πατριωτικό Πόλεμο» χαρακτηριζόταν ως προδοσία⁸⁶. Γενικότερα, η Κροατία υπό την προεδρία Tudjman χαρακτηρίζεται από έλλειψη προθυμίας για συνεργασία με το δικαστήριο, η οποία έφθανε μόνο μέχρι την παράδοση Κροατών της Βοσνίας, όπως ο Tihomir Blaskic, κατόπιν και πάλι ισχυρών εξωτερικών πιέσεων.

---

⁸³ European Commission, Serbia 2016 Report, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 9/11/2016

⁸⁴ Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2006). Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 565

⁸⁵ McMahon Patrice & Forsythe David (2008). The ICTY's Impact on Serbia: Judicial Romanticism meets Network Politics. Human Rights Quarterly, vol. 30, No 2, pp. 412-435

⁸⁶ Pavlaković Vjeran (2008). Better the Grave than a Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, available at http://www.academia.edu/544619/Better_the_Grave_than_a_Slave_Croatia_and_the_International_Criminal_Tribunal_for_the_Former_Yugoslavia

Εν αντιθέσει με τη φανερή άρνηση του Tudjman να συνεργαστεί με το δικαστήριο, ο μετέπειτα πρωθυπουργός της χώρας, Ivica Racan, διατείνονταν ότι ήταν υπέρμαχος της συνεργασίας αυτής, ενώ ήταν πρόθυμος να αναμορφώσει το εθνικό δικαστικό σύστημα και να διευκολύνει τον επαναπατρισμό των Σέρβων προσφύγων⁸⁷.

Ακολουθώντας την αναγνώριση της δικαιοδοσίας του ΔΠΔΓ και επί των επιχειρήσεων Flash και Storm, η κυβέρνηση Racan κλήθηκε να αντιμετωπίσει τις έντονες αντιδράσεις της κοινής γνώμης που έφθασαν μέχρι και την παρ' ολίγον διάλυσή της σε τρεις περιπτώσεις. Το επικείμενο αίτημα σύλληψης και παράδοσης του στρατηγού Mirko Norac προκάλεσε διαδηλώσεις, με την πλέον άξια μνείας, αυτή στο Split, όπου 100.000 περίπου συμμετέχοντες φώναζαν το σύνθημα: «Είμαστε όλοι Mirko Norac», υπονοώντας ότι οι κατηγορίες σε βάρος του εξομοιώνονται με κατηγορίες σε βάρος όλων των Κροατών⁸⁸. Ο Racan κατάφερε να πείσει την εισαγγελέα του ΔΠΔΓ ότι τα εθνικά δικαστήρια ήταν απολύτως ικανά να χειριστούν την υπόθεση Norac και έτσι το ένταλμα για τη σύλληψή του δεν εκδόθηκε ποτέ. Οι άλλες δύο περιπτώσεις που προκάλεσαν κλυδωνισμούς στην κυβέρνηση Racan ήταν το ένταλμα σύλληψης του στρατηγού Ante Gotovina, τον οποίο ο Racan καλούσε ανοιχτά να παραδοθεί, ενώ παράλληλα του έδινε χρόνο να καταφέρει να βρίσκει καταφύγιο, διαφεύγοντας έτσι τη σύλληψη, καθώς και αυτή του πρώην επικεφαλής των μελών του Κροατικού στρατού, Janko Bobetko, με τον τελευταίο να παραδέχεται την εμπλοκή του σε εγκλήματα πολέμου που είχαν διαπραχθεί στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, δηλώνοντας παράλληλα ότι δεν θα δεχόταν ποτέ να συλληφθεί ζωντανός⁸⁹. Τελικώς η κακή κατάσταση της υγείας του απέτρεψε την έκδοση εντάλματος για τη σύλληψή του και έτσι το 2003 ο Bobetko πέθανε, χωρίς να του έχουν απαγγελθεί κατηγορίες.

---

⁸⁷ Pavlaković Vjeran (2008). Better the Grave than a Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, available at http://www.academia.edu/544619/Better_the_Grave_than_a_Slave_Croatia_and_the_InternationalCriminalTribunal_for_the_Former_Yugoslavia

⁸⁸ Pavlaković Vjeran (2008). Better the Grave than a Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, available at http://www.academia.edu/544619/Better_the_Grave_than_a_Slave_Croatia_and_the_InternationalCriminalTribunal_for_the_Former_Yugoslavia

⁸⁹ Pavlaković Vjeran (2008). Better the Grave than a Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, available at http://www.academia.edu/544619/Better_the_Grave_than_a_Slave_Croatia_and_the_InternationalCriminalTribunal_for_the_Former_Yugoslavia

Αντίστοιχες προκλήσεις κλήθηκε να αντιμετωπίσει και ο διάδοχος του Racan, Ivo Sanader, καθώς εκκρεμούσε ακόμη το ένταλμα σύλληψης σε βάρος του στρατηγού Gotovina, ενώ ήλθαν να προστεθούν και αυτά σε βάρος των Mladen Markac και Ivan Cermak, τους οποίους ο Sanader έπεισε να παραδοθούν. Ακόμη όμως και αν η οικειοθελής παράδοση των δύο τελευταίων δεν πυροδότησε αξιοσημείωτες αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας, καθώς είχε γίνει αντιληπτή πλέον η σημασία της προσχώρησης της χώρας στην Ε.Ε., η περίπτωση Gotovina, ήταν ξεχωριστή, καθώς ο στρατηγός εκτός από ήρωας είχε αναχθεί πλέον σε σύμβολο της αντίστασης⁹⁰. Όπως προαναφέρθηκε βέβαια οι όποιες αντιστάσεις κάμφθηκαν μπροστά στην ευρωπαϊκή προοπτική της Κροατίας και ο Ante Gotovina συνελήφθη τελικά το Δεκέμβριο του 2005.

Συμπερασματικά λοιπόν, η συνεργασία με το δικαστήριο είναι εφικτή κάθε φορά που η διεθνής κοινότητα παρεμβαίνει προς το σκοπό αυτό και όταν εξυπηρετούνται στόχοι που κρίνονται πιο σημαντικοί από τη διατήρηση των εθνικιστικών συναισθημάτων, όπως η είσοδος στην Ε.Ε., για την οποία έχει τεθεί ως όρος η συνεργασία με το ΔΠΔΓ. Δυστυχώς όμως η αλλαγή στάσης δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι συνοδεύεται και από ανάλογη αλλαγή νοοτροπίας.

2. Ήρωες και Εγκληματίες πολέμου: Οι αντικρουόμενες ιστορικές θέσεις ως εμπόδιο εγκαθίδρυσης μιας κοινά αποδεκτής αλήθειας

Στο πρώτο μέρος αναφερθήκαμε στην επιτυχία του δικαστηρίου να αποτυπώσει, μέσα από την καταγραφή των γεγονότων που διερευνά για να εκδώσει τις ετυμηγορίες του, την ιστορική αλήθεια. Τα αρχεία του αποτελούν παρακαταθήκη για τις μελλοντικές γενιές, εξασφαλίζοντας το γεγονός ότι η αλήθεια δεν θα παραποιηθεί, ενώ κατά κοινή ομολογία η αποδοχή του παρελθόντος είναι το πρώτο βήμα προς τη συμφιλίωση.

Εντούτοις, εάν εξετάσει κανείς τις θέσεις και ενέργειες της εκάστοτε πλευράς, θα διαπιστώσει ότι οι αλήθειες είναι εθνικές, υπάρχουν ήδη ριζωμένες στις συνειδήσεις των πολιτών και τις περισσότερες φορές είναι αντιτιθέμενες. Έτσι εάν η αλήθεια που στοιχειοθετεί το δικαστήριο ταυτίζεται ή επιβεβαιώνει την αντίστοιχη εθνική,

---

⁹⁰ Pavlaković Vjeran (2008). Better the Grave than a Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, available at http://www.academia.edu/544619/Better_the_Grave_than_a_Slave_Croatia_and_the_InternationalCriminal_Tribunal_for_the_Former_Yugoslavia

χαιρετίζεται και υιοθετείται, ενώ εάν έρχεται σε σύγκρουση μαζί της, απορρίπτεται και το δικαστήριο δαιμονοποιείται.

Η απόρριψη αυτή της δικαστικής αλήθειας δύναται να αποτυπωθεί στα πλαίσια ψυχοκοινωνιολογικών όρων ως άρνηση που θα μπορούσε να φθάσει έως τον «αμυντικό εθνικισμό», ο οποίος εμπεριέχει ακριβώς το σύνδρομο της άρνησης, την αίσθηση θυματοποίησης της εθνικής ομάδας και την ανάγκη για δοξασμό των εγκληματιών πολέμου, ως απάντηση στα αισθήματα αιδούς και ενοχής που προκαλούνται από την καταδίκη μέλους της ομάδας⁹¹. Εξάλλου γίνεται αποδεκτό ότι κάθε άτομο χαρακτηρίζεται, πέρα από την ατομική του ταυτότητα και από την αντίστοιχη κοινωνική, η οποία του αποδίδεται από τη συμμετοχή του σε μια ομάδα⁹². Ένας από τους στόχους του δικαστηρίου και κάθε ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού είναι ακριβώς η απόδοση ποινικών ευθυνών σε συγκεκριμένους θύτες, προκειμένου να αποφευχθεί η καταδίκη ολόκληρων εθνικών ομάδων, κάτι που, όπως βλέπουμε, δύσκολα μπορεί τελικά να επιτευχθεί. Πολύ περισσότερο δε στην περίπτωση του ΔΠΔΓ, του οποίου οι δίκες είναι κατά βάση συμβολικές, καθώς τα άτομα που δικάζονται είθισται να εκπροσωπούν ευρύτερες ομάδες εγκληματιών πολέμου, που το δικαστήριο δεν έχει τη δυνατότητα και τα απαιτούμενα μέσα για να δικάσει, ανάγοντας έτσι την ποινική ευθύνη σε συλλογική υπόθεση⁹³.

Στην πράξη λοιπόν, η φυσική τάση του ατόμου να προσδιορίζεται μέσα από τα κοινά χαρακτηριστικά των μελών μιας ομάδας σε συνάρτηση με το γεγονός ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να εντοπισθεί και να τοποθετηθεί η ευθύνη για τα εγκλήματα που τελέστηκαν σε κάθε ένα συμμετέχοντα, η πλειοψηφία των οποίων έτσι παραμένει ενταγμένη στην ομάδα, το οδηγούν στην άρνηση της αλήθειας ή ακόμη και στο θυμό και τις βίαιες συμπεριφορές, ως πράξη άμυνας, όταν η αλήθεια αυτή δεν το ευνοεί. Όπως συγκεκριμένα επισημαίνεται από την Izabela Steflja για τον αμυντικό εθνικισμό στη

---

⁹¹ Steflja Izabela (2010). Identity crisis in post-conflict societies: the ICTY's role in defensive nationalism among the Serbs. *Global Change, Peace & Security, formerly Pacifica Review Peace, Security & Global Change*, 22:2, pp. 231-248

⁹² David Roman (2014). International Criminal Tribunals and the Perception of Justice: The Effect of the ICTY in Croatia. *The International Journal of Transitional Justice*, vol. 8, pp. 476-495

⁹³ Steflja Izabela (2010). Identity crisis in post-conflict societies: the ICTY's role in defensive nationalism among the Serbs. *Global Change, Peace & Security, formerly Pacifica Review Peace, Security & Global Change*, 22:2, pp. 231-248

Σερβία: «Είναι μια μέθοδος αντιμετώπισης του πληγωμένου συλλογικού εγώ, μέσα από μια παράλληλη προσπάθεια επανεπιβεβαίωσης της αζίας ή/και της υπεροχής της εθνότητας»⁹⁴.

Εξάλλου οι ήδη διαμορφωμένες εθνικές αλήθειες είναι εξαιρετικά δύσκολο να ανατραπούν. Από τη μια η φυσική τάση του ατόμου να υπερασπίζεται τις πράξεις του, ρίχνοντας τις ευθύνες στην αντίπαλη πλευρά και από την άλλη η μακροχρόνια καλλιέργεια συγκεκριμένων εθνικών θέσεων από τους πολιτικά ιθύνοντες που οδήγησαν και στον πόλεμο, δεν αφήνουν περιθώρια μετακίνησης από τις υφιστάμενες πεποιθήσεις. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις το ΔΠΔΓ χρησιμοποιήθηκε ως βήμα για την ενίσχυση των θέσεων αυτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Vojislav Seselj, ο οποίος λέγεται ότι προθυμοποιήθηκε να παραδοθεί στις Αρχές, βλέποντας την επικείμενη δίκη του ως ευκαιρία να εξαπολύσει το κατηγορώ του στη Δύση ενώπιον διεθνούς κοινού⁹⁵. Ο Seselj ενώ για του Σέρβους ήταν ένα σύμβολο αντίστασης, για τους Κροάτες ήταν ο υπεύθυνος για το χειρότερο έγκλημα που διαπράχθηκε σε βάρος τους, όταν σημαντικός αριθμός νοσηλευομένων στο νοσοκομείο του Vukovar, την 20^η Νοεμβρίου 1991 μεταφέρθηκαν σε ένα κτήριο στην περιοχή Oncara και εκτελέστηκαν⁹⁶. Την ίδια στάση κατά τη διάρκεια της δίκης του κράτησε και ο Slobodan Milosevic, ισχυριζόμενος ότι τόσο ο ίδιος όσο και ο σερβικός λαός ήταν τα θύματα στα νεοαποικιακά σχέδια της Δύσης για τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τη δημιουργία της Μεγάλης Αλβανίας⁹⁷.

Έτσι για το ΔΠΔΓ ήταν σχεδόν αδύνατο να κατορθώσει να καθιερώσει τη δικαστική αλήθεια στις συνειδήσεις των μελών των διαφόρων εθνικών ομάδων που επέμεναν να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως θύματα της άλλης πλευράς και κατ' επέκταση και του δικαστηρίου, όταν οι ενέργειες και αποφάσεις του δεν ήταν οι επιθυμητές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Marko Milanovic: «*Το να πείσει κανείς*

---

⁹⁴ Steflja Izabela (2010). Identity crisis in post-conflict societies: the ICTY's role in defensive nationalism among the Serbs. *Global Change, Peace & Security*, formerly *Pacifica Review Peace, Security & Global Change*, 22:2, pp. 231-248

⁹⁵ Steflja Izabela (2010). Identity crisis in post-conflict societies: the ICTY's role in defensive nationalism among the Serbs. *Global Change, Peace & Security*, formerly *Pacifica Review Peace, Security & Global Change*, 22:2, pp. 231-248

⁹⁶ Klarin Mirko (2009). The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia. *Journal of International Criminal Justice* 7, pp.89-96

⁹⁷ Ford Stuart (2012). A Social Psychology Model of the Perceived Legitimacy of International Criminal Courts: Implications for the Success of Transitional Justice Mechanisms. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol 45, pp. 405 – 476

εκατομμύρια Σέρβων, Κροατών, Βοσνίων και Αλβανών να σταματήσουν τον αέναο ανταγωνισμό για τη θέση του θύματος και να αρχίσουν να πιστεύουν ότι μέλη της ομάδας τους και συχνά μάλιστα οι αρχηγοί τους, διέπραξαν εγκλήματα σε βάρος άλλων ομάδων, δεν απαιτεί τίποτα λιγότερο από μια ηράκλεια προσπάθεια»⁹⁸. Αξίζει μάλιστα να επισημανθεί ότι σε έρευνα που διεξήχθη υπό την αιγίδα του OSCE τον Οκτώβριο του 2011, στην ερώτηση για το εάν οι δίκες ενώπιον του ΔΠΔΓ συνεισφέρουν στην εξεύρεση της αλήθειας για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των πολέμων στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, το 49% των ερωτηθέντων απάντησε αρνητικά, καθώς, όπως δήλωσαν, η αλήθεια δεν αποκαλύπτεται ποτέ σε απλούς πολίτες⁹⁹.

Χαρακτηριστική της υπεράσπισης των καθιερωμένων εθνικών θέσεων μπροστά σε ενέργειες και αποφάσεις του ΔΠΔΓ αποτελεί η στάση της εκάστοτε εθνικής ομάδας μπροστά στις αθωωτικές αποφάσεις των Ante Gotovina¹⁰⁰, Ramush Haradinaj¹⁰¹ και Momcilo Perisic¹⁰². Οι δύο πρώτοι αθωώθηκαν από το ΔΠΔΓ ενώ ήταν κατηγορούμενοι για εγκλήματα που διαπράχθηκαν σε βάρος των σερβικών πληθυσμών της Κροατίας στην πρώτη περίπτωση και του Κοσόβου στη δεύτερη, ενώ ο τρίτος, στρατιωτικός του γιουγκοσλαβικού στρατού, αθωώθηκε γιατί σύμφωνα με το δικαστήριο δεν στοιχειοθετήθηκε η ευθύνη του για τις πράξεις στις οποίες προέβη ο σερβοβοσνιακός στρατός στο Sarajevo, τη Srebrenica και το Zagreb.

Ο Gotovina είχε οργανώσει και εκτελέσει την επιχείρηση «Καταιγίδα - Storm» στην Κροατία με σκοπό την εκτόπιση του σερβικού πληθυσμού από την περιοχή της Krajina και για τους Σέρβους ήταν η προσωποποίηση του κακού, ενώ για τους Κροάτες ήταν η ηρωική μορφή του «Πατριωτικού Πολέμου», που στόχευε στην απελευθέρωση κροατικών εδαφών.

---

⁹⁸ Milanovic Marko (2016). Establishing the Facts about Mass Atrocities: Accounting for the Failure of the ICTY to Persuade Target Audiences. Georgetown Journal of International Law, Forthcoming, available at <http://ssrn.com/abstract=2757151>

⁹⁹ Ipsos Strategic Marketing (October 2011), Attitudes towards war crimes, the ICTY and the national judiciary, OSCE

¹⁰⁰ Prosecutor v. Gotovina and Markač, Case no. IT-06-90-A, Appeals Chamber Judgement, 16 November 2012, http://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_judgement.pdf

¹⁰¹ Prosecutor v. Haradinaj *et al.*, Case no. IT-04-84bis-T, In Trial Chamber II Judgement, 29 November 2012, http://www.icty.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/121129_judgement_en.pdf

¹⁰² Prosecutor v. Momčilo Perišić, Case no. IT-04-81-A, Appeals Chamber Judgement, 28 February 2013, http://www.icty.org/x/cases/perisic/acjug/en/130228_judgement.pdf

Η πλευρά των Σέρβων, με την αθωωτική απόφαση του εφετείου για τον Gotovina ένωσε να θυματοποιείται ξανά, καθώς διαπίστωνε ότι οι πράξεις, που χαρακτήριζε ως εθνοκάθαρση, σε βάρος του σέρβικου πληθυσμού θα έμεναν ατιμώρητες. Ίδια ήταν η στάση τους και για την αθώωση Haradinaj. Αντίστοιχα φυσικά από την πλευρά των Κροατών και Αλβανών του Κοσόβου οι αποφάσεις χαιρετίστηκαν με ενθουσιασμό, καθώς τις ερμήνευσαν ως αναγνώριση των εθνικών τους θέσεων, ήτοι ότι εκείνοι απλά διεξήγαγαν έναν αμυντικό πόλεμο, προκειμένου να προφυλάξουν το λαό, τα εδάφη και τα κεκτημένα δικαιώματά τους και ότι ειδικότερα η μαζική φυγή Σέρβων από την Κροατία δεν επρόκειτο για εκτόπιση του πληθυσμού από τον κροατικό στρατό, αλλά για οικειοθελή αποχώρηση των Σέρβων, οι οποίοι δεν ήθελαν να διαμένουν σε μια περιοχή που θα αποτελούν τη μειοψηφία. Οι ίδιες αντιδράσεις αντεστραμμένες μεταξύ των πλευρών αυτή τη φορά σημειώθηκαν στο άκουσμα της αθώωσης Perisic από το εφετείο, που για τους Σέρβους ήταν το λογικό αντιστάθμισμα της αθώωσης των Gotovina και Haradinaj, θεωρώντας μάλιστα ότι έτσι επιβεβαιώνονταν οι ισχυρισμοί τους ότι οι πράξεις των Σέρβων της Βοσνίας δεν έχουν καμία σχέση και δεν θα πρέπει να αποδίδονται στον γιουγκοσλαβικό στρατό του οποίου ηγούνταν τότε η Σερβία.¹⁰³

Σημαντικό είναι επίσης να αποτυπωθεί ο τρόπος που αντιμετωπίζεται από τους εμπλεκόμενους η πλέον σημαντική αλήθεια που στοιχειοθέτησε το δικαστήριο μέσα από τις ετυμολογίες του, αυτή της γενοκτονίας στη Σρεμπρένιτσα. Ο σερβικός πληθυσμός αλλά και οι πρωταγωνιστές της πολιτικής σκηνής αρνούνται ακόμη και σήμερα να χρησιμοποιήσουν τον όρο γενοκτονία για τα εγκλήματα που τελέστηκαν στην Σρεμπρένιτσα, αν και οι δεύτεροι τουλάχιστον αναγνωρίζουν πλέον την τέλεση εγκλημάτων πολέμου. Η άρνηση από την πλευρά του σερβικού πληθυσμού συνίσταται επιπροσθέτως και στην αμφισβήτηση του αριθμού των θυμάτων, της ιδιότητάς τους ως απλοί πολίτες και όχι ως μαχητές, ενώ επισημαίνεται το γεγονός ότι απώλειες σημειώθηκαν και από τη σερβική πλευρά, καθώς και ότι είχε ληφθεί μέριμνα ώστε να προστατευτούν οι γυναίκες και τα παιδιά, που είχαν ήδη μεταφερθεί σε ασφαλείς περιοχές¹⁰⁴. Οι εκδοχές αυτές είναι η αμυντική απάντηση των Σέρβων στις καταδίκες

---

¹⁰³ Subotić Jelena (2014). Legitimacy, Scope, and Conflicting Claims on the ICTY: In the Aftermath of Gotovina, Haradinaj and Perišić. *Journal of Human Rights*, 13:2, pp.170-185

¹⁰⁴ Clark Janine Natalya (2014). *International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Routledge, p. 86

που έχει επιβάλλει το ΔΠΔΓ, αναγνωρίζοντας απερίφραστα το έγκλημα της γενοκτονίας. Η αλήθεια είναι βέβαια ότι και η σερβική κοινή γνώμη, ειδικότερα μετά την εκτεταμένη προβολή σκηνών εκτέλεσης Βοσνίων από την παραστρατιωτική ομάδα Scorions, οι οποίες βιντεοσκοπήθηκαν από τους ίδιους, έχει αρχίσει να αλλάζει τη στάση άρνησης απέναντι στα γεγονότα της Srebrenica¹⁰⁵.

Δυστυχώς, γεγονός είναι ότι μόνο οι ετυμηγορίες του ΔΠΔΓ, έστω και αν βασίζονται σε σωρεία αποδεικτικών στοιχείων, δεν είναι αρκετές για να καταρρίψουν τους μύθους, πάνω στους οποίους χτίζεται πολλές φορές η ιστορία ενός λαού, που αρνείται να αντιμετωπίσει τις σκοτεινές πλευρές του παρελθόντος του¹⁰⁶.

3. Η δικαιοσύνη μέσα από το πρίσμα της εθνικής ταυτότητας και οι προσπάθειες του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία για την προβολή του έργου του.

Κάθε εθνική ομάδα, όπως διαπιστώθηκε, ακολουθεί πιστά τη δική της αλήθεια που δυστυχώς, σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, συγκρούεται με αυτή μιας άλλης, με αποτέλεσμα το ΔΠΔΓ να αντιμετωπίζεται πάντα ταυτόχρονα και ως κομιστής δικαιοσύνης για τη μια, αλλά και ως όργανο εντεταλμένο να τη στοχοποιήσει και να την τιμωρήσει για την άλλη. Είναι επομένως κατά βάση οι αντικρουόμενες εθνικές αλήθειες που οδηγούν εν τέλει σε απαξίωση του δικαστηρίου και στην απόρριψη του έργου του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Robert Hayden: *«Είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των δημοκρατιών της πρώην Γιουγκοσλαβίας σε οποιοδήποτε πολιτικό θέμα, το ΔΠΔΓ όμως το έχει σχεδόν καταφέρει: οι πλειοψηφίες σχεδόν όλων των μεγάλων εθνικών ομάδων αντιπαθούν το Δικαστήριο»*¹⁰⁷.

Τα ελαττώματα που προσάπτονται στο Δικαστήριο είναι ποικίλα, όπως ότι είναι απομακρυσμένο από τις τοπικές κοινωνίες, καθώς έχει την έδρα του στη Χάγη και ότι οι

---

¹⁰⁵ Ford Stuart (2012). A Social Psychology Model of the Perceived Legitimacy of International Criminal Courts: Implications for the Success of Transitional Justice Mechanisms. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol 45, pp. 405 – 476

¹⁰⁶ Pavlaković Vjeran (2010). Croatia, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and General Gotovina as a Political Symbol. *Europe-Asia Studies*, 62: 10, pp. 1707 - 1740

¹⁰⁷ Hayden Robert (2011). What's Reconciliation Got to do With It? The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) as Antiwar Profiteer. *Journal of Intervention and State building*, 5:3, pp. 313-330

διεθνείς δικαστές του δεν γνωρίζουν τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, η κύρια αιτία όμως των επικρίσεων είναι οι ενέργειες στις οποίες προβαίνει, αναιρώντας τις προσδοκίες της εκάστοτε εθνικής ομάδας και αντικρούοντας τις καθιερωμένες εθνικές αλήθειες της. Είθισται φυσικά σε κάθε αρνητική αντίδραση μια ομάδας να υπάρχει και το αντιστάθμισμα της αποδοχής από μια άλλη, αλλά στην ιστορία του Δικαστηρίου όλες οι εθνικές ομάδες, αν και με όχι φυσικά την ίδια συχνότητα, έχουν βρεθεί τόσο στη μία όσο και στην άλλη πλευρά. Όπως επισημαίνει ο Mirko Klarin: «*Η δημοφιλία του ΔΠΔΓ είναι αντιστρόφως ανάλογη με τον αριθμό των κατηγορουμένων που προέρχονται από τη συγκεκριμένη χώρα, οντότητα, εθνική κατά βάση κοινότητα*»¹⁰⁸.

Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα των ερευνών που έχουν διεξαχθεί υπό την αιγίδα του OSCE το 2011 σε Σερβία, Κροατία και Βοσνία - Ερζεγοβίνη και του UNDP για το Κόσοβο το 2012, σχετικά με τη γενική στάση των πληθυσμών της περιοχής της πρώην Γιουγκοσλαβίας για το ΔΠΔΓ και παρουσιάζονται από τον Marko Milanovic:

*«Το 71% των Σέρβων έχουν αρνητική άποψη για το ΔΠΔΓ, εκ των οποίων το 46% εξαιρετικά αρνητική, ενώ την ίδια θέση έχει και το 64% των Κροατών. Στην περίπτωση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, ξεκάθαρα αρνητική, με ποσοστό 84% είναι η στάση της σερβικής δημοκρατίας, ενώ συνολικά η θέση της ομοσπονδίας είναι κατά βάση θετική, με ποσοστό 59%, έναντι του αντίθετου 39%. Στο Κόσοβο, όπως ήταν αναμενόμενο, το 87% των Σέρβων δήλωσαν δυσαρεστημένοι με το έργο του δικαστηρίου, ενώ αντίθετα το 82% των Αλβανών ήταν είτε μερικώς είτε πολύ ικανοποιημένοι»*¹⁰⁹.

Η πλέον δυσαρεστημένη με το ΔΠΔΓ, ως ήταν αναμενόμενο, είναι η σερβική πλευρά, η οποία το θεωρεί πολιτικό δικαστήριο που βασικό σκοπό του έχει την καταδίκη Σέρβων, καθώς η πλειοψηφία των ατόμων που έχουν εναχθεί ενώπιόν του είναι σερβικής καταγωγής, ως βασικοί φυσικά πρωταγωνιστές των τελεσθέντων εγκλημάτων πολέμου και συνεπώς όχι άδικα. Επισημαίνει ωστόσο την απροθυμία του δικαστηρίου να εκδώσει εντάλματα σύλληψης σε βάρος Κροατών ή Βόσνιων μουσουλμάνων ηγετών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον πρώην πρόεδρο της Κροατίας Franjo Tudman, ο οποίος

¹⁰⁸ Klarin Mirko (2009). The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia. *Journal of International Criminal Justice* 7, pp.89-96

¹⁰⁹ Milanovic Marko (2016), The Impact of the ICTY on the Former Yugoslavia: An Anticipatory Post-Mortem. *American Journal of International Law*, Forthcoming, available at: <http://ssrn.com/abstract=2755505>

ενέκρινε την επιχείρηση Storm, που οδήγησε 200.000 Σέρβους να τεθούν σε φυγή υπό το φόβο του κροατικού στρατού¹¹⁰. Επιπροσθέτως, κρίνει τις δίκες που διεξάγει άδικες και τις ποινές που επιβάλλει σε Σέρβους πολύ αυστηρότερες από αυτές που επιβάλλονται σε κατηγορούμενους άλλων εθνοτήτων¹¹¹. Χαρακτηριστικό είναι ότι εκ των κατηγοριών που έχουν απαγγελθεί το 64% αφορά σε Σέρβους, ενώ το 57% εξ' αυτών έχει καταδικασθεί, έναντι του 32% των Κροατών που βρέθηκαν ενώπιον του ΔΠΔΓ¹¹².

Η κατάσταση, όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, επιβαρύνθηκε περαιτέρω με τις αθωωτικές αποφάσεις των Gotovina και Haradinaj, ενώ θα πρέπει να αναφερθεί και αυτή του Naser Orić¹¹³, η οποία είχε προηγηθεί. Στην πρώτη περίπτωση, με την αθώωση των Ante Gotovina, Ivan Cermak και Mladen Markac, πρωταγωνιστών της επιχείρησης «Καταιγίδα – Storm», νομιμοποιήθηκε για τους Κροάτες ο «Πατριωτικός τους Πόλεμος (Homeland War)», καθώς αναγνωρίστηκε ως αμυντική στρατιωτική δράση που αμαυρώθηκε μόνο από κάποια μεμονωμένα εγκληματικά περιστατικά, ενώ οι Σέρβοι εκτοπισμένοι δεν βρήκαν δικαίωση, αφού κανείς δεν τιμωρήθηκε για τις συγκεκριμένες πράξεις σε βάρος τους¹¹⁴. Αντίστοιχα, η αθώωση Haradinaj, λόγω ανεπάρκειας στοιχείων, που μερίδα της κοινής γνώμης αποδίδει στον εκφοβισμό μαρτύρων και αντίστοιχα η ατιμωρησία για τα εγκλήματα που τελέστηκαν σε βάρος του σερβικού πληθυσμού του Κοσόβου, έπληξε την εικόνα του ΔΠΔΓ ανεπανόρθωτα. Η άποψη βέβαια του σερβικού πληθυσμού ότι το ΔΠΔΓ δεν ενδιαφερόταν για τα δεινά των Σέρβων είχε ήδη βρει αντίκρισμα στην αθωωτική απόφαση του εφετείου για τον Orić, ανώτερου διοικητή στρατευμάτων του βοσνιακού στρατού, του οποίου δεν αναγνωρίστηκε τελικώς η ευθύνη για την μη αποτροπή των εγκλημάτων που τελέστηκαν σε σερβικά χωριά στην επαρχία της Srebrenica, ενώ και η

---

¹¹⁰ Bruning Evan, Rudy Jane, Scallon Mara & Whall Jeremia (n.d.). Examining the ICTY to evaluate criticisms of antiSerb bias. Northeastern University, available at <http://web.isanet.org/Web/Conferences/CEEISA-ISA-LBJ2016/Archive/75ef6e44-349e-4d20-8153-ed1477b3afe6.pdf>

¹¹¹ Klarin Mirko (2009). The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia. *Journal of International Criminal Justice* 7, pp.89-96

¹¹² Bruning Evan, Rudy Jane, Scallon Mara & Whall Jeremia (2016). *Partial Impartiality: A Review of Alleged Bias in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, Northeastern University.

¹¹³ Prosecutor v. Naser Orić, Case no. IT-03-68-A, Appeals Chamber Judgement, 3 July 2008, <http://www.icty.org/x/cases/oric/acjug/en/080703.pdf>

¹¹⁴ Nakarada Radmila (2013). Acquittal of Gotovina and Markač: A Blow to the Serbian and Croatian Reconciliation Process. *Merkourios*, vol. 29/Issue 76, Case Note, pp. 102-105

αρχική καταδικαστική απόφαση σε φυλάκιση δύο ετών είχε αντιμετωπισθεί ως εμπαιγμός και προσβολή για τα θύματα¹¹⁵.

Αρνητική είναι ως επί το πλείστον και η στάση των Κροατών απέναντι στο ΔΠΔΓ, πρωτίστως γιατί κρίνουν ως άδικες τις απαγγελίες κατηγοριών σε βάρος των εθνικών τους ηρώων, πρωταγωνιστών του «Πατριωτικού Πολέμου». Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ο στρατηγός Ante Gotovina είναι ένα εθνικό σύμβολο για τους Κροάτες και δεν θα μπορούσαν να αποδεχθούν το στιγματισμό του ως εγκληματία πολέμου. Αυτός είναι εξάλλου και ο λόγος που καθυστέρησε η σύλληψη και παράδοσή του στις Αρχές, ενώ οι αντιδράσεις στην αρχική καταδικαστική απόφαση ήταν έντονες. Η απαλλακτική απόφαση του εφετείου επέφερε το αίσθημα δικαίωσης στον κροατικό λαό, που θεώρησε ότι κατά τον τρόπο αυτό το δικαστήριο αναγνώριζε τον αμυντικό πόλεμο που αναγκάστηκε να διεξάγει, επιβεβαιώνοντας έτσι τη δική του εθνική αλήθεια. Το αιτιολογικό βέβαια της απόφασης, που δεν αρνείται τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν σε βάρος του σερβικού πληθυσμού της Κροατίας, αλλά στηρίζει την αθώωση σε τεχνικό λάθος, στο οποίο υπέπεσε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, καθώς και οι αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν από τη μειοψηφία των δικαστών, δεν προβλήθηκαν και επισκιάστηκαν ουσιαστικά από τους πανηγυρισμούς των Κροατών που υποδέχθηκαν τον Gotovina ως εθνικό ήρωα. Το εφετείο συγκεκριμένα, ακύρωσε την καταδικαστική απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, καθώς το τελευταίο δεν κατόρθωσε να αιτιολογήσει επαρκώς το συμπέρασμά του ότι τα βλήματα που βρέθηκαν σε απόσταση άνω των 200 μέτρων από στρατιωτικό στόχο καταδείκνυαν ότι διεξήχθησαν παράνομες επιθέσεις σε βάρος αμάχων¹¹⁶. Οι αντιρρήσεις από την άλλη, της μειοψηφίας των δικαστών του εφετείου σχετίζονται με το γεγονός ότι παρά την έλλειψη στην απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, δεν θα έπρεπε να αγνοηθεί η πληθώρα των λοιπών αποδεικτικών στοιχείων που είχαν συλλεχθεί.

Αντίστοιχα το εφετείο απάλλαξε από ένα μεγάλο μέρος του κατηγορητηρίου και έναν ακόμη στρατηγό, τον Βόσνιο κροατικής εθνικότητας Tihomir Blaskic για τις εκτελέσεις μουσουλμανικού πληθυσμού της Βοσνίας στο χωριό Ahmici και άλλες πόλεις

¹¹⁵ Guzina Dejan & Marijan Branka (2013). Local Uses of International Criminal Justice in Bosnia-Herzegovina: Transcending Divisions or Building Parallel Worlds?. *Studies in Social Justice*, 7, no. 2, pp. 245-263

¹¹⁶ Nakarada Radmila (2013). Acquittal of Gotovina and Markač: A Blow to the Serbian and Croatian Reconciliation Process. *Merkourios*, vol. 29/Issue 76, Case Note, pp. 102-105

της κεντρικής Βοσνίας το 1993¹¹⁷. Η αρχική ποινή φυλάκισης των 45 ετών μετατράπηκε σε 9 έτη, τα οποία ο Blaskic είχε ήδη εκτίσει, οπότε αφέθηκε ελεύθερος ξεσηκώνοντας αντιδράσεις μεταξύ των Βόσνιων μουσουλμάνων.

Δεν έλειψαν όμως και τα παράπονα των Κροατών για τη μη απόδοση δικαίωσης στα δικά τους θύματα, με αποκορύφωμα της πικρίας τους, την αθώωση του Vojislav Seselj¹¹⁸ και το θάνατο του Goran Hadzic πριν την έκδοση της ετυμηγορίας του δικαστηρίου. Στην πρώτη περίπτωση το πρωτοβάθμιο δικαστήριο αν και δεν αρνήθηκε τα εγκλήματα που τελέστηκαν, έκρινε ότι δεν στοιχειοθετούνταν πρόθεση διώξεων σε βάρος των μη – Σέρβων από μέρους του κατηγορουμένου, ενώ στη δεύτερη δεν πρόλαβε να αποφανθεί. Κατά της απαλλακτικής απόφασης για τον επικεφαλής του Σερβικού Ριζοσπαστικού Κόμματος (SRS), Vojislav Seselj, που από το 2014 έχει αφεθεί ελεύθερος προκειμένου να ακολουθήσει θεραπεία κατά του καρκίνου και βρίσκεται στη Σερβία, ο εισαγγελέας Mathias Marcussen άσκησε έφεση, ζητώντας να επιβληθεί ποινή φυλάκισης 28 ετών ή να διαταχθεί επανάληψη της δίκης, επισημαίνοντας ότι οι προθέσεις του Seselj για εκκαθάριση των περιοχών από μη – Σέρβους προκύπτουν από τις δηλώσεις του περί αδυναμίας συμβίωσης Σέρβων και Κροατών αλλά και των απειλών που εξαπέλυσε για την περίπτωση που η Βοσνία κήρυττε την ανεξαρτησία της. Εξάλλου οι πλειοψηφία των δικαστών απεφάνθη ότι ο Seselj καλούσε ανοιχτά σε πράξεις διώξεων σε βάρος των Κροατών, αλλά τα συγκεντρωθέντα στοιχεία δεν ήταν επαρκή για να τεκμηριώσουν τη σύνδεση των λεγομένων του κατηγορουμένου με τις πράξεις που ακολούθησαν¹¹⁹.

Αναφορικά με τον πρώην ηγέτη της Σερβικής Δημοκρατίας της Krajina, τον τελευταίο που προσήχθη ενώπιον του ΔΠΔΓ, καθώς διέφυγε της σύλληψης μέχρι το 2011, Goran Hadzic, ο οποίος, μεταξύ άλλων, είχε κατηγορηθεί ως υπεύθυνος για την εκτέλεση 260 Κροατών και μη στην περιοχή Oncara και απεβίωσε τον Ιούλιο του 2016, χωρίς να προλάβει το δικαστήριο να αποφανθεί για την ενοχή του, η Μη Κυβερνητική

---

¹¹⁷ Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. *Journal of Human Rights*, 4:4, pp. 559-572

¹¹⁸ Prosecutor v. Vojislav Šešelj, Case no. IT-03-67-T, Trial Chamber III Judgement, 31 March 2016, <http://www.icty.org/x/cases/seselj/tjug/en/160331.pdf>

¹¹⁹ Milutinovic Radosa (2017). Prosecution challenges Vojislav Seselj's war crimes acquittal, *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/vojislav-seselj-appeal-against-war-crimes-acquittal-12-13-2017>

Οργάνωση Documenta, με έδρα το Zagreb, δήλωσε ότι είναι λυπηρό το γεγονός ότι για άλλη μια φορά τα θύματα στερήθηκαν ετυμηγορίας, ενώ η ένωση θυμάτων «Μητέρες του Vukovar» δήλωσαν ότι για αυτές ο Hadzic είναι εγκληματίας και λυπούνται που πέθανε χωρίς να δεχθεί την ποινή που του άξιζε¹²⁰.

Ως αντιστάθμισμα της αρνητικής στάσης των Σέρβων και Κροατών απέναντι στο δικαστήριο, οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι δηλώνουν ότι εμπιστεύονται την κρίση του δικαστηρίου σε μεγάλο βαθμό, χωρίς φυσικά να λείπουν και από αυτούς οι εκφράσεις δυσαρέσκειας σε ενέργειες που δεν μπορούν να κατανοήσουν, όπως η επιβολή μικρών, κατά την άποψή τους, ποινών ή ο μη ικανοποιητικός αριθμός κατηγορουμένων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καταδίκη του Σερβοβόσνιου στρατηγού Stanislav Galic σε 20 χρόνια φυλάκισης για την εκστρατεία τρόμου σε βάρος των κατοίκων του Σαράγεβο κατά τα έτη 1993 – 1995 ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, για την οποία τα θύματα εξέφρασαν τη δυσαρέσκειά τους, καθώς δεν μπορούσαν να κατανοήσουν πώς για τα δεινά τόσων ανθρώπων του επεβλήθη μια τόσο μικρή ποινή¹²¹. Στην περίπτωση αυτή, παρά ταύτα, τα θύματα βρήκαν δικαίωση με την απόφαση του εφετείου, που μετέτρεψε την ποινή του Galic σε ισόβια κάθειρξη.

Οι μειωμένες ποινές στα πλαίσια των ομολογιών ενοχής ήταν επίσης κάτι που δεν μπορούσαν να δεχθούν, όπως στην περίπτωση της Biljana Plavsic, η οποία ομολόγησε την ενοχή της για τη συμμετοχή της στις διώξεις σε βάρος των μη Σέρβων της Βοσνίας, απολογήθηκε για αυτό και της επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης 11 ετών. Σε πολλές περιπτώσεις, αν και αναγνωρίζεται η συνεισφορά των ομολογιών στην τεκμηρίωση της αλήθειας, αμφισβητούνται τα αγνά κίνητρα και η ειλικρινή μεταμέλεια των κατηγορουμένων, οι οποίοι τις περισσότερες φορές καταφεύγουν σε αυτές προκειμένου να εξασφαλίσουν μειωμένες ποινές, που δημιουργούν στα θύματα την αίσθηση της μη απόδοσης δικαιοσύνης¹²².

Αντιδράσεις έχουν όμως προκαλέσει στους μουσουλμάνους της Βοσνίας και οι απαγγελίες κατηγοριών σε διοικητές του βοσνιακού στρατού, όπως ο Enver

¹²⁰ Milekic Sven (2016). Croat War victims regret Hadzic's death before verdict. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/victims-complain-on-serb-wartime-leader-non-prosecution-07-13-2016>

¹²¹ Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. *Journal of Human Rights*, 4:4, pp. 559-572

¹²² Clark Janine Natalya (2009). Plea Bargaining at the ICTY: Guilty Pleas and Reconciliation. *The European Journal of International Law* Vol. 20 no. 2

Hadzihasanovic και ο Amir Kubura¹²³, οι οποίοι καταδικάστηκαν τελικώς σε ποινές φυλάκισης 3,5 και 2 ετών αντίστοιχα, για εγκλήματα που διαπράχθηκαν από μέλη των δυνάμεών τους¹²⁴. Στην περίπτωση αυτή το ΔΠΔΓ ήρθε σε σύγκρουση με τη εθνική αλήθεια των μουσουλμάνων της Βοσνίας που θεωρούσαν όλα τα μέλη του βοσνιακού στρατού υπερασπιστές της χώρας και του λαού τους.

Παρά τις όποιες δυσარέσκειες που μπορεί να δημιούργησαν οι αποφάσεις του ΔΠΔΓ, οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας αναγνωρίζουν τη θετική συνεισφορά του στην περιοχή, η οποία, όπως επισημαίνουν, συνίσταται στη δημιουργία μιας πολύτιμης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων που μπορεί να αξιοποιηθεί από εθνικούς δικαιοδοτικούς μηχανισμούς, ενώ οι ετυμηγορίες του θα λειτουργούν ως προειδοποίηση για τις μελλοντικές γενιές¹²⁵.

Οι πλέον θετικά διακείμενοι προς το ΔΠΔΓ είναι όμως οι αλβανικοί πληθυσμοί του Κοσόβου, οι οποίοι μπορεί να μιλούν για μικρό αριθμό καταδικασθέντων για εγκλήματα που τελέστηκαν σε βάρος τους, μειονέκτημα που επισημαίνεται μόνιμα από όλους τους πληθυσμούς, ανεξαρτήτως εθνότητας, ή να αντέδρασαν στην απαγγελία κατηγοριών σε μέλη του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου (KLA), όπως ο Ramush Haradinaj, δηλώνουν όμως σταθερά την εμπιστοσύνη τους στο δικαστήριο, καθώς μέχρι τώρα οι ενέργειές του δεν έχουν έρθει σε αντίθεση με τις εθνικές τους πεποιθήσεις.

Παρατηρώντας λοιπόν τα αποτελέσματα που προκαλούν οι αποφάσεις του δικαστηρίου, διαπιστώνουμε ότι ο στόχος της καθιέρωσης μιας κοινά αποδεκτής αλήθειας και της πραγμάτωσης του αισθήματος της δικαιοσύνης για όλους τους πληθυσμούς της περιοχής είναι ακόμη μακριά, ενώ το ίδιο το ΔΠΔΓ αντιμετωπίζεται από πολλούς, τουλάχιστον με δυσπιστία. Το βασικό αίτιο, όπως προαναφέρθηκε, είναι η ύπαρξη των βαθιά ριζωμένων εθνικών αληθειών μεταξύ των τοπικών πληθυσμών, τις οποίες οι αλήθειες του δικαστηρίου που αποτυπώνονται σε εκτενείς, πολύπλοκες,

---

¹²³ Prosecutor v. Hadžihasanović & Kubura, Case no. IT-01-47-A, Appeal Chamber Judgement, 22 April 2008, http://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/acjug/en/had-judg080422.pdf

¹²⁴ Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. *Journal of Human Rights*, 4:4, pp. 559-572

¹²⁵ Brkanic Dzana (2017). Bosnian War Victims praise Hague Tribunal's successes. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-war-victims-praise-hague-tribunal-s-successes-12-11-2017>

γεμάτες με νομικούς όρους και κατ' επέκταση δυσνόητες, για το ευρύ κοινό, αποφάσεις δεν είναι σε θέση να καταπολεμήσουν.

Στα πλαίσια αυτά, το δικαστήριο το 1999 ίδρυσε το πρόγραμμα για την προαγωγή του έργου του (Outreach Programme), με σκοπό να έρθει πιο κοντά στους ανθρώπους για χάρη των οποίων είχε ιδρυθεί. Όπως το ίδιο διατείνεται: «Αποστολή του *outreach programme* είναι να θέσει σε εφαρμογή την αρχή της ανοιχτής δικαιοσύνης, καθώς για να επιτευχθεί αυτή θα πρέπει οι αποφάσεις των μηχανισμών της να θεωρούνται δίκαιες»¹²⁶. Καταλυτική δε για την εγκαθίδρυσή του ήταν η στάση του σερβικού πληθυσμού, μετά την καταδίκη Tadić, καθώς η πλειοψηφία του εξακολουθούσε να αρνείται τα εγκλήματα που είχαν τελεσθεί στην περιοχή του Prijedor¹²⁷, εντός των στρατοπέδων συγκέντρωσης και παρά την ύπαρξη στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, θλιβερών εικόνων από τους κρατούμενους σε αυτά.

Οι δράσεις του προγράμματος αφορούν σε προγραμματισμένες επισκέψεις στις εγκαταστάσεις του ΔΠΔΓ για σπουδαστές, πολιτικούς αναλυτές, αξιωματούχους και στρατιωτικούς, διοργάνωση συνεδρίων και σεμιναρίων με θέμα το έργο του δικαστηρίου, καθώς και εκπαιδεύσεις για δικαστές, εισαγγελείς και ρεπόρτερ¹²⁸. Η συγκέντρωση μάλιστα ατόμων διαφορετικών εθνοτήτων από ολόκληρη την περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η δυνατότητα να συνδιαλλαγούν μεταξύ τους είναι δυνατό να προάγει το σκοπό της συμφιλίωσης¹²⁹.

Ουσιαστική δε στην αποδοχή των γεγονότων ήταν η δημιουργία μιας σειράς ντοκιμαντέρ, όπως αυτό για το Dubrovnik και τη διάπραξη εγκλημάτων σε βάρος των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής, μέσα από τα οποία και κάνοντας χρήση της δύναμης της εικόνας, παρουσιάζονται τα γεγονότα που στοιχειοθετούν οι πολυσέλιδες και δυσανάγνωστες αποφάσεις του δικαστηρίου. Προς την ίδια κατεύθυνση και η εξαιρετικά σημαντική διοργάνωση «Γεφυρώνοντας το κενό – Bridging the gap» που έλαβε χώρα κατά τα έτη 2004 – 2005 και αφορούσε στη διοργάνωση ημερίδων με

---

¹²⁶ Όπως αναφέρεται στον ιστότοπο του ΔΠΔΓ για το Outreach Programme

¹²⁷ Clark Janine Natalya (2014). International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Routledge, p. 93

¹²⁸ Subotić Jelena (2014). Legitimacy, Scope, and Conflicting Claims on the ICTY: In the Aftermath of Gotovina, Haradinaj and Perišić. Journal of Human Rights, 13:2, pp.170-185

¹²⁹ Meernik James & Guerrero Jose Raul (2014). Can international criminal justice advance ethnic reconciliation? The ICTY and ethnic relations in Bosnia-Herzegovina. Southeast European and Black Sea Studies, 14:3, pp.383-407

σκοπό την παρουσίαση των δραστηριοτήτων του ΔΠΔΓ στις τοπικές κοινωνίες που βίωσαν τα μεγαλύτερης έκτασης εγκλήματα του πολέμου. Η πλέον σημαντική είναι τέλος η συνεισφορά του Outreach Programme στην εξέλιξη των τοπικών δικαιοδοτικών μηχανισμών που είναι φυσικά και οι βασικοί αποδέκτες της κληρονομιάς που αφήνει πίσω του το ΔΠΔΓ και οι συνεχιστές του έργου του.

Δυστυχώς δεν μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι το έργο του προγράμματος, αν και πέρα από κάθε αμφιβολία βοηθητικό, είναι αρκετό για να καταπολεμήσει τις προκαταλήψεις. Είναι γεγονός πάντως, όπως επισημαίνεται και στην 24^η και τελική αναφορά του ΔΠΔΓ που υπέβαλλε ο Γενικός Γραμματέας ΟΗΕ στη Γενική Συνέλευση, ότι η επικοινωνία μεταξύ θυμάτων, πολιτικών, δημοσιογράφων, κοινωνικών οργανώσεων και ακαδημαϊκών, είναι ουσιαστική για την αποτελεσματική επίδραση του προγράμματος¹³⁰. Εξάλλου κατά το ίδιο το ΔΠΔΓ *«Η μορφή και η επιτυχία της κληρονομιάς του δικαστηρίου στον αγώνα κατά της ατιμωρησίας και των προσπαθειών για την αντιμετώπιση του παρελθόντος θα καθορισθεί από τις ίδιες τις τοπικές κοινωνίες»*¹³¹.

---

¹³⁰ ICTY 2017 Annual Report A/72/266–S/2017/662, submitted to UN General Assembly and Security Council, 01/08/2017

¹³¹ Όπως αναφέρεται στον ιστότοπο του ΔΠΔΓ για το Outreach Programme

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ειρηνική συμβίωση και συμφιλίωση στις πολυεθνικές κοινωνίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας: εχθροί, συμπολίτες, αόρατοι

1. Ο στόχος της κοινωνικής ηρεμίας και ευημερίας σε Βοσνία, Κροατία και Κόσοβο

Το Δικαστήριο, όπως αποδείχθηκε, δεν κατάφερε να πείσει εξ' ολοκλήρου και να ικανοποιήσει απόλυτα το αίσθημα δικαίου των λαών που βίωσαν τους πολέμους της πρώην Γιουγκοσλαβίας, συμφιλιώνοντας τις αντικρουόμενες εθνικές αλήθειες. Όπως επισημαίνει και ο εισαγγελέας του ΔΠΔΓ, Serge Brammertz: «δεν είναι δυνατό να διαφωνήσει κανείς στο ότι το δικαστήριο δεν πέτυχε το στόχο της συμφιλίωσης στην πρώην Γιουγκοσλαβία»¹³². Ανεξάρτητα από το εάν το ίδιο ήταν εξ' αρχής σε θέση να επιτύχει τη συμφιλίωση των διαφορετικών εθνικών ομάδων, οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες που προέκυψαν από τη διάσπαση της πρώην Γιουγκοσλαβίας πρέπει να μπορέσουν να αφήσουν πίσω τους το παρελθόν και να συμβιώσουν αρμονικά προς ένα κοινό μέλλον. Δυστυχώς στο δρόμο προς αυτή την κατεύθυνση τα εμπόδια που πρέπει να ξεπεραστούν είναι πολλά.

Κατ' αρχήν, η γεωγραφική κατανομή των πληθυσμών σε πολλές περιπτώσεις δεν βοηθά στην ουσιαστική προσέγγιση. Οι διαφορετικές εθνικές ομάδες, ειδικότερα δε οι μειονότητες επιλέγουν να ζουν σε θύλακες, αποκομμένοι από τους λοιπούς πληθυσμούς. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Mostar, όπου οι Βόσνιοι και οι Κροάτες έχουν τις δικές τους ξεχωριστές κοινωνικές δομές, νοσοκομεία, κέντρα υγείας, ταχυδρομεία, σχολεία, ενώ και στο Stolac, χωρίς η περιοχή να είναι επίσημα διαχωρισμένη, οι διαφορετικοί εθνικοί πληθυσμοί επιλέγουν να συχνάζουν σε διαφορετικά μέρη¹³³. Αντίστοιχα οι πλειοψηφία των Σέρβων του Κοσόβου ζει στη βόρεια Mitrovice /Mitrovica, αποφεύγοντας την επικοινωνία με τους Αλβανούς του νότιου κομματιού, από τους οποίους τους χωρίζει χαρακτηριστικά η γέφυρα του ποταμού Iber/Ibar. Ειδικότερα δε για όσους εκτοπισμένους του πολέμου της Βοσνία - Ερζεγοβίνης έχουν επιλέξει να επιστρέψουν, ο Anders Stefansson σε επιτόπια έρευνα που έκανε στη Banja Luka,

¹³² Brammertz Serge, Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Mechanism for International Criminal Tribunals (December 2017). Address to the United Nations Security Council on 6 December 2017, available at <http://www.icty.org/x/file/Press/Statements%20and%20Speeches/Prosecutor/171206-prosecutor-brammertz-address-UNSC-en.pdf>

¹³³ Clark Janine Natalya (2014). International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Routledge, p. 113

πρωτεύουσα της σερβικής δημοκρατίας, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Πολλοί αισθάνονται ότι πέρα από τους προστατευτικούς τοίχους του σπιτιού τους ή της γειτονιάς τους, το μέρος ανήκει στους Σέρβους και είναι αφιλόξενο, γι' αυτό και δεν απομακρύνονταν παρά μόνο για πρακτικούς λόγους»¹³⁴. Όπως διαπιστώνεται και από τις επιτόπιες συνεντεύξεις της Janine Natalya Clark στην περιοχή Vukovar της Κροατίας, στην πλειοψηφία τους οι σχέσεις περιορίζονται στις απολύτως απαραίτητες για την κοινή συμβίωση, ενώ η εμπιστοσύνη έχει πια χαθεί.¹³⁵

Παρά όμως τα φαινόμενα απομόνωσης των διαφόρων εθνικών ομάδων, η επικοινωνία, έστω και για πρακτικούς λόγους, κατά βάση για τη διεξαγωγή εμπορικών συναλλαγών υπάρχει. Κατά τη στοιχειώδη αυτή επικοινωνία, αλλά και στις περιπτώσεις των εξαιρέσεων που κάποιοι έχουν επιλέξει να διατηρήσουν πιο φιλικές, ως ένα βαθμό, σχέσεις με άτομα άλλης εθνικής ομάδας, τα θέματα πολιτικής εξαιρούνται από τα αντικείμενα συζήτησης, προκειμένου να μην αντιπαρατίθενται οι αγεφύρωτες ακόμη εθνικές αλήθειες¹³⁶. Οι αλήθειες αυτές, που όπως είδαμε παραμένουν ακόμη ζωντανές, τροφοδοτούνται συνεχώς από τους εθνικιστικούς λόγους των πολιτικών και τις πράξεις εκδήλωσης εθνικής κυριαρχίας σε μια περιοχή, εμποδίζοντας έτσι την επίτευξη πρωτίστως της «εθνικής συμφιλίωσης».

Όπως επισημαίνει και η Διεθνής Αμνηστία στην ετήσια έκθεσή της για το 2016, τόσο στην Βοσνία – Ερζεγοβίνη κατά τις δημοτικές εκλογές τον Οκτώβριο, όσο και την περίοδο της πολιτικής αστάθειας πριν τις εθνικές εκλογές στην Κροατία, κυριάρχησε η ρητορική μίσους κατά των εθνικών μειονοτήτων που τροφοδότησε τη μισαλλοδοξία και την ανασφάλεια των πολιτών¹³⁷. Σύμφωνα εξάλλου με όσα διαπίστωσε ο Monroy Santander κατά την επιτόπια έρευνά του στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη το 2014: «για το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνα, τα βασικά εμπόδια προς τη συμφιλίωση είναι τα

---

¹³⁴ Stefansson Anders (2010). “Coffee after Cleansing? Coexistence, Cooperation, and Communication in Post-conflict Bosnia and Herzegovina”. *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology* 57, pp. 62–76

¹³⁵ Clark Janine Natalya (2012). *The ICTY and Reconciliation in Croatia – A Case Study of Vukovar*. *Journal of International Criminal Justice* 10, pp. 397- 422

¹³⁶ Stefansson Anders (2010). “Coffee after Cleansing? Coexistence, Cooperation, and Communication in Post-conflict Bosnia and Herzegovina”. *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology* 57, pp. 62–76

¹³⁷ Amnesty International (2017). *The state of the world’s human rights – Report 2016/17*

πολιτικά κόμματα και το πολιτικό σύστημα συνολικά», με την υποβοήθηση πάντα των ελεγχόμενων από αυτά μέσων μαζικής ενημέρωσης¹³⁸.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εθνικιστικών εξάρσεων, που συντηρούν τις αντικρουόμενες αλήθειες, είναι οι αντιδράσεις στην πρόσφατη καταδικαστική απόφαση και την επιβολή ποινής ισόβιας κάθειρξης κατά του στρατηγού Ratko Mladic. Σέρβοι πολιτικοί παράγοντες έσπευσαν να δηλώσουν τη συμπαράστασή τους, όπως ο δήμαρχος της Srebrenica, Mladen Grujicic, ο οποίος εξέφρασε την άποψη ότι η ποινή αυτή απλά ενισχύει το μύθο του Mladic μεταξύ των Σέρβων, που του οφείλουν ευγνωμοσύνη, καθώς τους έσωσε από τις διώξεις και τον αφανισμό.¹³⁹ Αντίστοιχα, το ακροδεξιό κίνημα Obraz φρόντισε να κολλήσει αφίσες στην πόλη του Βελιγραδίου, οι οποίες απεικόνιζαν τον Mladic σε στρατιωτικό χαιρετισμό και έφεραν το σύνθημα «Δεν θα προδώσω», ενώ αντίστοιχες αφίσες με εθνικιστικά συνθήματα εμφανίστηκαν και στη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας¹⁴⁰.

Μια ακόμη απόφαση του ΔΠΔΓ, η οποία είχε τραγική κατάληξη, καθώς ένας εκ των καταδικασθέντων, ο στρατηγός Slobodan Praljak στο άκουσμα της καταδικαστικής ετυμηγορίας αυτοκτόνησε, πίνοντας δηλητήριο, αναζωπύρωσε τα εθνικιστικά συναισθήματα των Κροατών. Χιλιάδες κόσμου, μεταξύ των οποίων και δύο Υπουργοί, συγκεντρώθηκαν σε μια από τις μεγαλύτερες αίθουσες εκδηλώσεων στο Ζάγκρεμπ για να τιμήσουν τη μνήμη του, ενώ ανάλογες εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες κροατικές πόλεις¹⁴¹.

Επιπροσθέτως, οι διακρίσεις στη διατήρηση μνημείων για τα θύματα του πολέμου της εκάστοτε εθνικής ομάδας δημιουργεί συναισθήματα πικρίας. Στην πόλη του Prijedor για παράδειγμα δεν υπάρχει κανένα μνημείο αφιερωμένο στους Βόσνιους

---

¹³⁸ Monroy Santander Louis (2016). Reconciliation: A critical approach to peacebuilding in Bosnia – Herzegovina. *Peace, Conflict & Development: An Interdisciplinary Journal*, Issue 22, pp. 77-116

¹³⁹ BIRN (anon.) (2017). Mladic Verdict highlights Bosnia's ethnic divisions. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/mladic-verdict-highlights-bosnia-s-ethnic-divisions-11-22-2017>

¹⁴⁰ Kovacevic Danijel (2017). Ratko Mladic posters appear on Belgrade streets. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/ratko-mladic-posters-appear-on-belgrade-streets-12-06-2017>

¹⁴¹ Milekic Sven (2017). War Criminal Praljak's death commemorated in Croatia. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/zagreb-commemorates-praljak-by-rejecting-verdict-12-11-2017>

μουσουλμάνους που έχασαν τη ζωή τους ή αντίστοιχα στην πόλεις Vukovar και Κνίν της Κροατίας για τους Σέρβους θύματα της επιχείρησης «Καταιγίδα (Storm)»¹⁴².

Η εμπλοκή ακόμη πρωταγωνιστών του πολέμου στην πολιτική των χωρών, όπως ο συνασπισμός τριών πρώην ηγετών του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου (KLA), Kadri Veseli, Ramush Haradinaj και Fatmir Limaj και οι προεκλογικές εκστρατείες στις οποίες χρησιμοποιούν τη ρητορική του πολέμου, προκειμένου να διεγείρουν τα συναισθήματα των πολιτών, κάθε άλλο παρά βοηθούν στην κοινωνική ηρεμία των τοπικών κοινωνιών. Ειδικότερα για τους εν λόγω υποψηφίους φημολογείται έντονα η άσκηση σε βάρος τους δίωξης για εγκλήματα πολέμου από το νεοπαγές ειδικό δικαστήριο του Κοσόβου, που εδρεύει στη Χάγη και σκοπό έχει ακριβώς τη διερεύνηση και τιμωρία των ενόχων για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Κόσοβο¹⁴³. Ομοίως και στη Σερβία, ενδεικτική είναι η επιτυχία του Σερβικού Ριζοσπαστικού Κόμματος του Vojislav Seselij να αποσπάσει το 8% των ψήφων κατά τις εθνικές εκλογές, καταφέροντας έτσι τη συμμετοχή του στο εθνικό κοινοβούλιο¹⁴⁴.

Ένα ζήτημα στο οποίο αξίζει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση, καθώς αποτελεί μόνιμο αγκάθι στις σχέσεις των λαών της περιοχής της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η επίλυσή του είναι διαρκές ζητούμενο είναι η εξεύρεση των εξαφανισθέντων. Δυστυχώς ακόμη δεν έχει εξευρεθεί το σύνολο των μαζικών τάφων, με αποτέλεσμα οι συγγενείς των θυμάτων να μην μπορούν να γράψουν τον επίλογο στα δεινά τους. Κατά τη διάρκεια του 14^{ου} συνεδρίου για την εκταφή και αναγνώριση των εξαφανισθέντων των πολέμων του 1990, το Δεκέμβριο στο Βελιγράδι, ειπώθηκε ότι θα δημιουργηθεί στη Χάγη μια βάση με τα ονόματα όλων όσων παραμένουν εξαφανισμένοι, που σύμφωνα με την Διεθνή Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού ανέρχονται σε 10.373 άτομα¹⁴⁵. Κατά τις αναφορές δε της Διεθνούς Αμνηστίας, στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη εξακολουθούν να θεωρούνται αγνοούμενοι περί τα 8.000 άτομα, ενώ στην Κροατία και το Κόσοβο ο αριθμός και στις

¹⁴² Clark Janine Natalya (2014). International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Routledge, p. 154

¹⁴³ Morina Die (2017). Wartime leaders play key role in Kosovo election. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/wartime-leaders-play-key-role-in-kosovo-election-06-09-2017>

¹⁴⁴ Belgrade Centre for Human Rights (2017). Human Rights in Serbia, Annual Report 2016.

¹⁴⁵ Rudic Filip (2017). Database of Missing from Yugoslav Wars to be created. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/missing-persons-from-yugoslav-wars-list-to-be-compiled-12-08-2017>

δύο περιπτώσεις ανέρχεται περί τα 1.600 άτομα¹⁴⁶. Οι συμμετέχοντες των κυβερνήσεων της Βοσνίας, της Σερβίας, της Κροατίας, του Κοσόβου και του Μαυροβουνίου δεσμεύθηκαν να συνεισφέρουν στο εν λόγω πόνημα.

Πέρα όμως από το θέμα των εξαφανισμένων, οι ενώσεις των θυμάτων διατυπώνουν ως συνεχή αιτήματα και την αξιοποίηση της παρακαταθήκης των αποδεικτικών στοιχείων του ΔΠΔΓ για τη συνέχιση των διώξεων και την τιμωρία των υπευθύνων από τα εθνικά δικαστήρια, καθώς και την αναγνώριση των δικαιωμάτων και την καταβολή αποζημιώσεων σε όσους υπέφεραν τις συνέπειες των πολέμων¹⁴⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι τον Απρίλιο 2016 το Συνταγματικό Δικαστήριο της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης δήλωσε ότι οι αξιώσεις για καταβολή αποζημιώσεων μπορούν να στρέφονται μόνο κατά των δραστών των εγκλημάτων και όχι κατά του κράτους, ελαχιστοποιώντας έτσι την πιθανότητα των θυμάτων να διεκδικήσουν και να λάβουν πραγματικά τη δικαιούμενη αποζημίωση¹⁴⁸.

Ενδεικτικό της κατάστασης που χαρακτηρίζει τις σχέσεις των πληθυσμών της πρώην Γιουγκοσλαβίας είναι και το γεγονός της διστακτικότητας μεγάλου αριθμού εκτοπισμένων να επιστρέψουν στον τόπο κατοικίας τους. Οι αναφορές για ρητορική μίσους και επιθέσεις σε βάρος μειονοτικών πληθυσμών είναι ένα φαινόμενο που επισημαίνεται και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) και αφορά το σύνολο σχεδόν των δημοκρατιών της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Συγκεκριμένα στην αναφορά της για τη Σερβία, που δημοσιεύθηκε το Μάιο του 2017, επισημαίνει την εμφάνιση της ρητορικής μίσους στα μέσα ενημέρωσης που οξύνουν τις εντάσεις μεταξύ των εθνικών ομάδων, ενώ γίνεται μνεία και σε ένα συγκεκριμένο περιστατικό, όπου οπαδοί ποδοσφαιρικής ομάδας του Βελιγραδίου ταξίδεψαν μέχρι το Novi Pazar, που κατοικείται ως επί το πλείστον από πληθυσμό βοσνιακής καταγωγής και καταφέρθηκαν εναντίον τους με εθνικιστικά συνθήματα¹⁴⁹. Αντίστοιχα είναι τα συμπεράσματά της στην έκθεση του Φεβρουαρίου 2017 για τη

¹⁴⁶ Amnesty International (2017), The state of the world's human rights – Report 2016/17

¹⁴⁷ Brkanic Dzana (2017). Bosnian War Victims praise Hague Tribunal's successes. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-war-victims-praise-hague-tribunal-s-successes-12-11-2017>

¹⁴⁸ Amnesty International (2017), The state of the world's human rights – Report 2016/17

¹⁴⁹ ECRI Report on Serbia, published on 16/05/2017, <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf>

Βοσνία – Ερζεγοβίνη, όπου η ρητορική μίσους είναι συχνό φαινόμενο, απαντάται δε κατά βάση, όπως έχει ήδη επισημανθεί, στους λόγους των πολιτικών κατά τις προεκλογικές τους εκστρατείες. Αντίστοιχο περιστατικό σε ποδοσφαιρικό αγώνα σημειώθηκε και στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, κατά τη διάρκεια του οποίου ομάδα ατόμων τραγουδούσε υπέρ της γενοκτονίας στη Σρεμπρένιτσα, ενώ γίνεται αναφορά και στην εγκαίνιαση μιας φοιτητικής λέσχης στο Pale από τον πρόεδρο της Σερβικής Δημοκρατίας, Milorad Dodik, στην οποία δόθηκε το όνομα του καταδικασθέντος Radovan Karadzic¹⁵⁰.

Σε ανάλογα περιστατικά βίας αναφέρεται και ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE) κατά την έκθεσή του σχετικά με τα εγκλήματα μίσους για το έτος 2015 στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη. Επισημαίνει συγκεκριμένα ότι: «ο πιο συνήθης τύπος περιστατικών με εθνικιστικά κίνητρα είναι η αποτύπωση συνθημάτων (γκράφιτι), ακολουθούμενος από φραστικές επιθέσεις, καταστροφές σε θρησκευτικούς χώρους και κοιμητήρια, η χρήση εθνικιστικών συμβόλων, οι καταστροφές περιουσιακών στοιχείων και εν τέλει η σωματική βία»¹⁵¹. Αξίζει δε να επισημανθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των θυμάτων ανήκαν σε εθνικές μειονοτικές ομάδες και ήταν κατά βάση πρώην εκτοπισμένοι που είχαν επιστρέψει στην περιοχή όπου ζούσαν πριν ξεσπάσει ο πόλεμος, ενώ τα περιστατικά με εθνικιστικά κίνητρα σημειώνονται συχνότερα κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο όταν διεξάγονται οι εκδηλώσεις μνήμης για τα θύματα του πολέμου και επισκέπτονται τη χώρα πολλά άτομα της διασποράς¹⁵².

Ένα σημαντικό θέμα που θίγει η ECRI στην έκθεσή της για τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη είναι ο εθνικός διαχωρισμός στα σχολεία. Όπως επισημαίνει και ο Marko Milanovic: «Αυτή είναι μια συνταγή για την αέναη διατήρηση των διακρίσεων μεταξύ των εθνοτικών ομάδων».¹⁵³ Η ακολουθούμενη εκπαιδευτική πολιτική της χώρας «Δύο

---

¹⁵⁰ ECRI Report on Bosnia and Herzegovina, published on 28/02/2017, https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bosnia_herzegovina/BIH-CbC-V-2017-002-ENG.pdf

¹⁵¹ OSCE Mission in Bosnia and Herzegovina (2016), Hate Crimes and Bias-Motivated Incidents in Bosnia and Herzegovina, 2015 Monitoring Findings of the OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina

¹⁵² OSCE Mission in Bosnia and Herzegovina (2016), Hate Crimes and Bias-Motivated Incidents in Bosnia and Herzegovina, 2015 Monitoring Findings of the OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina

¹⁵³ Milanovic Marko (2016). Understanding the ICTY's impact in the Former Yugoslavia. EJIL:Talk!, available at <https://www.ejiltalk.org/understanding-the-ictys-impact-in-the-former-yugoslavia/>

σχολεία κάτω από μία στέγη», κατά την οποία οι μαθητές, αν και μοιράζονται το ίδιο σχολικό συγκρότημα, δεν επικοινωνούν με άτομα άλλης εθνικής ομάδας, καθώς έχουν διαφορετικούς δασκάλους, ακολουθούν διαφορετική εκπαιδευτική ύλη, ειδικότερα σε γεωγραφία, ιστορία και γλώσσα, ενώ φτάνουν στο σχολείο ακόμη και με διαφορετικά λεωφορεία, είναι η αιτία που οι σημερινές γενιές στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη είναι πιο απομονωμένες εθνικά από ποτέ¹⁵⁴. Η Επιτροπή λοιπόν διατυπώνει σύσταση για εγκαθίδρυση μονοεθνικών σχολείων και την απομάκρυνση όλων των συμβόλων που καλλιεργούν εθνικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις, ώστε να μην εντυπωθούν και στις μελλοντικές γενιές απόψεις και συναισθήματα που διατηρούν το διχασμό.

Ο δε Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE) σε σχετική έκθεσή του το 2015 για το Κόσοβο, επισημαίνει τη διατήρηση και ενίσχυση του εθνικού διαχωρισμού μεταξύ των μελλοντικών γενιών, καθώς δεν διαφαίνονται πρωτοβουλίες προσέγγισης των δύο διαφορετικών εκπαιδευτικών συστημάτων που ακολουθούν τα παιδιά αλβανικής και σερβικής καταγωγής, στα οποία μάλιστα δεν δίδεται η δυνατότητα εκμάθησης της γλώσσας της άλλης εθνικής ομάδας, υψώνοντας έτσι ανάμεσά τους και το γλωσσικό εμπόδιο¹⁵⁵.

Κλείνοντας, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι πέρα από όλα τα άλματα ζητήματα που τίθενται ως εμπόδια στην επίτευξη του συμφιλιωτικού κλίματος μεταξύ των διαφόρων εθνικών ομάδων, σημαντικό ρόλο παίζει και η δύσκολη οικονομική πραγματικότητα, που χαρακτηρίζει τόσο τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, όσο και την Κροατία και το Κόσοβο, ενώ οι διακρίσεις σε βάρος των μειονοτικών πληθυσμών ως προς την πρόσβαση στην αγορά εργασίας είναι συχνό φαινόμενο. Συγκεκριμένα στο Κόσοβο παρατηρείται σημαντικά μικρή εκπροσώπηση των μη-αλβανικών πληθυσμών στις δημόσιες Υπηρεσίες, με την κατάσταση στον ιδιωτικό τομέα να μην διαφοροποιείται ιδιαίτερα¹⁵⁶. Χαρακτηριστικό είναι επιπροσθέτως το παράδειγμα του Vukovar στην Κροατία, όπου η κατάσταση είναι μεν δύσκολη για όλους, λόγω της ιδιωτικοποίησης ή του κλεισίματος των εργοστασίων

---

¹⁵⁴ Tolomelli Alessandro (2015), “Two schools under one roof”. The role of education in the reconciliation process in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Theories and Research in Education* 10, 1 (2015). Special Issue. Religion, Conflict and Education, pp. 89 - 108

¹⁵⁵ OSCE Mission in Kosovo (2015), *Community Rights Assessment Report*, fourth edition

¹⁵⁶ OSCE Mission in Kosovo (2015), *Community Rights Assessment Report*, fourth edition

της περιοχής, για τους Σέρβους όμως η εξεύρεση εργασίας είναι σχεδόν αδύνατη, λόγω της ενοχοποίησής τους για όσα συνέβησαν κατά τη διάρκεια του πολέμου¹⁵⁷.

2. Η σύσταση επιτροπών ειρήνης και συμφιλίωσης ως εναλλακτικό μέσο επίτευξης του απώτερου στόχου της συμφιλίωσης

Αν και είναι πολύ νωρίς για να αποφανθούμε οριστικά περί του εάν το Δικαστήριο συνεισέφερε ή όχι στη συμφιλίωση των λαών στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, καθώς και μεν τα γεγονότα που προαναφέρθηκαν είναι αποθαρρυντικά, εντούτοις η διαδικασία της συμφιλίωσης είναι εξαιρετικά μακροχρόνια, αξίζει να επισημανθεί ότι πολλοί τάσσονται υπέρ ενός άλλου μηχανισμού, ως καταλληλότερου να συγκεράσει τις αντικρουόμενες εθνικές αλήθειες, να διερευνήσει τα γεγονότα και να επιφέρει τη συμφιλίωση των πρώην εμπολέμων, τις επιτροπές ειρήνης και συμφιλίωσης (TRCs). Οι TRCs, εν αντιθέσει με τις δίκες που ασχολούνται με τους θύτες, τείνουν να εστιάζουν στα θύματα, τα οποία έτσι αισθάνονται ότι δίδεται προτεραιότητα στα δικά τους δεινά και την ιστορία τους. Επίσης οι εν λόγω επιτροπές τείνουν να προσεγγίζουν καλύτερα τις γκρίζες ζώνες των γεγονότων, ενώ αποτελούν καλύτερα «θεάματα», καθώς δεν διεξάγονται βάσει πολύπλοκων νομοτεχνικών όρων¹⁵⁸.

Στο παρελθόν όλες οι προσπάθειες εγκαθίδρυσης επιτροπών ειρήνης και συμφιλίωσης για την πρώην Γιουγκοσλαβία είχαν αποτύχει, λόγω κατά βάση έλλειψης ειλικρινούς πολιτικής βούλησης, αλλά και της παντελούς απουσίας συνοχής στον τρόπο αντιμετώπισης ακόμη και των πρόσφατων γεγονότων, όχι απλά από τις διάφορες εθνικές ομάδες, αλλά και από τα μέλη της ίδιας ομάδας¹⁵⁹. Εξάλλου και οι οικογένειες των θυμάτων λίγο ενδιαφέρον είχαν για την αποκατάσταση της αλήθειας. Βασικό τους μέλημα ήταν ο εντοπισμός των δικών τους, η εξασφάλιση νομικού καθεστώτος που θα

---

¹⁵⁷ Clark Janine Natalya (2012). The ICTY and Reconciliation in Croatia – A Case Study of Vukovar. *Journal of International Criminal Justice* 10, pp. 397- 422

¹⁵⁸ Dragovic-Soso Jasna (2010). Conflict, Memory, Accountability: What Does Coming to Terms with the Past Mean? In Petritsch Wolfgang - Dzihic Vedran, *Conflict and Memory: Bridging Past and Future in (South East) Europe* (pp. 29-46). Baden – Baden: Nomos

¹⁵⁹ Dragovic-Soso Jasna - Gordy Eric (2010). Coming to Terms with the Past: Transitional justice and reconciliation in the post – Yugoslav lands. In Djokic Dejan - Ker-Lindsay James, *New Perspectives on Yugoslavia: Key issues and Controversies*. Routledge

τους επέτρεπε να αξιώσουν αποζημιώσεις, καθώς και οι συλλήψεις των υπευθύνων.¹⁶⁰ Πάρα ταύτα, αξίζει να γίνει αναφορά στην επιτροπή ειρήνης και συμφιλίωσης για τη Srebrenica, η οποία συστάθηκε από τη σερβική δημοκρατία το Δεκέμβριο του 2003 και αν και δεν μίλησε για γενοκτονία, επιβεβαίωσε τις εκτελέσεις 7.793 ανθρώπων το δεκαήμερο 10 – 19 Ιουλίου 1995 και επιπλέον 938 στη συνέχεια, αναγκάζοντας τον τότε πρόεδρο της σερβικής δημοκρατίας να απολογηθεί για τα εγκλήματα που τελέστηκαν στην περιοχή.¹⁶¹

Ουσιαστική προσπάθεια εγκαθίδρυσης επιτροπής ειρήνης και συμφιλίωσης έγινε τον Μάιο του 2008 στην Rodgorica, με τη συμμετοχή πολλών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και ενώσεων θυμάτων, οι οποίες συνασπίστηκαν στη λεγόμενη RECOM, που τρία περίπου χρόνια αργότερα υιοθέτησε το καταστατικό της. Βασικοί σκοποί της επιτροπής είναι η προαγωγή της εξακρίβωσης και αποδοχής των γεγονότων, η συνεισφορά στην ανακάλυψη της τύχης των εξαφανισμένων, και η ικανοποίηση των δικαιωμάτων των θυμάτων. Αν και στην επιτροπή μετέχουν εκπρόσωποι όλων των κρατών της περιοχής της πρώην Γιουγκοσλαβίας, οι επιφυλάξεις για τις δράσεις της έχουν ήδη εκφραστεί από όλους, καθώς φοβούνται την τυχόν αντίκρουση των δικών τους εθνικών αληθειών, τις οποίες διατήρησαν σθεναρά παρά τη λειτουργία του ΔΠΔΓ.

Είναι γεγονός ότι η Επιτροπή που εστιάζει στις ανάγκες των θυμάτων και απαρτίζεται εξ'ολοκλήρου από παράγοντες της περιοχής έχει μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας, αν υποστηριχθεί τόσο από τις κοινωνίες των πολιτών, όσο και τις κυβερνήσεις. Ωστόσο, όπως υποστήριξε η Janine Natalya Clark: «*Η δημιουργία της RECOM θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα έμμεσο κληροδότημα του ΔΠΔΓ, το οποίο οδήγησε τις κοινωνίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας στο δρόμο προς την αντιμετώπιση των γεγονότων του παρελθόντος*»¹⁶².

---

¹⁶⁰ Dragovic-Soso Jasna - Gordy Eric (2010). Coming to Terms with the Past: Transitional justice and reconciliation in the post – Yugoslav lands. In Djokic Dejan - Ker-Lindsay James, New Perspectives on Yugoslavia: Key issues and Controversies. Routledge

¹⁶¹ Clark Janine Natalya (2014). International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Routledge, p. 193

¹⁶² Clark Janine Natalya (2014). International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Routledge, p. 198

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ΔΠΔΓ, μετά από απαγγελίες κατηγοριών σε βάρος 161 ατόμων, την καταδίκη 90 και την αθώωση 19, την 31 Δεκεμβρίου 2017 ολοκλήρωσε οριστικά τις εργασίες του. Στην ομιλία του, ο Πρόεδρός του, δήλωσε ότι παρά τις δυσκολίες με τις οποίες ήρθε αντιμέτωπο στα 24 χρόνια λειτουργίας του, που μπορούν να συνοψισθούν σε ελλιπή χρηματοδότηση, δυσπιστία, αντιδράσεις και προκαταλήψεις σε βάρος του, τέλεσε επιτυχώς την αποστολή του.

Ως ένα δικαστήριο, χωρίς προηγούμενο, με ένα ιδιότυπο τρόπο σύστασης και ένα ιδιαίτερο σκοπό, να επιφέρει την ειρήνευση στην πολυτάραχη περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, αντιμετώπισε με θάρρος και ευρηματικότητα τις προκλήσεις. Χρειάστηκε να εφεύρει νέες δικονομικές διαδικασίες για να υπερκεράσει τα εμπόδια μη συνεργασίας των κρατών, ερμήνευσε με πρωτότυπο τρόπο το δίκαιο, αλλάζοντας τα δεδομένα, επιχείρησε να καταγράψει την ιστορική αλήθεια, να συνεισφέρει στην ισχυροποίηση του δικαίου και τη δημοκρατικοποίηση των νέων κρατών και ως ένα βαθμό μπορεί να διατείνεται ότι το πέτυχε.

Επιπροσθέτως, σε έναν αμιγώς δικαστικό μηχανισμό ανατέθηκε η δύσκολη αποστολή της συμφιλίωσης των πρώην εμπολέμων. Μεγάλη είναι η μερίδα εκείνων που υποστηρίζουν ότι ο ρόλος των δικαστηρίων είναι η απονομή της δικαιοσύνης και μόνο. Ένα δικαστήριο δεν έχει τα εφόδια να αντιμετωπίσει όλους εκείνους τους παράγοντες που προκαλούν το διχασμό και τις συγκρούσεις. Αν δεχθούμε όμως ότι η συμφιλίωση μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την εγκαθίδρυση της αλήθειας και την πραγμάτωση της δικαιοσύνης, κατά το τρίπτυχο αλήθεια – δικαιοσύνη – συμφιλίωση (truth – justice – reconciliation), τότε ο ρόλος του δικαστηρίου στη διαδικασία της συμφιλίωσης κρίνεται σημαντικός.

Δυστυχώς στην περίπτωση του ΔΠΔΓ, ο στόχος της καθιέρωσης μια κοινά αποδεκτής αλήθειας δεν κατέστη δυνατό να επιτευχθεί, καθώς τα εμπόδια που έθεταν οι βαθιά ριζωμένες αντικρουόμενες εθνικές αλήθειες ήταν ανυπέρβλητα. Τα ηρωικά πρόσωπα της ιστορίας μια εθνικής ομάδας ήταν η προσωποποίηση του κακού για μια άλλη. Κατά συνέπεια, οι ετυμηγορίες του Δικαστηρίου δεν θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα γενικό αίσθημα πραγμάτωσης της δικαιοσύνης, καθώς πάντα θα

προκαλούσαν τις αντιδράσεις μιας εθνικής ομάδας, που θα αναζητούσε τις σκοπιμότητες στοχοποίησής της πίσω από κάθε δικαστική απόφαση που συγκρούονταν με τα εθνικά της πιστεύω. Το Δικαστήριο χαρακτηρίστηκε λοιπόν ταυτόχρονα και ως πολιτικό και ως κομιστής δικαιοσύνης, ενώ όλες οι χώρες, ανεξαρτήτως της στάσης τους απέναντί του, αναγκάστηκαν να επιδείξουν κατά καιρούς πνεύμα συνεργασίας, ενώπιον σημαντικών εθνικών συμφερόντων, όπως η προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Κλείνοντας, διαπιστώνουμε ότι παρά τα σημαντικά επιτεύγματα του Δικαστηρίου και τη θετική του επιρροή στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η έλλειψη ουσιαστικής επικοινωνίας και αποδοχής μεταξύ των εθνικών ομάδων, καταδεικνύει τη μη επίτευξη του σκοπού της συμφιλίωσης. Εντούτοις, οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι η διαδικασία της συμφιλίωσης απαιτεί χρόνο και τα ουσιαστικά αποτελέσματα στον τομέα αυτό μόνο μακροπρόθεσμα μπορούν να αναζητηθούν. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει εν τέλει ότι το ΔΠΔΓ έθεσε τις βάσεις και εναπόκειται πλέον στους ίδιους τους λαούς της πρώην Γιουγκοσλαβίας να εργασθούν προς την ολοκλήρωση του οικοδομήματος της συμφιλίωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δασκαλοπούλου – Λιβαδά Φανή (2013). Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Από τη Νυρεμβέργη στη Χάγη. Νομική Βιβλιοθήκη
- Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2001). Το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία και η Εξέλιξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή
- Μαρούδα Μαρία – Ντανιέλλα (2006). Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Η κρατική και ατομική ευθύνη σε κίνηση. Α.Ν. Σάκκουλα Αθήνα – Κομοτηνή
- Μπαντέκας Ηλίας (2017). Διεθνές Ποινικό Δίκαιο. Στο Αντωνόπουλου Κ. - Μαγκλιβέρα Κ.(επιμ.), Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας (σελ. 819 – 857). Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η έκδοση

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Agius Carmel, President of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (October 2017). Address to the United Nations General Assembly on 10 October 2017, available at <http://www.icty.org/x/file/Press/Statements%20and%20Speeches/President/171018-president-agius-address-unga.pdf>
- Agius Carmel, President of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (December 2017). Address to the United Nations Security Council on 6 December 2017, available at <http://www.icty.org/x/file/Press/Statements%20and%20Speeches/President/171206-president-agius-address-unsc-en.pdf>
- Akhavan Payam (2001). Beyond Impunity: Can International Criminal Justice Prevent Future Atrocities? The American Journal of International Law, Vol. 95, No. 1, (pp. 7-31)

- Akrivoulis Dimitrios (2017). Memory, Forgiveness and Unfinished Justice in the Former Yugoslavia. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol.19, issue 4, (pp. 366 – 387)
- Ashby Wilson Richard (2005). Judging History: The Historical Record of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Human Rights Quarterly*, Vol. 27, No. 3, (pp. 908-942)
- Bassiouni Cherif (2003). Justice and Peace: The Importance of Choosing Accountability over Realpolitik. *Case Western Reserve Journal of International Law* 35(2) (pp.191-204)
- BIRN (anon.) (2017). Mladic Verdict highlights Bosnia's ethnic divisions. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/mladic-verdict-highlights-bosnia-s-ethnic-divisions-11-22-2017>
- Brammertz Serge, Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and the Mechanism for International Criminal Tribunals (December 2017). Address to the United Nations Security Council on 6 December 2017, available at <http://www.icty.org/x/file/Press/Statements%20and%20Speeches/Prosecutor/171206-prosecutor-brammertz-address-unsc-en.pdf>
- Brkanic Dzana (2017). Bosnian War Victims praise Hague Tribunal's successes. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-war-victims-praise-hague-tribunal-s-successes-12-11-2017>
- Bruning Evan, Rudy Jane, Scallon Mara & Whall Jeremia (2016). *Partial Impartiality: A Review of Alleged Bias in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, Northeastern University.
- Bruning Evan, Rudy Jane, Scallon Mara & Whall Jeremia (n.d.). Examining the ICTY to evaluate criticisms of antiSerb bias. Northeastern University, available at <http://web.isanet.org/Web/Conferences/CEEISA-ISA-LBJ2016/Archive/75ef6e44-349e-4d20-8153-ed1477b3afe6.pdf>

- Campbell Kirsten (2003). Rape as a ‘crime against humanity’: trauma, law and justice in the ICTY. *Journal of Human Rights*, 2:4, (pp.507-515)
- Clark Janine Natalya (2009). Plea Bargaining at the ICTY: Guilty Pleas and Reconciliation. *The European Journal of International Law* Vol. 20 no. 2
- Clark Janine Natalya (2012). The ICTY and Reconciliation in Croatia – A Case Study of Vukovar. *Journal of International Criminal Justice* 10 (pp. 397- 422)
- Clark Janine Natalya (2014). *International Trials and Reconciliation. Assessing the Impact of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. Routledge
- David Roman (2014). International Criminal Tribunals and the Perception of Justice: The Effect of the ICTY in Croatia. *The International Journal of Transitional Justice*, vol. 8, (pp. 476–495)
- Del Ponte Carla (October 2003). The Role of International Criminal Prosecutions in Reconstructing Divided Communities. Public Lecture given at the London School of Economics on 20 October 2003
- Dragovic-Soso Jasna (2010). Conflict, Memory, Accountability: What Does Coming to Terms with the Past Mean? In Petritsch Wolfgang - Dzihic Vedran, *Conflict and Memory: Bridging Past and Future in (South East) Europe* (pp. 29-46). Baden – Baden: Nomos
- Dragovic-Soso Jasna - Gordy Eric (2010). Coming to Terms with the Past: Transitional justice and reconciliation in the post – Yugoslav lands. In Djokic Dejan - Ker-Lindsay James, *New Perspectives on Yugoslavia: Key issues and Controversies*. Routledge
- Ford Stuart (2012). A Social Psychology Model of the Perceived Legitimacy of International Criminal Courts: Implications for the Success of Transitional Justice Mechanisms. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, vol 45, (pp. 405 – 476)
- Gow James (2006). The ICTY, war crimes enforcement and Dayton: The ghost in the machine. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 5:1, (pp. 49-65)

- Guzina Dejan & Marijan Branka (2013). Local Uses of International Criminal Justice in Bosnia-Herzegovina: Transcending Divisions or Building Parallel Worlds?. *Studies in Social Justice*, 7, no. 2, (pp. 245-263)
- Hayden Robert (2011). What's Reconciliation Got to do With It? The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) as Antiwar Profiteer. *Journal of Intervention and State building*, 5:3, (pp. 313-330)
- Kirk McDonald Gabrielle (2004). Problems, Obstacles and Achievements of the ICTY. *Journal of International Criminal Justice* 2, (pp. 558-571)
- Klarin Mirko (2009). The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia. *Journal of International Criminal Justice* 7, (pp.89-96)
- Kovacevic Danijel (2017). Ratko Mladic posters appear on Belgrade streets. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/ratko-mladic-posters-appear-on-belgrade-streets-12-06-2017>
- McMahon Patrice & Forsythe David (2008). The ICTY's Impact on Serbia: Judicial Romanticism meets Network Politics. *Human Rights Quarterly*, vol. 30, No 2, (pp. 412-435)
- McMahon Patrice & Miller Jennifer (2012). *From Adjudication to Aftermath: Assessing the ICTY's Goals beyond Prosecution*. Springer Science+Business Media B.V.
- Meernik James & Guerrero Jose Raul (2014). Can international criminal justice advance ethnic reconciliation? The ICTY and ethnic relations in Bosnia-Herzegovina. *Southeast European and Black Sea Studies*, 14:3, (pp.383-407)
- Milanovic Marko (2016), The Impact of the ICTY on the Former Yugoslavia: An Anticipatory Post-Mortem. *American Journal of International Law*, Forthcoming, available at: <http://ssrn.com/abstract=2755505>
- Milanovic Marko (2016). Establishing the Facts about Mass Atrocities: Accounting for the Failure of the ICTY to Persuade Target Audiences. *Georgetown Journal of International Law*, Forthcoming, available at <http://ssrn.com/abstract=2757151>

- Milanovic Marko (2016). Understanding the ICTY's impact in the Former Yugoslavia. EJIL:Talk!, available at <https://www.ejiltalk.org/understanding-the-ictys-impact-in-the-former-yugoslavia/>
- Milekic Sven (2016). Croat War victims regret Hadzic's death before verdict. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/victims-complain-on-serb-wartime-leader-non-prosecution-07-13-2016>
- Milekic Sven (2017). War Criminal Praljak's death commemorated in Croatia. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/zagreb-commemorates-praljak-by-rejecting-verdict-12-11-2017>
- Milutinovic Radosa (2017). Prosecution challenges Vojislav Seselj's war crimes acquittal, BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/vojislav-seselj-appeal-against-war-crimes-acquittal-12-13-2017>
- Monroy Santander Louis (2016). Reconciliation: A critical approach to peacebuilding in Bosnia – Herzegovina. Peace, Conflict & Development: An Interdisciplinary Journal, Issue 22, (pp. 77-116)
- Morina Die (2017). Wartime leaders play key role in Kosovo election. BalkanInsight (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/wartime-leaders-play-key-role-in-kosovo-election-06-09-2017>
- Nakarada Radmila (2013). Acquittal of Gotovina and Markač: A Blow to the Serbian and Croatian Reconciliation Process. Merkourios, vol. 29/Issue 76, Case Note, (pp. 102-105)
- Orentlicher Diane (2008). Shrinking the space for denial - The Impact of the ICTY in Serbia. Open Society Justice Initiative
- Pavlaković Vjieran (2008). Better the Grave than a Slave: Croatia and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, available at [http://www.academia.edu/544619/Better the Grave than a Slave Croatia and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia](http://www.academia.edu/544619/Better_the_Grave_than_a_Slave_Croatia_and_the_International_Criminal_Tribunal_for_the_Former_Yugoslavia)

- Pavlaković Vjeran (2010). Croatia, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and General Gotovina as a Political Symbol. *Europe-Asia Studies*, 62: 10, (pp. 1707 — 1740)
- Pawelec Maria & Grimm Sonja (2014). Does National Identity Matter? Political Conditionality and the Crucial Case of Serbia's (Non-)Co-operation with the ICTY. *JCMS*, Volume 52, Number 6, (pp. 1290–1306)
- Rudic Filip (2017). Database of Missing from Yugoslav Wars to be created. *BalkanInsight* (Balkan Transitional Justice), available at <http://www.balkaninsight.com/en/article/missing-persons-from-yugoslav-wars-list-to-be-compiled-12-08-2017>
- Saxon Dan (2005). Exporting Justice: Perceptions of the ICTY Among the Serbian, Croatian, and Muslim Communities in the Former Yugoslavia. *Journal of Human Rights*, 4:4, (pp. 559-572)
- Stefansson Anders (2010). “Coffee after Cleansing? Coexistence, Cooperation, and Communication in Post-conflict Bosnia and Herzegovina”. *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology* 57, (pp. 62–76)
- Steflja Izabela (2010). Identity crisis in post-conflict societies: the ICTY's role in defensive nationalism among the Serbs. *Global Change, Peace & Security*, formerly *Pacifica Review Peace, Security & Global Change*, 22:2, (pp. 231-248)
- Subotić Jelena (2014). Legitimacy, Scope, and Conflicting Claims on the ICTY: In the Aftermath of Gotovina, Haradinaj and Perišić. *Journal of Human Rights*, 13:2, (pp.170-185)
- Tolomelli Alessandro (2015), “Two schools under one roof”. The role of education in the reconciliation process in Bosnia and Herzegovina. *Journal of Theories and Research in Education* 10, 1 (2015). Special Issue. Religion, Conflict and Education, (pp. 89 – 108)

ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

- ICTY Statute, September 2009,
http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf
- ICTY Rules of Procedure and Evidence, July 2015,
http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032R_ev50_en.pdf
- ICTY 2017 Annual Report A/72/266–S/2017/662, submitted to UN General Assembly and Security Council, 01/08/2017
- ICTY Completion Strategy S/2017/1001, submitted to UN Security Council, 29/11/2017
- European Commission, Bosnia and Herzegovina 2016 Report, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 9/11/2016
- European Commission, Serbia 2016 Report, 2016 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 9/11/2016
- ECRI Report on Croatia, published on 25/09/2012,
<https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Croatia/HRV-CbC-IV-2012-045-ENG.pdf>
- ECRI Report on Bosnia and Herzegovina, published on 28/02/2017,
https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/bosnia_herzegovina/BIH-CbC-V-2017-002-ENG.pdf
- ECRI Report on Serbia, published on 16/05/2017,
<https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf>
- International Center for Transitional Justice (2009), Transitional Justice in the Former Yugoslavia, ICTJ Publications
- Ipsos Strategic Marketing (October 2011), Attitudes towards war crimes, the ICTY and the national judiciary, OSCE
- Amnesty International (2017), The state of the world's human rights – Report 2016/17

- Belgrade Centre for Human Rights (2017). Human Rights in Serbia, Annual Report 2016
- OSCE Mission in Kosovo (2015), Community Rights Assessment Report, fourth edition
- OSCE Mission in Bosnia and Herzegovina (2016), Hate Crimes and Bias-Motivated Incidents in Bosnia and Herzegovina, 2015 Monitoring Findings of the OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina

UN RESOLUTIONS

- UN Resolution S/RES/771, 13/08/1992
- UN Resolution S/RES/780, 06/10/1992
- UN Resolution S/RES/808, 22/02/1993
- UN Resolution S/RES/827, 25/05/1993
- UN Resolution S/RES/955, 08/11/1994
- UN Resolution S/RES/1503, 28/08/2003
- UN Resolution S/RES/1534, 26/03/2004

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ – ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

- Prosecutor v. Dražen Erdemović, Case no. IT-96-22-T, Trial Chamber Sentencing, 29 November 1996, <http://www.icty.org/x/cases/erdemovic/tjug/en/erd-ts961129e.pdf>
- Prosecutor v. Dusko Tadić, Case no. IT-94-1-T, Trial Chamber Judgement, 7 May 1997, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-ts70507JT2-e.pdf>
- Prosecutor v. Anto Furundžija, Case no. IT-95-17/1-T, Trial Chamber Judgement, 10 December 1998, <http://www.icty.org/x/cases/furundzija/tjug/en/fur-tj981210e.pdf>

- Prosecutor v. Kupreškić *et al.*, Case no. IT-95-16-T, Trial Chamber Judgement, 14 January 2000, <http://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e.pdf>
- Prosecutor v. Kunarac *et al.*, Case no. IT-96-23-T& IT-96-23/1-T, Trial Chamber Judgement, 22 February 2001, <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/tjug/en/kun-tj010222e.pdf>
- Prosecutor v. Stevan Todorović, Case no. IT-95-9/1-S, Trial Chamber Sentencing, 31 July 2001, <http://www.icty.org/x/cases/todorovic/tjug/en/tod-tj010731e.pdf>
- Prosecutor v. Radislav Krstić, Case no. IT-98-33-T, Trial Chamber Judgement, 2 August 2001, <http://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf>
- Prosecutor v. Mucić *et al.*, Case no. IT-96-21-Tbis-R117, Trial Chamber Judgement, 9 October 2001, <http://www.icty.org/x/cases/mucic/tjug/en/cel-tsj011009e.pdf>
- Prosecutor v. Kvočka *et al.*, Case no. IT-98-30/1-T, Trial Chamber Judgement, 2 November 2001, <http://www.icty.org/x/cases/kvocka/tjug/en/kvo-tj011002e.pdf>
- Prosecutor v. Biljana Plavšić, Case no. IT-00-39&40/1-S, Trial Chamber Sentencing, 27 February 2003, <http://www.icty.org/x/cases/plavsic/tjug/en/pla-tj030227e.pdf>
- Prosecutor v. Milomir Stakić, Case no. IT-97-24-T, Trial Chamber Judgement, 31 July 2003, <http://www.icty.org/x/cases/stakic/tjug/en/stak-tj030731e.pdf>
- Prosecutor v. Stanislav Galić, Case no. IT-98-29-T, Trial Chamber Judgement, 5 December 2003, <http://www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/gal-tj031205e.pdf>
- Prosecutor v. Dragan Nikolić, Case no. IT-94-2-S, Trial Chamber Sentencing, 18 December 2003, http://www.icty.org/x/cases/dragan_nikolic/tjug/en/nik-sj031218e.pdf
- Prosecutor v. Miroslav Deronjić, Case no. IT-02-61-S, Trial Chamber Sentencing, 30 March 2004, <http://www.icty.org/x/cases/deronjic/tjug/en/sj-040330e.pdf>

- Prosecutor v. Tihomir Blaškić, Case no. IT-95-14-A, Appeal Chamber Judgement, 29 July 2004, <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/en/bla-aj040729e.pdf>
- Prosecutor v. Limaj *et al.*, Case no. IT-03-66-T, Trial Chamber Judgement, 30 November 2005, <http://www.icty.org/x/cases/limaj/tjug/en/lim-tj051130-e.pdf>
- Prosecutor v. Mrkšić *et al.*, Case no. IT-95-13/1-T, Trial Chamber Judgement, 27 September 2007, <http://www.icty.org/x/cases/mrksic/tjug/en/070927.pdf>
- Prosecutor v. Hadžihasanović & Kubura, Case no. IT-01-47-A, Appeal Chamber Judgement, 22 April 2008, http://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/acjug/en/had-judg080422.pdf
- Prosecutor v. Naser Orić, Case no. IT-03-68-A, Appeals Chamber Judgement, 3 July 2008, <http://www.icty.org/x/cases/oric/acjug/en/080703.pdf>
- Prosecutor v. Milutinović *et al.*, Case no. IT-05-87-T, Trial Chamber Judgement, 26 February 2009, <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/en/jud090226-e1of4.pdf>
- Prosecutor v. Popović *et al.*, Case no. IT-05-88-T, Trial Chamber Judgement, 10 June 2010, <http://www.icty.org/x/cases/popovic/tjug/en/100610judgement.pdf>
- Prosecutor v. Gotovina *et al.*, Case no. IT-06-90-T, Trial Chamber Judgement, 15 April 2011, http://www.icty.org/x/cases/gotovina/tjug/en/110415_judgement_voll.pdf
- Prosecutor v. Gotovina and Markač, Case no. IT-06-90-A, Appeals Chamber Judgement, 16 November 2012, http://www.icty.org/x/cases/gotovina/acjug/en/121116_judgement.pdf
- Prosecutor v. Haradinaj *et al.*, Case no. IT-04-84bis-T, In Trial Chamber II Judgement, 29 November 2012, http://www.icty.org/x/cases/haradinaj/tjug/en/121129_judgement_en.pdf
- Prosecutor v. Momčilo Perišić, Case no. IT-04-81-A, Appeals Chamber Judgement, 28 February 2013, http://www.icty.org/x/cases/perisic/acjug/en/130228_judgement.pdf

- Prosecutor v. Zdravko Tolimir, Case no. IT-05-88/2-A, Appeal Chamber Judgement, 8 April 2015,
http://www.icty.org/x/cases/tolimir/acjug/en/150408_judgement.pdf
- Prosecutor v. Radovan Karadžić, Case no. IT-95-5/18-T, Trial Chamber Judgement, 24 March 2016,
http://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf
- Prosecutor v. Vojislav Šešelj, Case no. IT-03-67-T, Trial Chamber III Judgement, 31 March 2016,
<http://www.icty.org/x/cases/seselj/tjug/en/160331.pdf>
- Prosecutor v. Ratko Mladić, Case no. IT-09-92-T, Trial Chamber Judgement, 22 November 2017, http://www.icty.org/x/cases/mladic/tjug/en/171122-1of5_1.pdf
- Testimony of Grozdana Cecez in the case against Zdravko Mucić, Hazim Delić, Esad Landžo, and Zejnil Delalić, 17 & 18 March 1997
- Testimony of Witness O in the case against Radislav Krstić, 13 April 2001